

Лабораторія законодавчих ініціатив

ВИБОРИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

За редакцією Ковриженка Д. С.

КИЇВ - 2006

ББК 67.312.1
В41

Авторський колектив:

Безп'ятчук Ж.
Євгенєва А.
Ковриженко Д.
Чебаненко О.
Шаповалова К.

В41 Вибори в Європейському Союзі / За ред. Ковриженка Д.С.;
Лабораторія законодавчих ініціатив. – К.: ФАДА, ЛТД, 2006. – 156
с. – Бібліогр.: с. 147–155.

ISBN 966-7625-98-2.

У книзі розглянуто основні тенденції розвитку виборчого законодавства 25 країн – членів Європейського Союзу. Важлива увага приділена виборчим системам, які застосовуються в країнах ЄС на загальнодержавному і місцевому рівнях, механізмам забезпечення принципів загального і рівного виборчого права, суб'єктам та умовам висунання кандидатів на загальнодержавних і місцевих виборах, порядку формування органів, які здійснюють адміністрування виборчого процесу, їх функціям і повноваженням. Окремо охарактеризовано основні механізми забезпечення участі у виборах жінок та національних меншин. У додатку наведено дані про результати останніх парламентських виборів у 25 державах – членах ЄС.

Видання призначене для всіх, хто цікавиться виборчою тематикою.

ББК 67.312.1

Координатор проектів в Україні

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Загальний огляд джерел виборчого права країн ЄС	5
1. Конституційні засади виборчого процесу в країнах-членах ЄС	5
2. Загальна характеристика законів, які регулюють підготовку та проведення виборів	16
3. Висновки	18
Розділ 2. Право обирати і бути обраним: суб'єкти, умови і механізми реалізації	20
1. Активне виборче право і шляхи забезпечення його реалізації	20
2. Кандидати на виборах: вимоги, суб'єкти та умови висування	30
3. Висновки	37
Розділ 3. Виборчі системи для парламентських, президентських і місцевих виборів в державах-членах ЄС	39
1. Виборчі системи для парламентських виборів	39
2. Виборчі системи для президентських виборів	57
3. Виборчі системи для місцевих виборів	59
4. Висновки	77
Розділ 4. Забезпечення представництва жінок та національних меншин у виборних органах країн ЄС	79
1. Механізми забезпечення адекватного представництва жінок в парламентах та представницьких органах місцевого самоврядування	79
2. Способи забезпечення представництва національних меншин у виборних органах	90
3. Висновки	97
Розділ 5. Адміністрування виборів в країнах Європейського Союзу	99
1. Шляхи забезпечення незалежності органів адміністрування виборчого процесу	101
2. Засади побудови системи адміністрування виборчого процесу в ЄС	104
3. Висновки	122
Додаток. Результати останніх парламентських виборів в країнах ЄС	124
Джерела	147

Висока оцінка ступеня демократичності українських виборів 2006 року з боку міжнародних організацій та місії спостерігачів від іноземних держав дозволяють по-новому поглянути на шляхи та механізми подальшого удосконалення виборчого законодавства України. Основний акцент слід ставити вже не стільки на подальшій деталізації «технологічної» частини чинних виборчих законів України, скільки у вирішенні більш концептуальних питань та уніфікації правового регулювання різних виборів – президентських, парламентських та місцевих.

На сьогодні в Україні шляхи вирішення багатьох проблем виборчого законодавства оцінюються неоднозначно. Так, серед політиків та експертів відсутнє однозначне бачення напрямів подальшого реформування виборчих систем, які були апробовані на парламентських і місцевих виборах 2006 року, підходів до регулювання передвиборної агітації та фінансування виборів, процедури, форм і способів реєстрації виборців, формування виборчих комісій тощо.

Актуальність цього видання зумовлена й тим, що хоча більшість політиків, говорячи про проблеми сучасного українського виборчого законодавства, часто апелюють до європейського досвіду у цій сфері, сам європейський досвід поки що не був глибоко і всебічно досліджений у вітчизняній правовій і політологічній літературі.

Безперечно, автори цього видання не ставили собі за мету надати відповіді на всі питання, які на сьогодні хвилюють політиків та експертів, теоретиків і практиків. Цього не дозволяє ні формат видання, ні значна кількість питань, які потребували б дослідження, ні складність, або й неможливість «приспосовання» європейського досвіду до українських умов. Саме тому без висвітлення в цій книзі залишилися такі потужні пласти європейського виборчого досвіду, як регулювання передвиборної агітації в ЗМІ, забезпечення прозорості партійного і приватного фінансування виборів, відповідальність за виборчі правопорушення (якій відведено місце не лише у кодексах, але й (у багатьох державах ЄС) у самих виборчих законах). Проте автори сподіваються, що ті проблеми, які з певних причин не були досліджені в цій книзі або були обійдені належною увагою, здобудуть увагу у наступних виданнях.

Унікальність цієї книги обумовлена насамперед тим, що в ній (напевне, вперше в Україні) подано детальний опис виборчих систем, які застосовуються на парламентських виборах у всіх 25 країнах ЄС, опис систем, за якими формуються органи місцевого самоврядування в 24 державах Європейського Союзу; порядок формування, система та повноваження органів адміністрування виборів практично всіх країн ЄС; досліджено європейські підходи до забезпечення представництва національних меншин і жінок у виборних органах, технології голосування на виборах, підходи до визначення кола суб'єктів активного і пасивного виборчого права в країнах Європейського Союзу, суб'єктів і механізмів висування кандидатів на загальнодержавних і місцевих виборах. У додатку наведено інформацію про результати парламентських виборів в країнах ЄС станом на травень 2006 року. Авторі висловлюють сподівання, що ця книга стане корисною як для народних депутатів України, так і для експертів у сфері виборів та всіх небайдужих до проблем розвитку українського виборчого законодавства.

Лабораторія законодавчих ініціатив висловлює щирю подяку Координатору проектів ОБСЄ в Україні за сприяння у підготовці та публікації цього видання.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ВИБОРЧОГО ПРАВА В КРАЇНАХ ЄС

1. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ – ЧЛЕНАХ ЄС

У всіх державах – членах ЄС основні засади підготовки та проведення виборів визначено на конституційному рівні. При цьому обсяг відповідного конституційного регулювання є неоднаковим і визначається декількома чинниками, перш за все – внутрішньополітичною ситуацією в державі, яка існувала на момент прийняття відповідних основних законів, та демократичними процесами, які відбувалися на європейському континенті після Другої світової війни.

Перший чинник визначив принципи формування парламентів (їх палат), порядок обрання на посаду глави держави, окремі обмеження в реалізації виборчих прав (наприклад, в Австрії права обиратись на пост Президента позбавлено нащадків правлячої до 1918 року династії Габсбургів, в Естонії на конституційному рівні було закріплено заборону бути обраними до органів державної влади особам, які працювали в розвідувальних органах іноземних держав; у Греції обмежено пасивне виборче право осіб, які перебувають на службі в збройних силах), особливості представництва в парламентах національних меншин, автономних утворень (Іспанія, Кіпр).

Дія другого чинника проявилась у закріпленні на конституційному рівні принципів загального, рівного, прямого виборчого права, вільних виборів, таємності голосування, зниженні віку, з якого виникає активне виборче право на виборах та референдумах до віку, з якого особа вважається повнолітньою (повністю дієздатною)¹. Всі ці принципи у більшості держав-членів Європейського Союзу прямо закріплено в конституціях, а у тих випадках, де вони не знайшли прямого закріплення, – вони випливають з інших конституційних положень. В останні десятиліття ХХ століття в ряді країн ЄС було скасовано конституційні обмеження, які надавали право участі у виборах, у тому числі – місцевих, лише громадянам відповідних держав. Наприклад, відповідні зміни у 1984 році було внесено до Конституції Ірландії². Аналогічні доповнення було внесено до основних законів Португалії (1997 рік) та Фінляндії (Конституція Фінляндії 1999 року). В деяких конституціях враховано загальноєвропейську тенденцію до забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування – наприклад, Законом про внесення змін до Конституції від 15 червня 2004 року статтю 43 Конституції Словенії було доповнено положенням, згідно з яким закон повинен встановлювати гарантії рівних можливостей жінок та чоловіків у висуванні кандидатур на виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування.

¹ Наприклад, 5 січня 1973 року до Конституції Ірландії було внесено Четверту Поправку, якою вік, з якого особа може брати участь у голосуванні на парламентських і президентських виборах, було знижено з 21 до 18 років.

² Дев'ята Поправка до Конституції Ірландії 1937 р. від 2 серпня 1984 року.

Аналіз положень основних законів держав-членів Європейського Союзу дозволяє виявити певні засади регулювання виборів, які є характерними для більшості країн ЄС. Так, практично в усіх Конституціях: а) закріплено принципи загального, рівного, прямого виборчого права та таємного голосування; б) визначено вік, з якого виникає право обирати та бути обраним до органів державної влади; в) визначено коло суб'єктів активного та пасивного виборчого права на загальнодержавних виборах, загальні підстави обмеження виборчих прав; г) визначено виборчу систему, за якою обирається глава держави і, у більшості випадків, – загальні риси виборчої системи, за якою формується парламент (конституціями 16 з 25 країн-членів передбачається формування парламенту за пропорційною виборчою системою).

В ряді країн на конституційному рівні визначається перелік суб'єктів висування кандидатів на парламентських та президентських виборах, дати проведення загальнодержавних виборів, засади територіальної організації загальнодержавних виборів (кількість округів, періодичність перегляду їхніх меж, кількості мандатів, що розподіляються в округах), уточнюються «параметри» пропорційної виборчої системи для парламентських виборів (Конституції Мальти та Ірландії прямо передбачають, що парламентські вибори в цих країнах проводяться за системою єдиного голосу, що передається; Конституція Португалії встановлює, що розподіл мандатів між кандидатами від партій здійснюється із застосуванням метода д'Ондта; Конституцією Словенії та Актом про управління Швеції визначено виборчі бар'єри для парламентських виборів); порядок формування вищих органів управління виборчим процесом; коло суб'єктів, уповноважених переглядати (затверджувати) результати парламентських виборів (до таких віднесено або спеціальні комітети парламенту (Німеччина), або, у більшості випадків, конституційні або інші суди). Основними законами більшості держав ЄС прямо (Ірландія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словенія, Угорщина, Фінляндія) або опосередковано передбачена можливість участі у місцевих виборах іноземців, насамперед – громадян інших держав ЄС.

В окремих конституціях містяться специфічні норми, які є нетиповими для конституційного регулювання засад виборчого процесу в інших державах-членах Європейського Союзу. Зокрема, Конституція Ірландії передбачає, що формування верхньої палати парламенту цієї країни здійснюється шляхом таємного голосування поштою; основним законом Португалії закріплено принцип прозорості витрат на виборчу кампанію; конституціями Данії, Італії та Кіпру можливість реалізації громадянами пасивного виборчого права поставлена у залежність від їх попередньої репутації (поведінки).

Зміст конституційно-правового регулювання виборчого процесу у кожній з 24 держав-членів ЄС³ конкретизовано у нижчеподаній таблиці.

³ До переліку досліджуваних у Таблиці країн не входить Великобританія, яка не має писаної Конституції.

Таблиця 1.

Конституційні засади виборчого процесу у державах – членах ЄС

Вимоги конституцій	Країни
Загальні принципи виборів	
Закріплено принцип загального виборчого права	Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія
Закріплено принцип рівного виборчого права	Австрія, Бельгія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія
Закріплено рівні можливості для кандидатів, гарантовано неупереджене ставлення до них з боку владних інститутів	Португалія
Гарантовано рівний доступ кандидатів до ЗМІ під час передвиборної агітації	Португалія (Конституція закріплює право на регулярне та рівне висвітлення передвиборної діяльності кандидатів на державних і регіональних каналах теле- і радіомовлення)
Закріплено принцип прямого виборчого права	Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Чехія, Швеція
Закріплено принцип таємного голосування	Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція
Таємне голосування поштою	Ірландія (вибори частини депутатів верхньої палати парламенту)
Представництво депутатом певної кількості виборців	Ірландія (член нижньої палати повинен представляти 20 000 або максимум 30 000 виборців)
Закріплено заборону іноземного втручання у виборчий процес	Мальта
Встановлено заборону підкупу виборців і корупції в ході виборчого процесу	Мальта
Закріплено принцип прозорості витрат на виборчу кампанію	Португалія
Передбачена обов'язковість участі у голосуванні на виборах	Бельгія, Греція, Італія, Люксембург, Португалія

Засади формування парламенту, місцевих рад, проведення виборів Президента

Прямі вибори до верхньої палати парламенту	Іспанія (4 сенатори від кожної провінції, по 3 – від Канарських островів, Мальорки та Тенеріфе, по 2 – від міст Сеута та Мелілья, по 1 – від кожної автономії (мінімум), островів та груп островів, які мають власні самоврядні представницькі органи (Конституція Іспанії визначає перелік таких островів), Польща, Чехія
Непрямі вибори до верхньої палати парламенту	Австрія (сенатори обираються ландтагами), Нідерланди (члени верхньої палати парламенту обираються радами провінцій), Франція
Змішана система формування верхньої палати	Бельгія (частина сенаторів обирається виборцями напряму, з визначеним представництвом від кожної національності та м. Брюсселя, частина сенаторів – призначається, діти короля є сенаторами за походженням), Ірландія (11 призначаються парламентом, 49 обираються, причому 3 з них обирає Університет Дубліна, 3 – Національний університет Ірландії), Італія (Президент може призначити 5 сенаторів за видатні заслуги перед Італією, сенаторами є всі колишні Президенти Італії, решта сенаторів обирається: 6 сенаторів – у закордонному виборчому окрузі, не менше 7 сенаторів від кожної області, 2 сенатори – від області Молізе, 1 – від Валле-д'Аоста)
Засади виборчої системи для парламентських виборів	Австрія (система пропорційного представництва), Бельгія (пропорційна виборча система), Данія (система пропорційного представництва; визначення кількості виборчих округів (один або декілька) віднесено до сфери визначення Законом), Естонія (система пропорційного представництва), Ірландія (система єдиного голосу, що передається – для парламентських і президентських виборів), Іспанія (система пропорційного представництва), Латвія (система пропорційного представництва), Люксембург (пропорційна система з голосуванням за партійні списки і застосуванням «найменшої» виборчої квоти), Мальта (система єдиного голосу, що передається, з голосуванням у виборчих округах, кількість яких є непарною (від 9 до 15 округів, парламент може змінювати кількість округів), Нідерланди (система пропорційного представництва на виборах до обох палат парламенту), Польща (система пропорційного представництва), Португалія (система пропорційного представництва з голосуванням у багатомандатних або одномандатних округах і розподілом мандатів за методом д'Ондта), Словенія (пропорційна виборча система з 4% бар'єром), Фінляндія (пропорційна система з голосуванням у 12 – 18 виборчих округах та одному закордонному виборчому окрузі (Аландські острови), Чехія (пропорційна система виборів до нижньої палати парламенту, мажоритарна система – для виборів до верхньої палати парламенту), Швеція (пропорційна система виборів до парламенту з голосуванням за партійні списки (під партією Акт про механізм управління розуміє ідентифіковане об'єднання виборців), за якою розподіляється 310 мандатів у виборчих округах та 39 компенсаційних мандатів, із застосуванням 4% загальнодержавного бар'єру та 12% бар'єру в окремих округах, з використанням метода Сен-Лагю для розподілу мандатів (1,4; 3; 5; 7; 9 і т.д.)

Передбачається обов'язкове представництво в парламенті (нижній палаті) автономій, міст із спеціальним статусом, національних меншин	Данія (Фарерські острови і Гренландія – по два депутати), Іспанія (Сеута та Мелілья), Кіпр (70 % членів парламенту обирають греки-кіпріоти, 30 % – турки-кіпріоти), Словенія (1 депутат має представляти угорську меншину, 1 – італійську)
Визначаються засади виборчої системи для місцевих виборів	Австрія (система пропорційного представництва), Нідерланди (система пропорційного представництва), Португалія (система пропорційного представництва)
Місцевим радам надається право самостійно визначити виборчу систему	Італія
Прямі вибори глави держави	Австрія, Ірландія, Кіпр, Литва, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція
Непрямі вибори глави держави	Греція (обирається парламентом за визначеною Конституцією процедурою), Естонія (обирається парламентом за визначеною Конституцією процедурою), Італія (президент обирається парламентом за участю делегатів, обраних радами областей), Латвія (президента обирає Сейм за мажоритарною системою абсолютної більшості), Німеччина (Президент обирається Федеральними зборами), Угорщина (Президент обирається парламентом), Чехія (Президент обирається на спільному засіданні палат парламенту)

Умови наявності виборчого права

Вимоги щодо віку, з якого виникає активне виборче право	Австрія (19 років для парламентських виборів), Бельгія (18 років), Данія (повнолітні, вік може бути змінено законом), Естонія (18 років), Ірландія (18 років), Італія (досягнення повноліття – для виборів до Палати депутатів, 25 років – для виборів до Сенату), Кіпр (21 рік), Латвія (18 років), Литва (18 років), Люксембург (18 років), Мальта (18 років), Нідерланди (18 років), Німеччина (18 років), Польща (18 років), Португалія (18 років), Словенія (18 років), Угорщина (18 років), Фінляндія (18 років), Чехія (18 років), Швеція (18 років)
Вимоги щодо віку, з якого виникає право бути обраним	Австрія (21 рік для парламентських виборів, 35 років – для президентських виборів), Бельгія (21 рік), Греція (40 років – для кандидата на пост Президента), Естонія (21 рік – для парламентських виборів, 40 років – для президентських), Ірландія (21 рік – для парламентських виборів, 35 років – для президентських виборів), Італія (25 років – для виборів до Палати депутатів, 40 років – для виборів сенаторів, 50 років – для виборів Президента), Кіпр (25 років – для виборів до Палати представників, місцевих виборів, 35 років – для виборів Президента та Віце-Президента), Латвія (21 рік – для виборів до парламенту, 40 років – для виборів Президента), Литва (25 років – для виборів до парламенту, 40 років – для виборів Президента), Люксембург (21 рік – для парламентських виборів), Німеччина (для виборів до Бундестагу – 18 років, для виборів Президента – 40 років), Польща (21 рік – для виборів до Сейму, 30 років – для виборів до Сенату, 35 – для виборів Президента), Португалія (35 років – для виборів Президента), Словаччина (21 рік – для парламентських виборів, 40 років – для виборів Президента), Угорщина (35 років – для президентських виборів), Чехія (21 рік – для виборів до нижньої палати парламенту, 40 років – для виборів до верхньої палати парламенту та глави держави)

<p>Вимоги щодо приналежності до громадянства держави як умови реалізації права бути обраним на загальнодержавних виборах</p>	<p>Австрія, Бельгія, Греція (для кандидатів на пост Президента – 5 років, батько кандидата – громадянин Греції), Данія, Естонія (кандидат на пост президента, крім того, має бути громадянином Естонії за народженням), Італія, Кіпр, Латвія, Литва (Конституцією, крім того, передбачено, що кандидат на пост Президента повинен бути громадянином Литви за народженням), Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія (кандидат на пост Президента, крім того, повинен бути громадянином Фінляндії за народженням), Чехія, Швеція</p>
<p>Наявність положень, які передбачають можливість участі у виборах осіб, які не громадянами країни</p>	<p>Ірландія (коло відповідних осіб має визначатись законом), Іспанія (за принципом взаємності), Люксембург (щодо місцевих виборів, якщо це передбачено виборчим законом), Нідерланди (щодо місцевих виборів, якщо це передбачено законом), Німеччина (щодо місцевих виборів – для громадян держав-членів ЄС), Португалія (за принципом взаємності – щодо місцевих виборів, за принципом взаємності для громадян держав-членів ЄС – щодо виборів до Європейського парламенту), Словенія (у випадках, визначених законом), Угорщина (право голосувати на місцевих виборах за умови перебування на території Угорщини в день виборів; однак мером може бути обраний лише громадянин Угорщини), Фінляндія (право голосу на місцевих виборах за умови постійного проживання в Фінляндії)</p>
<p>Вимоги щодо необхідності проживання на території країни (для загальнодержавних виборів) як умови реалізації виборчих прав</p>	<p>Бельгія (пасивне виборче право – вибори до палат парламенту), Данія (активне і пасивне виборче право), Кіпр (приналежність до грецької або турецької громади Кіпру), Литва (щодо виборів до Сейму в частині пасивного виборчого права; кандидат на посаду Президента повинен постійно проживати на території Литви упродовж 3 років), Люксембург (щодо кандидатів у члени парламенту), Мальта (умовою реалізації активного виборчого права є проживання на території Мальти протягом 18 місяців), Швеція (Акт про засади управління гарантує право участі у виборах для всіх громадян, які проживають на території Швеції, порядок участі у виборах громадян Швеції, які проживають за кордоном, має визначатись законом)</p>
<p>Вимоги щодо необхідності проживання в межах адміністративно-територіальної одиниці (для місцевих виборів)</p>	<p>Австрія (1 рік), Естонія (без вимог щодо часу проживання), Іспанія (без вимог щодо часу проживання), Кіпр, Литва, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Словаччина</p>

Визначено загальні підстави обмеження виборчого права

Австрія (рішення або вирок суду), Бельгія (випадки визначаються законом) Греція (недієздатність, вирок суду, яким особу засуджено за певні злочини), Данія (недієздатність, інші визначені законом випадки), Естонія (недієздатність або, у випадках, встановлених законом, – відбування покарання в місцях позбавлення волі), Ірландія (недієздатність та обмеження, встановлених законом), Італія (недієздатність, позбавлення виборчого права за вироком суду, негідна поведінка, визначена законом), Кіпр (недієздатність, інші підстави, визначені виборчим законом; для кандидатів на пост Президента або Віце-президента, кандидатів у члени Палати представників – психічний розлад, несумісний з обійманням посади, встановлений судом факт вчинення аморального дій), Литва (недієздатність, визнана судом – щодо активного виборчого права; щодо пасивного виборчого права (права бути обраним членом Сейму – також наявність зобов’язань перед іноземною державою, не відбуття призначеного судом покарання за вчинення злочину), Люксембург (виборчих прав позбавляються особи, засуджені за вчинення злочинів, особи, яких позбавлено виборчих прав за вчинення окремих правопорушень, особи, які знаходяться під опікою), Мальта (широкий перелік обмежень: а) активного виборчого права – недієздатність, встановлений судом розумовий розлад, засудження до відбування покарання у місцях позбавлення волі на строк понад 12 місяців, вчинення злочинів або правопорушень у сфері виборів; б) пасивного виборчого права – іноземне громадянство, банкрутство, встановлена судом наявність будь-якого психічного розладу, засудження до відбування покарання в місцях позбавлення волі на строк понад 12 місяців, перебування на публічній службі або на службі в збройних силах, участь в підприємстві, в статутному фонді якого є частка держави, або керівництво підприємством, яке перебуває в договірних комерційних відносинах з урядом Мальти); Нідерланди (не мають активного і пасивного виборчого права особи, недієздатність яких встановлена в судовому порядку, а також особи, засуджені до позбавлення волі строком понад 1 рік і позбавлені вироком суду виборчих прав); Португалія (недієздатність), Словенія (випадки, встановлені законом – щодо пасивного виборчого права), Угорщина (не мають права голосу на виборах і права брати участь у виборах недієздатні, особи з обмеженою дієздатністю, особи, яким рішенням суду заборонено брати участь у публічній діяльності, особи, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі), Фінляндія (недієздатність, перебування на службі в Збройних Силах)

Встановлюється заборона вису- ватись кандидатами на виборах колишнім співробітникам КДБ, розвідувальних органів держав- окупантів, колишнім учасникам репресій	Естонія (конституційна норма діяла до 31.12.2000)
Встановлюється заборона вису- ватись кандидатами на виборах Президента членам родини ко- лишнього монарха	Австрія
Встановлюється заборона бути обраним членом парламенту у випадку вчинення аморальних (негідних) дій	Данія, Італія, Кіпр
Особи, які перебувають на цивіль- ній або військовій службі, мо- жуть бути зареєстровані канди- датами на парламентських вибо- рах лише після припинення служби (відставки з посади)	Греція, Мальта, Фінляндія (депутатами парла- менту не можуть бути обрані особи, які пере- бувають на військовій службі)

Дати і строки проведення виборів

Визначено дату проведення пар- ламентських виборів	Австрія (неділя або інший вихідний день), Естонія (перша неділя березня четвертого року повно- важень парламенту), Кіпр (друга неділя місяця, наступного за місяцем, в якому припиняються повноваження парламенту), Латвія (перша субо- та жовтня четвертого року повноважень парла- менту), Польща (у вихідний день, не пізніше, ніж за 30 днів до закінчення строку повноважень парламенту)
Визначено дату проведення пре- зидентських виборів	Литва (остання неділя за два місяці до закінчення строку повноважень Президента), Польща (у вихідний день упродовж 60-денного періоду після призначення виборів)
Визначено дату проведення міс- цевих виборів	Бельгія (у день проведення виборів до Євро- пейського парламенту)
Визначено строки проведення чергових і позачергових парламентських виборів	Австрія (100 днів після дострокового припи- нення повноважень парламенту), Естонія (від 20 до 40 днів після призначення позачергових виборів), Ірландія (вибори до нижньої палати парламенту проводяться не пізніше 30 днів після розпуску нижньої палати парламенту, вибори до Сенату – протягом 90 днів після розпуску нижньої палати), Іспанія (30 – 60 днів після закінчення строку мандата), Італія (70 днів після

<p>Визначено строки проведення чергових і позачергових парламентських виборів</p>	<p>закінчення строку повноважень палати), Кіпр (позачергові вибори проводяться у 45-денний строк після дострокового припинення повноважень парламенту), Латвія (2 місяці після дострокового припинення повноважень парламенту), Литва (чергові вибори проводяться не раніше ніж за 60 днів і не пізніше, ніж за 30 днів до закінчення строку повноважень Сейму; позачергові вибори повинні бути проведені протягом 3 місяців після їх призначення), Люксембург (позачергові парламентські вибори проводяться у тримісячний строк після розпуску парламенту), Мальта (позачергові вибори проводяться упродовж 3 місяців після дострокового припинення повноважень парламенту), Нідерланди (позачергові вибори до нижньої палати проводяться протягом 3 місяців після її розпуску, до верхньої палати – протягом 3 місяців після формування складу рад провінцій), Німеччина (протягом 46 – 48 місяців після початку роботи Бундестагу, у разі дострокового розпуску нижньої палати позачергові вибори проводяться протягом 60 днів після розпуску), Польща (позачергові вибори проводяться у 45-денний строк після розпуску парламенту), Португалія (60 днів після дострокового припинення повноважень парламенту), Словенія (чергові парламентські вибори проводяться за 2 місяці, але не пізніше, ніж за 15 днів за закінчення строку повноважень парламенту, позачергові – протягом 2 місяців після дострокового припинення повноважень парламенту), Угорщина (чергові вибори – у квітні або травні четвертого року повноважень парламенту, позачергові – протягом 3 місяців після розпуску парламенту), Франція (позачергові вибори – протягом 20 – 40 днів після розпуску парламенту), Чехія (чергові вибори до обох палат парламенту – за 30 днів до закінчення строку повноважень палат, позачергові вибори до Палати депутатів – протягом 60 днів після її розпуску), Швеція (протягом 3 місяців після призначення дострокових виборів)</p>
<p>Визначено строки проведення місцевих виборів</p>	<p>Ірландія (місцеві вибори повинні проводитись до закінчення 5 року повноважень місцевої ради), Кіпр (за 30 днів до закінчення строку повноважень Палати Комуни, через 45 днів після дострокового припинення повноважень Палати Комуни), Португалія (60 днів після розпуску органу самоврядування), Угорщина (місцеві вибори проводяться у жовтні місяці четвертого року повноважень мерів та місцевих рад)</p>
<p>Визначено строки проведення чергових і позачергових президентських виборів</p>	<p>Ірландія (60 днів після дострокового припинення повноважень Президента, не раніше 60 днів до дня припинення повноважень Президента), Кіпр (вибори мають бути проведені до закінчення строку повноважень Президента, у випадку дострокового припинення повноважень Президента, Віце-Президента Кіпру вибори мають проводитись у 45-денний строк після припинення повноважень відповідних осіб), Литва (протягом 2 місяців після дострокового припинення повноважень Президента), Німеччина (за 30 днів до закінчення строку повноважень Президента), Польща (чергові вибори – за 100 – 75 днів до закінчення строку</p>

Визначено строки проведення чергових і поза-чергових президентських виборів	повноважень Президента, позачергові – протягом 60 днів з дня їх призначення), Португалія (чергові вибори – за 60 днів до дня завершення повноважень Президента, позачергові – 60 днів після дострокового припинення повноважень Президента), Словаччина (чергові вибори – за 60 днів до закінчення строку повноважень Президента), Словенія (чергові вибори проводяться не пізніше, ніж за 15 днів за закінчення строку повноважень Президента Словенії), Угорщина (за 30 днів до закінчення строку повноважень Президента), Фінляндія («вибори Президента мають бути проведені так швидко, наскільки це можливо»), Франція (чергові вибори – 35 – 20 днів до закінчення строку повноважень Президента), Чехія (чергові вибори – за 30 днів до закінчення повноважень Президента, позачергові вибори – протягом 30 днів після дострокового припинення повноважень Президента)
---	---

Територіальна організація виборів

Вимоги до утворення виборчих округів та кількість округів на парламентських виборах	Австрія (межі округів можуть не збігатися з межами земель, округи нарізаються пропорційно до кількості зареєстрованих в них виборців), Іспанія (межі округів повинні збігатися з межами провінцій), Італія (для проведення парламентських виборів утворюється єдиний закордонний виборчий округ), Люксембург (утворюється 4 виборчих округи, Конституція окреслює їхні межі), Мальта (вибори проводяться у 9 – 15 виборчих округах, кількість округів в цих межах – 9, 11, 13, 15 – визначається парламентом), Фінляндія (вибори проводяться у 12 – 18 виборчих округах та одному окремому окрузі (Аландські острови), Швеція (вибори проводяться у 310 округах)
Вимоги до утворення округів на місцевих виборах	Австрія (межі округів на виборах ландтагів збігаються з межами адміністративно-територіальних одиниць), Кіпр (межі територіальних округів збігаються з місцями компактного проживання турків та греків-кіпріотів)
Вимоги щодо періодичного перегляду кількості мандатів, які розподіляються в окрузі на парламентських виборах	Бельгія (1 раз на 10 років), Греція (на підставі даних чергового перепису населення), Ірландія (раз на 12 років переглядається величина округу)

Формування органів адміністрування виборчого процесу

Визначається суб'єкт формування складу вищого органу адміністрування виборчого процесу	Литва (Сейм визначає персональний склад Головної виборчої комісії та вносить зміни до її складу), Мальта (члени Виборчої комісії призначаються Президентом за поданням Прем'єр-міністра, погодженим з Лідером опозиції), Швеція (Комітет по нагляду за виборами, формується парламентом)
--	--

Визначається кількісний склад вищого органу адміністрування виборчого процесу	Мальта (Голова Виборчої комісії та не менше 4 членів), Швеція (Комітет по нагляду за виборами складається з голови та 6 інших членів)
Визначаються вимоги до персонального складу вищого органу адміністрування виборчого процесу	Австрія (обов'язкове включення представників політичних партій до складу органів адміністрування виборчого процесу; до складу вищого органу адміністрування виборчого процесу обов'язково включаються особи з юридичної освіти (досвідом роботи в правоохоронних органах), Швеція (Голова Комітету по нагляду за виборами повинен бути колишнім суддею і не може мати депутатського мандату)

Засади висування кандидатів на виборах

Визначено перелік суб'єктів висування кандидатів на пост Президента	Ірландія (20 депутатів нижньої палати або ради щонайменше 4 графств), Словаччина (15 депутатів парламенту або 15 000 виборців), Фінляндія (зареєстрована політична партія, яка на останніх парламентських виборах отримала представництво в парламенті щонайменше одним депутатом або 20 000 виборців), Чехія (10 депутатів або 10 сенаторів)
Кандидат на посаду Президента повинен зібрати на підтримку свого висування певну кількість голосів виборців	Литва (20 000 підписів виборців), Польща (100 000 підписів виборців), Португалія (7 500 – 15 000 підписів виборців)
Вимоги щодо суб'єктів висування кандидатів на парламентських виборах	Польща (кандидатів на парламентських виборах можуть висувати політичні партії і виборці), Фінляндія (кандидатів на парламентських виборах можуть висувати зареєстровані політичні партії і групи виборців), Португалія (кандидатів висувають лише партії), Швеція (кандидатів на парламентських виборах можуть висувати лише партії – «ідентифіковані об'єднання виборців»)

Засади ведення реєстру виборців

Рівень, на якому ведеться реєстр	Австрія (реєстр ведуть органи управління в провінціях)
Кількість реєстрів виборців	Кіпр (виборці, які належать до грецької та турецької громад, включаються до двох різних реєстрів виборців), Португалія (єдиний періодично поновлюваний реєстр для всіх видів виборів)

Вимоги до форми виборчого бюлетеня та транспортування виборчої документації

	Мальта (за кандидатами та їх представниками Конституція закріплює право спостерігати за запаковуванням, транспортуванням та розпаковуванням виборчої документації; Конституція вимагає встановлювати таку форму бюлетенів, яка б забезпечувала однозначну ідентифікацію кандидата з партією, до якої він належить)
--	--

2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють порядок підготовки та проведення виборів в країнах ЄС, є спеціальні закони про вибори. В окремих державах такими актами регламентується порядок підготовки та проведення всіх виборів – від мерів і представницьких органів самоврядування до загальнодержавних виборів. Загалом, таких країн в усьому ЄС лише 6 – Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Фінляндія, Франція і Швеція.

В деяких країнах *кодифікація* законодавства є неможливою в принципі. До них слід віднести держави ЄС з федеративним державним устроєм, в яких врегулювання процедури підготовки і проведення місцевих виборів віднесено до компетенції представницьких органів суб'єктів федерації (наприклад, Австрія і Німеччина). В деяких країнах кодифікація не проводиться у зв'язку із загальною несистематизованістю законодавства. Зокрема в Бельгії порядок проведення місцевих виборів регулюється відповідним Законом від 19 жовтня 1921 року, який з моменту набуття чинності хоч і зазнавав суттєвих змін, однак жодного разу не був викладений в новій редакції. Аналогічний підхід застосовується в Мальті, де окремі засади підготовки і проведення всіх видів виборів визначено Виборчим ордонансом 1939 року, більшість положень якого була скасована у 1991 році, а відносини, пов'язані з підготовкою та проведенням виборів, врегульовано Законом про загальні вибори 1991 р. та Законом про місцеві ради 1993 року. В Ірландії та Великобританії кодифікація законодавства взагалі не проводиться, і як результат – порядок проведення виборів в цих країнах регулюється десятками законів, кожен з яких частково змінює або скасовує положення попередніх. Відповідно, в цих країнах «старі» законодавство має субсидіарне застосування – норми попередньо прийнятого закону застосовуються на практиці лише в тій частині, яка не суперечить новим нормативно-правовим актам і судовим прецедентам. У більшості країн Центральної і Східної Європи – нових членів ЄС – проведення кодифікації є недоцільним з огляду або ж на нестабільність правової системи в цілому (необхідність внесення постійних змін до чинних законів або прийняття нових), або ж з огляду на невизначеність певних питань, які мають концептуальне значення (наприклад, про доцільність розширення прав національних меншин, надання можливості участі у виборах виборцям, які проживають за кордоном (Угорщина, Словаччина).

Таблиця 2.

Кодифікованість виборчого законодавства в країнах ЄС

Порядок проведення загальнодержавних і місцевих виборів визначається одним законом (кодексом, кодифікованим актом)	Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Фінляндія, Франція, Швеція
Порядок проведення загальнодержавних, місцевих виборів визначається різними законами	Австрія, Великобританія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Німеччина, Мальта, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія

Зазначене, однак, ніяк не говорить про те, що процедура підготовки та проведення виборів у тій чи іншій країні ЄС по-різному регулюється залежно від виду виборів. Загальний аналіз виборчих законів країн Європи дозволяє дійти висновку, що практично в кожній з них однаковими як для місцевих, так і для загальнодержавних виборів є процедура реєстрації виборців, регулювання передвиборної агітації, засад адміністрування виборчого процесу, підходи до визначення суб'єктів активного і пасивного виборчого права, технології підрахунку голосів і встановлення результатів виборів тощо.

Порівняння *структури* виборчих законів країн ЄС із структурою аналогічних законів в Україні дозволяє дійти висновку, що у більшості країн Європи законодавцем не приділяється значна увага регламентації технологічних аспектів підготовки голосування, підрахунку голосів та встановлення результатів виборів, процесуальним особливостям оскарження рішень, дій і бездіяльності щодо виборів, здійсненню передвиборної агітації. У цьому відношенні українське законодавство, напевно, можна віднести до найбільш переобтяженого деталізованими нормами-інструкціями, які в Європі зазвичай виносяться за межі регулювання закону і відносяться до сфери регулювання органів виконавчої влади (в країнах Західної Європи – Уряду і МВС), центральних виборчих комісій (в країнах Східної Європи) і органів місцевого самоврядування. Не є типовими для Європи і деякі інститути українського виборчого права (наприклад, «голосування проти всіх»).

Натомість набагато більше уваги європейський законодавець на сьогодні приділяє питанням забезпечення прозорості партійних фінансів і фінансування виборчих кампаній, захисту інтересів національних меншин у виборчому процесі, забезпеченню можливості проголосувати всім особам, які мають активне виборче право, незалежно від місця перебування у день голосування. В окремих державах ЄС відносини, пов'язані з формуванням виборчих фондів, використанням їхніх коштів і звітністю, регулюються самими виборчими законами, в той час як в багатьох інших країнах вони є предметом регулювання спеціальних і досить конкретизованих законів (приміром, у Великобританії, Латвії, Португалії). Прагнення законодавця детально врегулювати відносини, пов'язані з фінансуванням виборчих кампаній, пояснюється двома основними причинами. По-перше, – необхідністю відшкодування з державного бюджету витрат на виборчу кампанію – у тих країнах, де відповідне відшкодування здійснюється, по-друге – необхідністю запобігання тіньовому впливу на партії-переможниці виборів з боку суб'єктів, не без фінансової підтримки яких ця перемога стала можливою. Загалом, тенденція до посилення прозорості фінансування виборчого процесу є однією з важливих сучасних тенденцій розвитку виборчого законодавства країн ЄС.

Крім внутрішніх чинників, на розвиток виборчого законодавства країн ЄС впливає і ряд зовнішньополітичних факторів та норми міжнародного права.

Наприклад, вимоги статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод є однією з причин рамкового регулювання у виборчих законах країн Європи питань, пов'язаних з передвиборною агітацією: як правило, зусилля держав, що приєдналися до Конвенції (у тому

числі і всіх держав-членів ЄС), спрямовані в основному на запобігання незаконному фінансуванню передвиборної агітації, а не встановлення обмежень щодо висловлювання громадянами своїх політичних поглядів і переконань як в національних, так і в іноземних засобах масової інформації.

Набуття членства в Європейському Союзі вимагає, по-перше, визначення процедури обрання депутатів Європейського парламенту від кожної країни члена, по-друге, – надання права обирати і бути обраним до Європейського парламенту і органів місцевого самоврядування громадянам інших держав-членів ЄС. Відповідні норми до 2002 року були закріплені законодавством 15 країн «нерозширеного» Європейського Союзу, а з набуттям членства в ЄС 10 новими державами – отримали відображення і у виборчому законодавстві нових країн-членів. Прийняття Комітетом Міністрів ЄС Рекомендації Rec.(2001)19 щодо участі іноземців у громадському житті на місцевому рівні стало основним чинником, який обумовив надання права участі у місцевих виборах всім іноземним громадянам, незалежно від того, громадянами якої країни світу вони є. Значний вплив на розвиток виборчого законодавства має і Кодекс Венеціанської комісії про кращу практику з виборчих питань, який хоча і є рекомендаційним (а не обов'язковим до застосування) документом, все ж окреслює певні орієнтири розвитку законодавства про вибори.

Аналіз регулювання процедури прийняття та внесення змін до виборчих законів дає підстави стверджувати, що у більшості країн Європейського Союзу відповідні закони не посідають якогось особливого місця в системі нормативно-правових актів порівняно з іншими законами. Лише в деяких країнах вони віднесені до конституційних (органічних) законів, і мають прийматися не простою, а кваліфікованою більшістю голосів членів парламентів (Іспанія, Кіпр, Словенія, Угорщина, Франція).

ВИСНОВКИ

Практично в усіх державах, які мають писані Конституції, на конституційному рівні закріплено принципи загального, рівного, прямого виборчого права та таємного голосування; визначено вік, з якого виникає право обирати та бути обраним до органів державної влади; визначено коло суб'єктів активного та пасивного виборчого права на загальнодержавних виборах, загальні підстави обмеження виборчих прав. У 16 з 25 країн-членів ЄС на конституційному рівні передбачено застосування на парламентських виборах пропорційної виборчої системи.

Виборче законодавство країн-членів ЄС загалом залишається некодифікованим. В основному це пояснюється особливостями правової системи, законодавчого процесу і нормотворчої техніки, постійним ускладненням суспільних відносин, які потребують правового регулювання; в окремих країнах – також загальною нестабільністю правової системи (більшість нових країн-членів ЄС). Проте у тих державах, де кодифікація виборчого законодавства з певних причин не відбулася, принципівих

розбіжностей у регулюванні підготовки як загальнодержавних, так і місцевих виборів немає – правове регулювання є уніфікованим і його особливості зумовлюються виключно специфікою відповідних виборів.

У більшості країн ЄС виборчі закони не потребують особливої процедури прийняття, однак в 5 країнах внесення змін до виборчих законів потребує схвалення кваліфікованою більшістю голосів (2/3 від складу парламенту або кожної його палати).

Основні сучасні тенденції розвитку виборчого законодавства країн-членів ЄС полягають у:

- а) забезпеченні можливості реалізувати активне виборче право незалежно від місця перебування виборця;
- б) забезпеченні представництва жінок і національних меншин в процесі формування виборчих органів;
- в) забезпеченні прозорості фінансування виборчих кампаній і діяльності партій в цілому;
- г) наданні активного і пасивного виборчого права на місцевих виборах всім іноземним громадянам.

ПРАВО ОБИРАТИ І БУТИ ОБРАНИМ В КРАЇНАХ ЄС: СУБ'ЄКТИ, УМОВИ І МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

1. АКТИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО І ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Законодавством країн-членів ЄС передбачено три основні умови наявності у особи виборчого права на загальнодержавних виборах – досягнення визначеного конституціями або відповідними виборчими законами віку, наявність громадянства та повної дієздатності. У переважній більшості країн Європейського Союзу мінімальний вік, з якого виникає право обирати, становить 18 років. До винятків можна віднести Австрію (19 років), Кіпр (21 рік) та Італію (в Італії право обирати сенаторів мають громадяни, яким на день проведення виборів виповнилось 25 років). Можливість участі іноземців у загальнодержавних виборах на законодавчому рівні допускається лише у двох країнах – Ірландії та Іспанії, які можуть надати виборчі права іноземцям або за принципом взаємності, або у випадках, передбачених спеціальними законами. Непоширеним у європейській практиці є й така підстава набуття активного виборчого права (щодо загальнодержавних виборів), як постійне проживання на території держави – на сьогодні відповідна вимога закріплена законодавством Данії, Кіпру, Мальти, Угорщини. Традиційною підставою позбавлення права обирати є визнання особи в судовому порядку недієздатною.

У той же час Конституціями та виборчими законами країн-членів передбачено й інші підстави, за наявності яких особа позбавляється активного виборчого права (в рідкісних випадках довічно, в більшості – на термін дії відповідних обмежень). Умовно їх можна класифікувати на декілька видів: а) підстави, пов'язані зі спеціальним статусом громадянина (Великобританія, Іспанія; при цьому в Іспанії обмеження участі військово-службовців у виборах пов'язане з тоталітарним минулим цієї країни); б) обмеження, зумовлені вчиненням протиправних дій (злочинів і адміністративних деліктів), що потягло за собою позбавлення виборчих прав; в) обмеження, пов'язані з місцем проживання особи (в Данії особи, які постійно проживають за кордоном, втрачають право обирати, крім випадків, коли таке проживання зумовлено службою, роботою в датській компанії, навчанням); г) обмеження, зумовлені психічним станом особи, непов'язаним з визнанням її недієздатною (Бельгія, Німеччина, Португалія, Угорщина). Показовим є той факт, що позбавлення виборчих прав осіб, засуджених до відбування покарання в місцях позбавлення волі на період засудження (а в окремих випадках – на період судимості або й більш тривалий строк) є дуже поширеним у європейській практиці.

Для місцевих виборів в ЄС встановлено дещо інші критерії наявності виборчого права. Оскільки органи місцевого самоврядування репрезентують інтереси жителів, які проживають в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, законодавець як критерій наявності

активного виборчого права на місцевих виборах встановив проживання на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, в деяких країнах – наприклад у Великобританії та Латвії – такою, що проживає в межах відповідної території, вважається особа, яка має нерухоме майно на цій території; у Франції для того, щоб вважатись жителем комуни, достатньо сплачувати податки до відповідного комунального бюджету. Таким чином, на відміну від парламентських виборів, постійне проживання особи в межах муніципалітету є чинником, який визначає наявність або відсутність у цієї особи активного виборчого права. Другою особливістю виборчого законодавства країн ЄС є те, що для участі у місцевих виборах (реалізації активного або пасивного виборчого права) не обов'язково слід бути громадянином країни, тоді як громадянство є обов'язковою умовою участі у парламентських та президентських виборах. Відзначимо, що не обов'язковою умовою участі у місцевих виборах наявність громадянства стала порівняно нещодавно – ще в 1996 році більшість країн ЄС надавали іноземцям право участі у виборах лише у виняткових випадках – тільки для громадян держав-членів ЄС (згідно з Директивою 94/80/ЄС та Маастрихтським договором 1992 року), або за принципом взаємності (всі скандинавські країни), або мешканцям колишніх колоній (Великобританія). «Масове» залучення іноземців у справи місцевого значення, у тому числі – надання їм права обирати і бути обраними – розпочалось у 2000 – 2001 роках після набуття чинності Конвенцією про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні⁴. У більшості країн для того, щоб взяти участь у виборах, іноземці повинні проживати на території муніципалітету протягом певного строку – від 2 (Фінляндія) до 5 років (Естонія, Нідерланди). «Національний» режим встановлено лише щодо окремих категорій іноземців і лише в окремих країнах (наприклад в Швеції – щодо громадян Ісландії та Норвегії). Після розширення ЄС до виборчих законів нових 10 країн-членів було внесено зміни, які передбачили надання права обиратись і бути обраними на місцевих виборах та на виборах до Європейського парламенту громадянам інших країн-членів ЄС, а також (на місцевих виборах) – громадянам інших держав, які проживають в межах муніципалітету протягом певного строку.

Останні новели виборчого законодавства країн ЄС в частині ознак наявності/ відсутності активного виборчого права відображені у Таблиці 1.

⁴ Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level - <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/144.htm>; Recommendation Rec (2001) 19 of the Committee of Ministers to member states on the participation of citizens in local public life (Adopted by the Committee of Ministers on 6 December 2001 at the 776th meeting of the Ministers' Deputies) - <http://www.odpm.gov.uk/index.asp?id=1133645>.

Таблиця 1.

Активне виборче право в країнах ЄС

Країна	Вік	Можливість голосування на парламентських виборах іноземців	Громадянство (для місцевих виборів)	Обов'язкове проживання на території муніципалітету (для місцевих виборів)	Особливі підстави позбавлення права голосу на виборах (крім недієздатності)
1	2	3	4	5	6
Австрія	19	-	-	+	Засудження за вчинення злочину з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі (на період відбування покарання і на строк 6 міс. після закінчення відбування покарання)
Бельгія	18	-	-	+	Засудження до позбавлення волі на строк понад 4 місяці, при цьому якщо особу засуджено на строк понад 4 місяці, вона позбавляється права голосу на 6 років, якщо на строк понад 3 роки – то на 12-ти річний строк; перебування в психіатричній лікарні на лікуванні – на весь строк лікування
Великобританія	18	-	-	+	Позбавлення виборчого права за вироком суду; права голосу на виборах не мають лорди-члени Палати лордів та монарх
Греція	18	-	-	+	Засудження до позбавлення волі
Данія	18	-	-	+	Постійне проживання за кордоном (крім лікування, перебування на службі та аналогічних підстав)
Естонія	18	-	-	+	Засудження до позбавлення волі
Ірландія	18	+	-	-	-
Іспанія	18	+	-	+	Позбавлення виборчого права за вироком суду, перебування на військовій службі
Італія	18/ 25	-	-	-	Засудження за вчинення злочину з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі, наявність судимості
Кіпр	21	-	-	+	Засудження до позбавлення волі
Латвія	18	-	-	+	Засудження до позбавлення волі, перебування під слідством, якщо запобіжним заходом обрано взяття під варту
Литва	18	-	-	+	-
Люксембург	18	-	-	+	Позбавлення громадянських і політичних прав вироком суду

1	2	3	4	5	6
Мальта	18	-	-	+	Засудження за вчинення злочину з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі на строк понад 12 місяців, призначення стягнення за вчинення виборчого делікту
Нідерланди	18	-	-	+	Позбавлення виборчого права вироком суду, який набрав законної сили (лише за окремі категорії злочинів)
Німеччина	18 (16*)	-	-	+	Направлення до психіатричної лікарні для примусового лікування строком понад 1 рік
Польща	18	-	-	+	Позбавлення права голосу за вироком суду
Португалія	18	-	-	+	Наявність психічної хвороби, факт якої є загальновідомим (незалежно від обмеження дієздатності рішенням суду)
Словаччина	18	-	-	+	Засудження до відбування покарання в місцях позбавлення волі
Словенія	18	-	-	+	-
Угорщина	18	-	-	+	Позбавлення політичних прав вироком суду, перебування на примусовому медичному лікуванні
Фінляндія	18	-	-	+	-
Франція	18	-	-	+	Позбавлення права голосу вироком суду за вчинення окремих видів злочинів
Чехія	18	-	-	+	-
Швеція	18	-	-	Проживання на території Швеції	Не проходження реєстрації (за 30 днів до проведення виборів кожен виборець повинен зареєструватись)

* В окремих землях Німеччини (Мекленбург-Західна Померанія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Верхня Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн) активне виборче право настає з 16-річного віку

Конституціями і виборчими законами практично всіх держав ЄС задекларовано принципи загального та рівного виборчого права. Принцип загального активного виборчого права передбачає, зокрема, надання всім особам, які досягли визначеного віку і відповідають іншим визначеним законом вимогам, права взяти участь у голосуванні на загальнодержавних або місцевих виборах незалежно від статі, освіти, соціального походження тощо. За загальним правилом, виборці завжди можуть реалізувати своє активне виборче право на виборчій дільниці за місцем свого включення до списку виборців. Разом з тим, одні виборці у день голосування можуть перебувати на навчанні або роботі за кордоном, інші – виконувати свої службові обов'язки не за місцем проживання (наприклад, співробітники органів внутрішніх справ), або перебувати на лікуванні, інші – взагалі не мати встановленого місця проживання. Для того, щоб принципи загального і рівного виборчого права набували змістовного наповнення, держава повинна вжити необхідних зусиль для того, щоб всі виборці незалежно від свого фізичного стану, місця проживання і місця перебування за наявності відповідного бажання могли би взяти участь у голосуванні.

Досвід країн-членів ЄС, як загальносвітовий досвід в цілому, показує, що механізми реалізації права голосу на виборах не за місцем включення до списків виборців можуть бути різноманітними. До них належать, наприклад, голосування за відкріпними посвідченнями на спеціально визначених дільницях (Австрія), голосування на території дипломатичних і консульських представництв (Естонія, Іспанія, Латвія тощо), голосування поштою (Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція та ряд інших країн), голосування за довіреністю (Бельгія, Великобританія, Нідерланди, Франція), голосування за місцем перебування – вдома, в лікарнях тощо (Греція, Латвія, Литва). До новітніх технологій голосування можна віднести голосування через Інтернет: кожен виборець за бажанням отримує на електронну пошту ім'я та пароль доступу і може реалізувати своє активне виборче право у будь-якому місці, де є зв'язок з мережею Інтернет. У той же час обрання одного з цих механізмів має враховувати й інші принципи виборчого права – принцип рівності, за яким кожен виборець повинен мати ту ж кількість голосів, що і будь-який інший, а також принцип таємності голосування. Тому в процесі визначення технології голосування держава повинна обов'язково врахувати, чи не призведе створення механізмів забезпечення одного принципу виборчого права порушення інших, не менш важливих принципів. Саме цим і пояснюється той факт, що на рівні ЄС відсутні будь-які однозначні рекомендації щодо застосування/незастосування тих чи інших технологій голосування.

Так, якщо положення бельгійського або французького виборчого законодавства, які дозволяють виборцю проголосувати замість іншого виборця (його близького родича) не призводять до масових порушень виборчих прав громадян і не спотворюють результати волевиявлення, то закріплення відповідних норм в державах зі слабкими демократичними традиціями могло б призвести до маніпулювання волевиявленням з боку представників влади. Необхідною умовою голосування поштою є непідконтрольність установ зв'язку виконавчій владі і належна якість роботи цих органів. Умовою застосування голосування через Інтернет є безпечність передачі/отримання даних та збереження таємниці голосування при їх обробці, умовою голосування в лікарнях, виправно-трудовах закладах та інших місцях тимчасового перебування громадян – належний контроль за дотриманням вимог закону під час організації та проведення такого голосування.

Загалом, якщо аналізувати ступінь поширеності тих чи інших способів голосування не за місцем реєстрації виборця, то у 23 країнах ЄС виборці, які перебувають за кордоном, можуть реалізувати своє виборче право або шляхом голосування поштою (найбільш поширений спосіб), або шляхом голосування у приміщенні дипломатичного або консульського представництва (цей спосіб застосовується приблизно у половині країн ЄС). Взагалі можливості взяти участь у голосуванні за кордоном виборці позбавлені лише у двох державах – в Угорщині і Словаччині (відповідні норми законів

зазнають постійної критики з боку ОБСЄ). В Чехії можливість реалізації активного виборчого права за кордоном поставлена у залежність від виду виборів – на території дипломатичних і консульських представництв виборці можуть проголосувати лише на виборах до нижньої палати парламенту, тоді як обрати члена верхньої палати вони можуть тільки за місцем свого включення до списку виборців. Поширеними в ЄС способами голосування на виборах є голосування поштою – з 25 країн-членів цей спосіб не використовують лише 6 країн; та голосування за місцем тимчасового перебування виборця (не застосовується лише в 7 країнах). Інтернет-голосування на сьогодні проходить етап тестування і було успішно апробоване лише в декількох країнах Європи: в Естонії, Португалії (під час виборів 2003 та 2004 рр.), Франції (в окремих округах на референдумі щодо затвердження Конституції ЄС в 2005 році).

Таблиця 2.

Способи забезпечення принципу загального виборчого права

Країна	Голосування в дипломатичних представництвах/ на борту суден у плаванні під державним прапором тощо	Голосування в лікарнях та інших місцях тимчасового перебування громадян/ голосування на дому	Голосування поштою	Голосування через Інтернет	Голосування за довіреністю	Голосування наперед (до дня голосування, крім голосування поштою)
Австрія	-	+	+ (за корд.)	-	-	-
Бельгія	-	-	+ (за корд.)	-	+	-
Великобританія	-	-	+	+ (на місцевих)	+	+
Греція	-	+	+ (за корд.)	-	-	-
Данія	+	+	+	-	-	+
Естонія	+	+	+	+	-	+
Ірландія	-	-	+	-	-	+
Іспанія	+	+	+	-	+	-
Італія	-	+	+ (за корд.)	-	-	-
Кіпр	-	-	+	-	-	-
Латвія	+	+	+	-	-	+ (на місцевих)
Литва	+	+	+	-	-	-
Люксембург	-	-	+	-	-	-
Мальта	-	+	-	-	-	+
Нідерланди	+ (в деяких)	-	+ (за корд.)	-	+	-
Польща	+	+	-	-	-	-
Португалія	+ (на президентських виборах)	-	+ (за корд.)	-	+	-

Країна	Голосування в дипломатичних представництвах/ на борту суден у плаванні під державним прапором тощо	Голосування в лікарнях та інших місцях тимчасового перебування громадян/ голосування на дому	Голосування поштою	Голосування через Інтернет	Голосування за довіреністю	Голосування наперед (до дня голосування, крім голосування поштою)
Словаччина	-	+	-	-	-	-
Словенія	+	+	+	-	-	+
Угорщина	-	+	-	-	-	-
Фінляндія	+	+	+	-	-	+
Франція	+	-	-	+(тест)	+	-
Чехія	+ (на виборах до нижньої палати)	+	-	-	-	-
Швеція	+	+	+(за корд.)	-	+	+

Окрім застосування різних способів голосування не за місцем свого постійного проживання, важливе значення для втілення в життя принципів загального і рівного виборчого права має встановлена процедура реєстрації виборців – адже невключення виборця до реєстру позбавляє його тих можливостей, які надано іншим виборцям, а включення до різних реєстрів дозволяє проголосувати в декількох округах відразу. Саме тому у виборчих законах більшості країн ЄС важлива увага приділена регламентації порядку та способів реєстрації виборців. Дослідження відповідних законодавчих положень дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, у переважній більшості країн ЄС органами, відповідальними за ведення реєстру виборців, є органи місцевого самоврядування. Лише в 6 країнах ведення реєстру виборців покладається на центральні органи виконавчої влади – МВС (Естонія, Угорщина, Фінляндія), Центральну виборчу комісію (Мальта, Іспанія, Литва). У тих країнах, де відповідальними за ведення реєстрів виборців є органи місцевого самоврядування, обов'язок подання даних про зміну місця проживання виборців, інших даних, які визначають наявність або втрату активного виборчого права, покладено на органи, які мають доступ до такої інформації (органи податкової служби в Швеції, органи внутрішніх справ у більшості інших країн Європи тощо).

По-друге, у більшості країн ЄС актуальність реєстру виборців підтримується або в режимі реального часу (тобто зміна місця проживання виборця і його реєстрація за новим місцем проживання ведуть до автоматичних змін у відповідних реєстрах), або шляхом періодичного (раз на місяць або раз на рік) уточнення.

По-третє, у тих країнах, де участь у виборах не є обов'язковою (а таких країн в ЄС переважна більшість), застосовується «пасивна» процедура ведення реєстру виборців, яка передбачає самостійне складання реєстрів уповноваженими органами із наданням виборцям можливості перевірити

інформацію про себе та запропонувати уповноваженим органам внести корективи у разі неточності такої інформації. У деяких країнах обов'язок уточнення даних реєстру виборців покладається на самого виборця (країни, в яких участь у голосуванні є обов'язковою, а також Австрія, Великобританія, Литва, Польща (щодо військовослужбовців), Швеція (щодо громадян, які проживають за кордоном).

По-четверте, практично в усіх країнах-членах ЄС виборцям так чи інакше забезпечено доступ до даних реєстру в частині, що стосується їх особисто. Такий доступ забезпечується в будь-який період часу і різними засобами. На Мальті, наприклад, реєстр виборців щорічно публікується у друкованих ЗМІ. У Фінляндії кожен виборець може отримати інформацію з реєстру щодо себе по телефону.

По-п'яте, законодавством країн ЄС забороняється внесення змін до реєстрів виборців і списків виборців у день голосування.

Таблиця 3.

Реєстрація виборців в країнах ЄС: суб'єкти, періодичність, способи

Країна	Органи, що реєструють громадян для участі у виборах	Періодичність поновлення реєстру виборців	Механізми поновлення
Австрія	Органи місцевого самоврядування	Перед кожними виборами	За заявним принципом
Бельгія	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На підставі даних реєстрації за місцем проживання
Великобританія	Органи місцевого самоврядування	Періодичне поновлення перед виборами	За заявним принципом: шляхом повідомлення поштою, реєстрації безпосередньо в органі реєстрації
Данія	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На основі електронного національного реєстру громадян; при зміні місця проживання реєстр виборців оновлюється автоматично; включення громадян, що проживають за кордоном, здійснюється через Інтернет
Естонія	Орган реєстрації населення	Постійне поновлення	На основі інформації про місце постійного проживання виборців
Ірландія	Органи місцевого самоврядування	Щорічне поновлення	За заявним принципом: шляхом повідомлення поштою, реєстрації безпосередньо в органі реєстрації, не пізніше, ніж за 30 днів до виборів

Країна	Органи, що реєструють громадян для участі у виборах	Періодичність поновлення реєстру виборців	Механізми поновлення
Іспанія	Центральна виборча комісія	Щомісячне поновлення	Виборці включаються/виключаються до реєстру на підставі повідомлень органів місцевого самоврядування про зміну місця проживання, досягнення 18 років, смерть тощо. Включення до реєстру іноземців (місцеві вибори) здійснюється за заявним принципом
Італія	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На підставі даних реєстрації за місцем проживання
Кіпр	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На основі даних про місце постійного проживання виборців
Латвія	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На основі даних національного реєстру громадян
Литва	Органи місцевого самоврядування Центральний виборчий комітет	Постійне поновлення, уточнення перед виборами	На підставі даних органів реєстрації актів громадянського стану про місце проживання, реєстрацію смерті, втрату громадянства; відповідні дані уточнюються перед кожними виборами і передаються до ЦВК окружними комісіями; у разі розбіжності даних ЦВК звертається до виборця із запитом про їхнє уточнення
Люксембург	Органи місцевого самоврядування	Щомісячне поновлення	На підставі даних про місце проживання виборця (реєстрація за місцем проживання є обов'язковою)
Мальта	Виборча комісія Мальти	Щомісячне поновлення	Щомісячне поновлення На підставі даних органів, що здійснюють реєстрацію громадян за місцем постійного проживання, реєстрацію актів громадянського стану, судових органів; уточнення реєстру здійснюється також після його опублікування (двічі на рік) у ЗМІ
Нідерланди	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На основі реєстру громадян за місцем проживання; при зміні місця проживання реєстр виборців оновлюється автоматично
Німеччина	Органи місцевого самоврядування	Перед кожними виборами	За заявним принципом: шляхом повідомлень поштою, безпосередньої реєстрації в органі реєстрації

Країна	Органи, що реєструють громадян для участі у виборах	Періодичність поновлення реєстру виборців	Механізми поновлення
Польща	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На підставі даних реєстрації громадян за місцем проживання і за заявним принципом – для громадян, які не зареєстровані за місцем проживання
Португалія	Органи місцевого самоврядування	Постійне поновлення	На підставі даних Національного реєстру громадян та за заявним принципом (для іноземців)
Словаччина	Органи місцевого самоврядування	Перед кожними виборами	На підставі даних органів МВС про реєстрацію громадян за місцем проживання, інформації органів реєстрації актів громадянського стану, інших державних органів, у випадку наявності суперечливих даних, уточнення інформації здійснюється між органами самоврядування
Словенія	Органи місцевого самоврядування	Перед кожними виборами	В Словенії на рівні органів самоврядування ведуться 2 реєстри – один для загальнодержавних і один для місцевих виборів; інформація до реєстрів включається на основі інформації органів внутрішніх справ про місце постійного проживання громадян
Угорщина	Департамент МВС з питань обробки даних, реєстрації та виборів	Постійно	На підставі даних МВС
Фінляндія	Центр реєстрації населення	Перед кожними виборами	На підставі даних Центру реєстрації населення
Франція	Органи місцевого самоврядування	Щорічно	За заявним принципом безпосередньо в органах реєстрації громадян
Чехія	Органи місцевого самоврядування	Щорічно	На підставі даних МВС – автоматично, крім того, щороку органи місцевого самоврядування надсилають виборцям запити про точність даних реєстру, за 2 дні до дня виборів уточнення реєстру і списків виборців припиняється
Швеція	Виборча комісія Мальти	Перед кожними виборами	На підставі даних місцевих податкових органів

2. КАНДИДАТИ НА ВИБОРАХ: ВИМОГИ, СУБ'ЄКТИ ТА УМОВИ ВИСУВАННЯ

Загальною умовою реалізації особою права бути обраною до виборних органів державної влади або місцевого самоврядування є наявність у цієї особи активного виборчого права. В той же час законодавством більшості зарубіжних країн до потенційних кандидатів на виборах встановлено і низку інших додаткових вимог – досягнення певного віку (найбільш поширена додаткова умова), обов'язкова наявність громадянства (для загальнодержавних виборів), відсутність непогашеної судимості. В деяких країнах (наприклад в Ірландії, Данії, на Кіпрі) особа може висувати свою кандидатуру на виборах лише за умови, коли у минулому нею не було вчинено діянь, які мають аморальний характер.

У багатьох країнах законодавцем здійснено спробу провести розмежування між адміністративною, політичною та комерційною діяльністю. В основному таке розмежування забезпечується або шляхом запровадження несумісності мандата з іншими видами діяльності (перебуванням на публічній службі, обійманням керівних посад в комерційних підприємствах) або ж шляхом встановлення вимог до самих кандидатів. Так, у деяких країнах з авторитарним минулим (Греція, Португалія, Іспанія) державним та або військовим службовцям прямо заборонено балотуватись на загальнодержавних виборах – особа може бути зареєстрована кандидатом лише за умови звільнення зі служби. Аналогічні умови містяться у законодавстві багатьох країн з розвиненими демократичними традиціями, наприклад – Ірландії, Італії (для місцевих виборів), Литви, Мальти, Фінляндії.

Що стосується умов реалізації пасивного виборчого права на місцевих виборах, то законодавством всіх країн ЄС встановлено дві основні умови реалізації особою права бути обраною: 1) наявність активного виборчого права на загальнодержавних або місцевих (для іноземних громадян) виборах; 2) включення до списку виборців на території відповідного муніципалітету. У зв'язку з тим, що включення до списку виборців на території муніципалітету у більшості країн ЄС здійснюється за місцем проживання виборця, то кандидатом на місцевих виборах може бути зареєстрована лише особа, яка проживає в межах відповідного муніципалітету.

Таблиця 4.

Вимоги до кандидатів і суб'єкти висування кандидатів на виборах в країнах ЄС

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Австрія	Президентом не може бути обраний громадянин – член родини колишнього монарха. Кандидатом на парламентських і місцевих виборах не може бути зареєстрована особа, яка відбуває покарання у місцях позбавлення волі – протягом строку відбування покарання і 6 місяців після його закінчення	Висування кандидатів на виборах здійснюється партіями. Незалежні кандидати можуть висувати свої кандидатури лише на президентських виборах

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Бельгія	Наявність судимості є підставою для відмови в реєстрації кандидата на парламентських виборах	На парламентських і місцевих виборах кандидати можуть висуватись партіями і об'єднаннями виборців
Великобританія	Кандидатами на парламентських виборах не можуть бути зареєстровані особи, які відбувають покарання, порушували виборче законодавство, хворі на ідіотизм або інсомнію, банкрути. На місцевих виборах кандидатами не можуть бути зареєстровані особи, засуджені за вчинення виборчих злочинів, винні у розтраті державних коштів у розмірі понад 2000 фунтів, банкрути і особи, засуджені за вчинення злочинів на строк понад 3 місяці без права заміни покарання на штраф	Висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах здійснюється шляхом самовисування або висування зареєстрованими партіями
Греція	Президентом Греції може бути обраний лише той громадянин, батьком якого є громадянином Греції. Умовою реєстрації особи кандидатом на парламентських і місцевих виборах є звільнення з державної або військової служби	Висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах може здійснюватися партіями та об'єднаннями виборців
Данія	Підставою відмови в реєстрації кандидата на парламентських виборах є попереднє вчинення ним діяння, яке в очах громадськості є несумісним з мандатом	На парламентських і місцевих виборах кандидати можуть висуватись партіями і об'єднаннями виборців
Естонія	Кандидат на пост Президента – громадянин Естонії за народженням. Кандидатом на парламентських і місцевих виборах не може бути зареєстрована особа, яка відбуває покарання в місцях позбавлення волі	Висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах здійснюється політичними партіями, об'єднаннями виборців та шляхом самовисування
Ірландія	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі строком понад 6 міс, банкрут, особа, яка перебуває на військовій або публічній службі	Кандидатом на президентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка перебуває на військовій або державній службі. На всіх виборах допускається самовисування або висування іншими виборцями
Іспанія	Кандидатом не може бути зареєстрована особа, яка відбуває покарання за вчинення злочину, перебуває на військовій або цивільній службі, обіймає посаду в дипломатичному представництві, належить до королівської родини, є суддею	На парламентських і місцевих виборах кандидати можуть висуватись партіями і об'єднаннями виборців

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Італія	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка коли-небудь засуджувалась до позбавлення волі на строк понад 5 років (якщо строк відбування покарання складав 3-5 років, то така особа не може бути обраною до зняття судимості). Кандидатами на місцевих виборах не можуть бути зареєстровані священники, керівники установ і закладів, які утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; особи, які є позивачами або відповідачами у справах, в яких стороною є комуна; судді апеляційних судів, юрисдикція яких поширюється на територію комуни, особи, у яких є непогашена заборгованість перед комуною	На парламентських і місцевих виборах кандидати можуть висуватись партіями, блоками і виборчими об'єднаннями
Кіпр	До парламенту не може бути обрано особу, яка вчинила діяння, яке в очах громадськості є аморальним (у тому числі злочин)	На парламентських і місцевих виборах кандидати можуть висуватись партіями і об'єднаннями виборців, однак незалежні кандидати не допускаються до другого етапу перерозподілу мандатів на парламентських виборах
Латвія	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка за вироком суду відбуває покарання в місцях позбавлення волі, або яка перебуває на примусовому лікуванні після вчинення злочину в стані неосудності, має непогашену судимість, перебувала на службі в розвідувальних або контррозвідувальних органах СРСР або Латвійської РСР, після 13 січня 1991 року залишалась активним членом Компартії Латвії або інших аналогічних об'єднань на території Латвії	Суб'єктами висування кандидатів на парламентських виборах є виключно партії і блоки партій. Суб'єктами висування кандидатів на місцевих виборах в адміністративних одиницях з кількістю виборців понад 5000 є лише партії і блоки партій, в адміністративних одиницях з кількістю виборців до 5000 виборців можуть висувати виборчі об'єднання виборців
Люксембург	Кандидатом на парламентських і місцевих виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Право висувати кандидатів в округах на парламентських і місцевих виборах мають партії та об'єднання виборців

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Литва	Кандидатом на посаду Президента Литви може бути зареєстрований громадянин Литви за народженням, який постійно проживав на території держави упродовж 3 років перед днем виборів. Кандидатом у депутати Сейму або на пост Президента не може бути зареєстрований громадянин, який відбуває покарання за вчинення злочину, має непогашену судимість, має подвійне громадянство, перебуває на військовій або державній службі. Кандидатом на місцевих виборах не може бути зареєстрована особа, яка перебуває в місцях позбавлення волі, на військовій службі	Суб'єктами висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах можуть бути лише партії, зареєстровані за 65 днів до дня виборів, та блоки партій. Кандидати на пост Президента висуваються партіями або шляхом самовисування
Мальта	Не може бути зареєстрованим на парламентських виборах кандидат, який перебуває на державній службі	Висування кандидатів на виборах здійснюється шляхом самовисування або висування виборцями, зареєстрованими в багатомандатному окрузі
Нідерланди	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Право висувати кандидатів на виборах до нижньої палати мають політичні об'єднання, які мають статус юридичної особи. Право висувати кандидатів на виборах до рад провінцій і муніципальних рад мають політичні об'єднання, які є юридичними особами і висунули списки кандидатів на парламентських виборах
Німеччина	Кандидатом на парламентських і місцевих виборах не може бути зареєстрована особа, позбавлена виборчих прав	Кандидатів на виборах можуть висувати партії і (в одномандатних округах) виборці

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Польща	Кандидатом на виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Висування кандидатів на президентських виборах здійснюється виборчими комітетами, які утворюються виборцями. Висування кандидатів на парламентських виборах здійснюється виборчими комітетами, які утворюються партіями, блоками партій і виборцями. Висування кандидатів на місцевих виборах здійснюється виборчими комітетами, які утворюються політичними партіями і блоками, громадськими організаціями та виборцями
Португалія	Кандидатом на пост Президента може бути зареєстрована особа, яка є громадянином Португалії за народженням. Умовою реєстрації кандидата на парламентських виборах є припинення виконання службових обов'язків на посадах Президента Республіки, керівника центрального або місцевого органу публічної адміністрації, члена ЦВК, судді, прокурора, дипломата; припинення військової служби	На президентських виборах висування кандидатів здійснюється шляхом самовисування. На парламентських виборах кандидатів можуть висувати партії і блоки
Словацьчина	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Висування кандидатів на парламентських виборах здійснюється партіями і боками партій. На президентських виборах допускається самовисування. На виборах до органів регіонального і місцевого самоврядування допускається самовисування
Словенія	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах може здійснюватись партіями, блоками та об'єднаннями виборців (у тому числі – тих, які належать до угорської та італійської нацменшин). На президентських виборах допускається самовисування

Країна	Особливі обмеження пасивного виборчого права	Суб'єкти висування кандидатів
Угорщина	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка відбуває покарання або має непогашену судимість	Висування кандидатів на парламентських і місцевих виборах може здійснюватись партіями, партійними блоками і виборчими об'єднаннями
Фінляндія	Президентом Фінляндії може бути обраний лише громадянин Фінляндії за народженням. Кандидат на загальнодержавних або місцевих виборах повинен звільнитися з військової служби	Висування кандидатів на всіх виборах може здійснюватись партіями та виборчими об'єднаннями незалежних кандидатів
Франція	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка перебуває на військовій або державній службі	Висування кандидатів здійснюється шляхом самовисування або висування партіями
Чехія	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права. Кандидатом у Президенти не може бути особа, яку за вчинення державної зради Конституційний Суд довічно позбавив права бути обраним Президентом	Висування кандидатів на парламентських виборах може здійснюватись лише партіями і блоками. Висування кандидатів на місцевих виборах може здійснюватись партіями, блоками партій, шляхом самовисування списку незалежних кандидатів
Швеція	Кандидатом на парламентських виборах не може бути зареєстрована особа, яка не має активного виборчого права	Висування кандидатів на парламентських виборах здійснюється виключно партіями. В той же час за своєю суттю партії у Швеції є звичайними об'єднаннями виборців на основі спільних політичних інтересів

У більшості країн Європейського Союзу законодавець прагне зменшити кількість учасників виборчого процесу та забезпечити стабільність партійної системи. Досягнення цієї мети в різних країнах Європейського Союзу здійснюється різними засобами – як через систему формування представницьких органів (виборчу систему), так і через встановлення особливого порядку висування кандидатів на виборах. У країнах Західної Європи, де партійні системи загалом характеризуються високою стабільністю (Великобританія, Ірландія, Швеція, Німеччина тощо), законодавець допускає можливість висування на загальнодержавних виборах незалежних

кандидатів. Однак для того, щоб кількість таких кандидатів не була значною (це ускладнює застосування пропорційних систем з ускладненими технологіями голосування, наприклад – преференційним голосуванням), законодавець в якості однієї з умов їхньої реєстрації на загальнодержавних виборах встановлює внесення незалежними кандидатами виборчої застави. Розмір цієї застави, як правило, є достатнім для того, щоб запобігти висуванню великої кількості кандидатів, які не мають жодних шансів на перемогу. Зокрема у Великобританії розмір застави сягає 500 фунтів стерлінгів. Внесення застави незалежними кандидатами як умова їх реєстрації на парламентських виборах передбачена законодавством таких країн, як Австрія, Великобританія, Греція, Ірландія, Кіпр, Мальта, Нідерланди, Франція.

У країнах Східної Європи, де партійні системи продовжують залишатися нестабільними, стабілізація партійної системи забезпечується не лише запровадженням інституту застави, але і звуженням кола суб'єктів, які мають право висувати кандидатів на загальнодержавних виборах. Зокрема, в Литві, Латвії, Словаччині та Чехії право висувати кандидатів мають лише партії та/або блоки політичних партій.

У той же час варто звернути увагу на те, що для місцевих виборів законодавчими органами країн ЄС встановлено більш ліберальні правила висування кандидатів: по-перше, практично в усіх країнах ЄС для місцевих виборів передбачена можливість висування незалежних позапартійних кандидатів (ця можливість забезпечується або шляхом самовисування, або шляхом висування об'єднаннями виборців, громадськими організаціями); по-друге, внесення кандидатами виборчої застави на місцевих виборах як умова реєстрації кандидатів є скоріше винятком, а не правилом.

Таблиця 5.

Умови висування кандидатів на виборах в ЄС

Країна	Вимоги до віку кандидата			Грошова застава			Підписні листи		
	през.	пар.	міс.	през.	пар.	міс.	през.	пар.	місц.
Австрія	35	21	19	+	+	-	+	+	+
Бельгія	-	21	18	-	-	-	-	+	+
Великобританія	-	21	21	-	+	-	-	+	-
Греція	40	25	21, 23	-	+	-	-	+	-
Данія	-	18	18	-	-	-	-	+	+
Естонія	40	21	18	-	+	-	-	-	-
Ірландія	35	21	18	-	+	-	-	-	-
Іспанія	-	18	18	-	-	-	-	+	+
Італія	50	25, 40	18	-	-	-	-	+	+
Кіпр	35	25	25	+	+	-	+	+	+
Латвія	40	21	18	-	+	+	-	-	+

Країна	Вимоги до віку кандидата			Грошова застава			Підписні листи		
	през.	пар.	міс.	през.	пар.	міс.	през.	пар.	місц.
Литва	40	25	20	+	+	+	+	+	-
Люксембург	-	21	18	-	-	-	-	+	+
Мальта	35	18	18	-	+	-	-	+	+
Нідерланди	-	18	18	-	+	+	-	+	+
Німеччина	40	18	18, 21****	-	-	-	-	+	+
Польща	35	21, 30	18	-	-	-	+	+	
Португалія	35	18	18	-	-	-	+	+	+
Словаччина	40	21	18	-	-	-	+	+	+
Словенія	18	18	18	-	-	-	-	+	+
Угорщина	35	18	18	-	-	-	+	+	+
Фінляндія	18	18	18	-	-	-	+	+	+
Франція	35	23	18, 21***	-	+	-	+	-	-
Чехія	40	21, 40	18	-	+	-	-	-	-
Швеція	-	18	18	-	-	-	-	+	+

* У Великобританії висування кандидатів на виборах до Палати громад здійснюється 2 виборцями, для партійних кандидатів підтримка висування (крім партійної довідки) непотрібна.

** В Данії підписні листи на свою підтримку подають лише нові партії.

*** Право бути обраним до ради департаменту у Франції має громадянин, який досяг 21 року.

**** В землях Баварія, Гессен та Нижня Саксонія право бути обраним до ландтагів настає не з 18, а з 21 року.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основні тенденції розвитку виборчого законодавства країн ЄС в частині регулювання процедури і механізмів реалізації активного і пасивного виборчого права на виборах полягають у наступному.

У більшості країн ЄС активного виборчого права позбавлено осіб, які відбувають покарання за вчинення певних злочинів або мають непогашену судимість. Майже в усіх країнах Європейського Союзу наявність активного виборчого права на місцевих виборах визначається місцем, за яким особа включається до списку виборців, іншими словами – реєстрацією за місцем проживання. На місцевих виборах та на виборах до Європейського парламенту громадянин країни-члена ЄС може реалізувати своє активне виборче право у будь-якій країні Європейського Союзу. Широкого поширення в ЄС набула також практика надання права голосувати на

місцевих виборах іноземцям, які проживають на території країни-члена ЄС протягом певного строку (від 6 місяців до 5 років).

По-друге, важливою тенденцією розвитку виборчого законодавства країн-членів Союзу є розширення правових механізмів втілення в життя принципів загального і рівного виборчого права. Зазвичай законодавець прагне надати можливість взяти участь у голосуванні всім виборцям, які за певних причин не можуть проголосувати на дільниці за місцем свого внесення до списків виборців. У більшості країн ЄС ця можливість забезпечується голосуванням поштою, голосуванням за місцем тимчасового перебування виборця, голосуванням за відкріпними посвідченнями (наприклад, в Австрії). В країнах, які мають суттєвий досвід організації демократичних і чесних виборів (наприклад, у Франції, Естонії), вже випробовується новий механізм голосування – голосування через Інтернет, яке в перспективі стане альтернативою відомим технологіям голосування, і дозволить реалізувати право голосу незалежно від місця перебування у день голосування.

Практично в усіх країнах ЄС реєстрація виборців здійснюється не безпосередньо перед виборами, а на періодичній основі – реєстри виборців оновлюються або щомісячно, або принаймні один раз на рік – у більшості випадків або на основі повідомлень про зміну персональних даних про виборців, або на основі даних, які надаються самими виборцями. Майже у 20 державах ЄС складання і ведення реєстрів виборців, підтримання цих реєстрів в актуальному стані покладається на виконавчі органи місцевого самоврядування. Лише в деяких країнах Європейського Союзу ведення реєстру виборців забезпечує ЦВК, Міністерство внутрішніх справ або інший центральний орган виконавчої влади. Виборцям надається можливість уточнення даних реєстрів у позавиборчий період, а в період виборів – можливість уточнити списки виборців, які складаються на основі даних реєстрів. Практично в усіх країнах ЄС уточнення списків у день виборів заборонено.

Для практики країн-членів ЄС характерним є надання пасивного виборчого права на місцевих виборах громадянам інших держав, у тому числі й тих, які не є членами ЄС. Можливість реалізації пасивного виборчого права на місцевих виборах поставлена у залежність від місця проживання особи – особа може балотуватись на виборах лише до того органу місцевого самоврядування, до якого вона має право обирати. Практично в усіх країнах ЄС для місцевих виборів передбачена можливість висування незалежних позапартійних кандидатів, яка реалізується через самовисування, висування виборцями або громадськими організаціями. Можливість балотування незалежних кандидатів (навіть в умовах пропорційної виборчої системи) передбачена у багатьох державах ЄС із стабільними партійними системами і для загальнодержавних виборів.

ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ДЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ, ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ І МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В КРАЇНАХ ЄС

У вітчизняній та зарубіжній літературі з виборчої тематики основна увага традиційно присвячується дослідженню виборчих систем, які застосовуються на загальнодержавному рівні. Натомість у більшості випадків дослідники обходять увагою питання про систему формування місцевих представницьких органів на локальному та регіональному рівнях, систему обрання мерів. Саме тому детальна характеристика всіх систем, які застосовуються на виборах в країнах ЄС, а також дослідження взаємозв'язків між ними, можуть стати орієнтиром для українського законодавця в процесі подальшої роботи над удосконаленням виборчого законодавства, пошуків оптимальної моделі виборчої системи для різних видів виборів. У цьому розділі дається детальний опис виборчих систем для парламентських і президентських виборів всіх 25 країн-членів Європейського Союзу, подається інформація про систему обрання мерів в цих країнах, порядок формування складу представницьких органів місцевого і регіонального самоврядування 24 держав. На основі проведеного дослідження розкрито основні сучасні тенденції розвитку виборчих систем в країнах Європи.

1. ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ДЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Мажоритарна система відносної більшості: британський досвід застосування

У 2005 році кандидати від Лейбористської партії в загальнонаціональному масштабі отримали на свою підтримку лише 35,2% голосів виборців, однак здобули 54% місць в палаті, кандидати-консерватори – дещо менше голосів, ніж лейбористи (32,4%), однак набагато менше мандатів (31%), ліберальні демократи – 22% голосів і лише 10% всіх мандатів.

Саме ці постійні аномалії британської виборчої системи і стали причиною неодноразових спроб її перегляду. Так, у 1917 році британський парламент відхилив проект зміни виборчої системи з мажоритарної відносної більшості на систему альтернативного голосування (нині ця система застосовується на виборах в Австралії) для обрання 2/3 Палати громад та систему єдиного голосу, що передається, для виборів 1/3 Палати громад. Вдруге спроба зміни виборчої системи була відхилена у 1931 році. У 1976 році «Комісія Хансарда» із виборчої реформи пропонувала запровадити на парламентських виборах змішану виборчу систему, однак і ця ідея не знайшла підтримки в парламенті.

Проте сьогодні ініціатива зміни виборчої системи виходить не від опозиції, а від правлячої партії, яка визначила зміну виборчої системи одним з пріоритетних завдань Лейбористської партії після виборів 2005 року. На сьогодні найбільш імовірним є перехід до формування нижньої палати британського парламенту за системою єдиного голосу, що передається – проміжного варіанту між системами пропорційного представництва та мажоритарною виборчою системою.

Дослідження історії розвитку виборчого законодавства країн ЄС дозволяє дійти висновку, що основною сучасною тенденцією у розвитку систем формування нижніх палат парламентів і однопалатних парламентів є перехід до систем пропорційного представництва політичних партій.

На сьогодні пропорційні системи застосовуються на парламентських виборах у 18 країнах ЄС. Проведення парламентських виборів за мажоритарною системою практикується у небагатьох державах. Так, за цієї системою обирають представників національних меншин в Данії (4 члени парламенту), Фінляндії (1 член парламенту), представників найменших виборчих округів, розташованих на віддалених островах Греції (6 членів парламенту). В основному це пояснюється тим,

що розподілити 1–6 мандатів за пропорційною виборчою системою, за якою обирається більшість членів парламентів цих країн, фактично неможливо. Повний склад нижніх палат обирається за мажоритарними системами лише у двох країнах – у Франції та Великобританії. У Франції застосовується мажоритарна система абсолютної більшості; у Великобританії – мажоритарна система відносної більшості («first-past-the-post») – найбільш архаїчна з існуючих. При цьому є достатні підстави вважати, що у найближчому майбутньому порядок обрання членів нижньої палати британського парламенту буде змінено. По-перше, правляча Лейбористська партія у своїй передвиборній програмі наголосила на необхідності перегляду порядку формування нижньої палати, по-друге, на місцевому рівні у Великобританії були успішно апробовані змішана виборча система та система єдиного голосу, що передається, і нині в наукових і політичних колах ведуться активні дебати щодо доцільності застосування однієї з них на парламентських виборах.

Проміжне місце між пропорційними та мажоритарними системами посідає система єдиного голосу, що передається (STV, single transferable vote), яка на парламентських виборах застосовується лише у двох країнах – в Мальті та Ірландії.

Змішані виборчі системи на виборах до нижніх палат і однопалатних парламентів сьогодні використовуються тільки в Німеччині, Угорщині та Литві. При цьому системи формування німецького Бундестагу та угорського парламенту більше наближаються до пропорційних систем, оскільки перемога партії в одномандатних округах і нестача голосів у багатомандатних взаємно зрівноважуються, і кількість мандатів, які отримує партія, наближається до результату, який би вона отримала у випадку проведення виборів за пропорційною виборчою системою з преференційним голосуванням. Іншими словами, у Німеччині і Угорщині на виборах фактично застосовується пропорційна виборча система. З 1993 по 2005 рік змішана система формування нижньої палати використовувалась також в Італії, однак, оскільки вона не сприяла досягненню цілей, поставлених перед виборчою реформою у 1993 році, у 2005 році парламент Італії повернувся до пропорційної системи виборів, за якою і були проведені вибори до обох палат парламенту у квітні 2006 року.

Всі пропорційні виборчі системи, які застосовуються у 18 країнах ЄС, можна класифікувати за декількома критеріями:

1) *за величиною виборчих округів* – у більшості країн ЄС депутати парламенту (нижніх палат) обираються в декількох багатомандатних виборчих округах, і лише у Словаччині та Нідерландах вибори проводяться у загальнодержавному багатомандатному окрузі;

2) *за ступенем «персоніфікованості» пропорційної системи* – а) на пропорційні виборчі системи з преференційним голосуванням – розподіл мандатів між кандидатами від партій здійснюється не в порядку черговості, визначеної списком, а залежно від того, скільки голосів на свою підтримку отримав кожний кандидат від партії (Бельгія, Греція, Естонія, Латвія,

Люксембург, Кіпр, Нідерланди, Польща, Словенія, Фінляндія, Швеція); **б**) на пропорційні системи, за яких партії самі визначають, чи варто надавати виборцям право визначати порядок проходження кандидатів (ця система виборів застосовується лише у Данії, її особливості описано в Таблиці 1); **в**) на пропорційні виборчі системи з голосуванням переважно за закриті списки – надані виборцями преференції окремим кандидатам можуть змінити визначений порядок проходження кандидатів лише у випадку, якщо рівень підтримки кандидата є досить високим – 10% голосів за партію (Словаччина і Чехія); **г**) на пропорційні виборчі системи з голосуванням за закриті списки; виборці не впливають на визначений партійним списком порядок проходження кандидатів до парламенту або палати (Австрія, Іспанія, Італія, Португалія);

3) *за рівнем (стадіями) розподілу мандатів між партіями*: **а**) на пропорційні системи з розподілом мандатів безпосередньо в округах, в яких проводились вибори (Бельгія, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Фінляндія, Чехія); **б**) на пропорційні системи з розподілом нерозподілених мандатів (у тому числі «компенсаційних», «вирівнювальних» мандатів, які компенсують диспропорційність системи у невеликих округах) на вищому – регіональному та/або загальнодержавному – рівні (Австрія, Греція, Данія, Словенія, Швеція);

4) *за способами розподілу нерозподілених мандатів між партіями*: **а**) з розподілом нерозподілених мандатів на основі методу д'Ондта – шляхом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд чисел – 1; 2; 3; 4 і т.д., і передачі мандатів тим партіям, які в результаті ділення отримали найбільші залишки (Австрія, Греція, Естонія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Словенія, Фінляндія (особливості застосування методу д'Ондта в Фінляндії розкрито в Таблиці 1), Чехія); **б**) з розподілом нерозподілених мандатів на основі методу Сен-Лагю – шляхом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд непарних чисел – 1; 3; 5; 7 і т.д., і передачі мандатів тим партіям, які в результаті ділення отримали найбільші залишки (на етапі розподілу мандатів між округами – Данія, Латвія, Литва (в пропорційній складовій змішаній системі); **в**) з розподілом нерозподілених мандатів на основі модифікованого методу Сен-Лагю – шляхом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд непарних чисел, однак поділ починається не з одиниці, а з 1,4; 3; 5; 7 і т.д., і передачі мандатів тим партіям, які в результаті ділення отримали найбільші залишки (Швеція); **г**) з розподілом мандатів на основі «датського методу» – шляхом ділення невикористаних голосів на такі дільники: 1, 4, 7, 10, 13, 16 і т.д. (цей метод застосовується на завершальному етапі поділу нерозподілених мандатів в Данії); **д**) з розподілом вільних мандатів за методом найбільших залишків (Італія, Кіпр, Словаччина);

5) *за способом визначення партій, які допускаються до участі у розподілі мандатів в округах*: **а**) до участі у розподілі мандатів допускаються партії, які отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює виборчій квоті Т.Хера – кількості голосів за всі партії, поділену на кількість мандатів (Австрія

– на етапі розподілу мандатів в регіонах; Греція – на проміжному та остаточному етапах розподілу мандатів; Естонія – на першому етапі розподілу мандатів; Кіпр – на першому етапі розподілу місць в парламенті; Нідерланди); **б)** до участі у розподілі мандатів допускаються партії, які отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює виборчій квоті Друпа – кількості голосів за всі партії, поділену на кількість мандатів плюс один (Греція – на першому етапі перерозподілу мандатів; Люксембург); **в)** до участі у розподілі мандатів допускаються партії, які отримали встановлений відсоток голосів виборців на свою підтримку (Австрія, 4% – розподіл 25 загальнодержавних мандатів на третьому рівні перерозподілу, Бельгія – 5%, Данія – 2% або еквівалент 3 місць в парламенті – на етапі розподілу компенсаційних мандатів, Естонія – 5% – розподіл компенсаційних мандатів; Іспанія – 3%; Італія – 4% для партій, 10% – для блоків, 2% для партій, що входять до складу блоку; Кіпр – 1,8% дійсних голосів і не менше 3,6% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні – для розподілу нерозподілених в округах мандатів; Латвія – 5%; Литва – 5% для партій і 7% для блоків – за пропорційною складовою системи; Німеччина – 5% або 3 місця – розподіл компенсаційних мандатів; Польща – 3% для партій і 5% для блоків; Словаччина – 5%; Словенія – 4%, Чехія – 5 % для партій і 5%, помножених на кількість партій, що входять до складу блоку – для блоків; Швеція – 4% на загальнонаціональному рівні або 12% в окрузі).

Детальний опис виборчих систем для парламентських виборів в ЄС подано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Виборчі системи для парламентських виборів в країнах ЄС

АВСТРІЯ

1. Склад парламенту: *двопалатний парламент*, нижня палата – Національна Рада (183 члени), Союзна Рада (64 члени).

2. Строк повноважень палат парламенту: строк повноважень нижньої палати – 4 роки, строк повноважень верхньої палати – 5-6 років (залежно від строку повноважень ландтагів).

3. Порядок формування верхньої палати парламенту: *непрямі вибори*, члени верхньої палати обираються ландтагами; кожен ландтаг обирає від 3 до 12 членів верхньої палати парламенту Австрії (представництво залежить від кількості населення відповідної землі).

4. Порядок формування нижньої палати парламенту: *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою в 43 багатомандатних округах, з розподілом мандатів у три етапи – на рівні 43 багатомандатних округів (розподіляється приблизно 90 мандатів), на рівні земель (розподіляється близько 65 мандатів) та на загальнонаціональному рівні (розподіляється приблизно 25 мандатів)*. Кожен виборець має до 3 голосів і може проголосувати за список партії в багатомандатному виборчому окрузі, одного кандидата від цієї ж партії, висунутого у багатомандатному виборчому окрузі, а також одного кандидата від цієї ж партії, висуну-

нутого в регіональному багатомандатному виборчому окрузі. Розподіл місць у нижній палаті відбувається у декілька етапів. Спочатку відбувається розподіл місць у 43 багатомандатних виборчих округах: вираховується регіональна квота Т.Хера, потім кількість голосів, поданих за партію, ділиться на квоту, і отриманий результат показує, скільки місць відповідна партія отримує в нижній палаті. При цьому кожний кандидат, який отримав в окрузі не менше 1/6 голосів, відданих за партію, або кількість голосів, яка складає не менше 1/2 квоти Т.Хера, стає членом нижньої палати парламенту незалежно від його черговості у списку. Далі місця між кандидатами від партії розподіляються в порядку черговості їх розташування в списку. В результаті першого перерозподілу залишається певна кількість нерозподілених мандатів, які розподіляються в 9 регіональних виборчих округах, межі яких збігаються з межами земель. До участі в цьому розподілі допускаються лише ті партії, які в результаті першого перерозподілу отримали представництво в нижній палаті парламенту. Всі голоси партії, що залишилися невикористаними в кожному багатомандатному окрузі, сумуються в межах землі, після чого кількість мандатів, отриманих партією в межах землі, визначається за методом д'Ондта. Черговість проходження кандидатів від партії до нижньої палати визначається кількістю отриманих ними преференцій виборців: ті кандидати, які отримали більше преференцій, мають першочергове право на отримання мандатів за результатами регіонального перерозподілу; після розподілу мандатів на основі преференцій мандати між кандидатами від партії розподіляються залежно від черговості розташування у списку. За результатами другого перерозподілу мандатів залишається певна кількість нерозподілених місць у нижній палаті (близько 25 місць). До участі у розподілі цих місць допускаються ті партії, які в межах країни отримали не менше 4% голосів виборців на свою підтримку. Розподіл цих місць відбувається на основі методу д'Ондта, між кандидатами від партії мандати розподіляються в порядку черговості, визначеної списком партії.

БЕЛЬГІЯ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*, нижня палата – Палата представників (150 членів), верхня палата – Сенат (74 члени, склад змінний).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** 40 сенаторів обирається прямими виборами, 21 член Сенату обирається непрямыми виборами від колегій виборців, 10 членів палати кооптується, 3 члени королівської родини є сенаторами за правом. Для проведення виборів до верхньої палати парламенту Бельгія поділяється на дві колегії – французьку (яка включає виборців Валлонії і франкомовних мешканців регіону Брюссель-Хале-Вільворде), яка обирає 15 сенаторів з-поміж списків кандидатів, що належать до франкомовної національної меншини; фламандську (яка включає виборців Фландрії і представників голландської меншини, які проживають в межах регіону Брюссель-Хале-Вільворде), яка обирає 25 сенаторів з-поміж списків кандидатів, які належать до голландської меншини.
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** *вибори до нижньої палати проводяться за пропорційною виборчою системою у 11 багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами Брюсселя і 10 провінцій. Партії висувають списки кандидатів з визначеною черговістю кандидатів у списку. Кожен виборець має один голос і може проголосувати або за список партії в цілому, або за окремого кандидата у списку (голос на підтримку кандидата вважається голосом*

на підтримку партії в цілому). До участі в розподілі мандатів допускаються партії, які отримали в окрузі не менше 5% голосів на свою підтримку. Кількість голосів, отриманих кожним із висунутих списків і кожним з кандидатів від списку (до голосів за список додаються всі преференції, надані кандидатам від списку), ділиться на квоту Т.Хера. Після визначення кількості місць, які отримує партія, визначаються кандидати, які отримують місця в нижній палаті парламенту. В першочерговому порядку мандат отримує той кандидат від партії, який отримує кількість голосів, яка перевищує встановлену квоту. Ця квота вираховується шляхом ділення кількості голосів, поданих за партію, на суму кількості місць, які отримує партія, та одиниці. Розподіл місць між іншими кандидатами списку здійснюється таким чином: до кількості голосів, отриманих вищим номером у списку, додаються голоси, подані за партію, в кількості, яка необхідна для досягнення вищезгаданої квоти (відповідно, кількість голосів, які можуть додаватись до голосів за кандидатів під нижчими номерами у списку, зменшується). Ця процедура застосовується доти, доки голоси, подані за партію, не будуть вичерпані повністю для розподілу місць між кандидатами.

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*, нижня палата – Палата громад (659 членів), верхня палата – Палата лордів (713 членів).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** строк повноважень нижньої палати парламенту складає 5 років, строк повноважень верхньої палати – необмежений.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** вибори до верхньої палати не проводяться. У 1999 році Палата лордів була реформована, з неї були виключено більшість спадкових лордів. На перехідний період в Палаті лордів залишилось 92 спадкових лордів з 758. Серед них – Граф-маршал, лорд обер-гофмейстер та 90 виборних спадкових лордів. З-поміж 90 лордів 75 обрано парламентськими групами пропорційно до їхнього представництва – 42 консерватори, 28 незалежних, 3 ліберальних демократи і два лейбористи; інші 15 лордів обрані самою палатою для виконання керівних функцій в палаті (9 консерваторів і по 2 представника незалежних, ліберальних демократів і лейбористів).
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** вибори проводяться за мажоритарною системою відносною більшої у 659 одномандатних округах.

ГРЕЦІЯ

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент*, який складається з 300 членів.
- 2. Строк повноважень парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування парламенту:** *294 депутати парламенту обираються за пропорційною виборчою системою в 50 багатомандатних виборчих округах, 6 депутатів – за мажоритарною виборчою системою відносною більшої в 6 невеликих одномандатних виборчих округах. У багатомандатному виборчому окрузі виборець може проголосувати за партійний список в цілому, або за кандидата у списку, або незалежного кандидата. В багатомандатному виборчому окрузі кількість отриманих партією мандатів визначається шляхом ділення кількості поданих за її список голосів на квоту Друпа. Отримані партією мандати розподіляються між висунутими нею кандидатами з урахуванням наданих виборцями преференцій. Місця між кандидатами, які не отримали преференцій, розподіляються в порядку черговості, визначеної у списку. При цьому партії, які в загальнонаціональному*

масштабі одержали менше 3% голосів виборців на свою підтримку, не допускаються до участі в розподілі мандатів. У результаті першого перерозподілу мандатів частина місць в парламенті залишається вакантною. Ці місця розподіляються на регіональному рівні у 13 регіонах, кожен з яких включає 2–8 багатомандатних округів. Для цього вираховується «регіональна» квота Т.Хера, кількість отриманих партією голосів в округах регіону ділиться на цю квоту, і від отриманого результату віднімається кількість мандатів, які отримала партія за результатами першого перерозподілу. В межах отриманої різниці мандати надаються тим кандидатам від партії, які одержали на свою підтримку більше преференцій в округах регіону. Після цього етапу перерозподілу існує висока імовірність того, що частина місць в парламенті все ще залишатиметься вакантною. Ці місця розподіляються таким чином: партія, яка в загальнонаціональному масштабі отримала найбільшу кількість голосів виборців на свою підтримку, одержує по одному додатковому мандату в усіх багатомандатних виборчих округах, де за неї було подано найбільше голосів (мандат отримує кандидат від цієї партії, який отримав більше преференцій або розташований у списку під нижчим порядковим номером). Мандати, що залишилися після цього перерозподілу, розподіляються між іншими партіями пропорційно до кількості отриманих ними в загальнонаціональному масштабі голосів. Для цього кількість голосів, отриманих такими партіями в загальнонаціональному масштабі ділиться на квоту Т.Хера, і в межах залишку мандатів кожна партія отримує кількість місць, яка максимально наближається до отриманого числа. Для розподілу 12 «національних місць» в парламенті (кожна партія висуває не лише список кандидатів в багатомандатному виборчому окрузі, але і закритий загальнонаціональний список) кількість голосів, отриманих кожною партією в усіх багатомандатних округах сумується і ділиться на квоту Т.Хера. Кандидати від партії отримують мандати в порядку черговості, визначеної списком. Якщо після такого розподілу серед 12 «загальнонаціональних» мандатів залишаються нерозподілені мандати, останні розподіляються на основі методу д'Онда.

ДАНІЯ

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент – Фолькетинг (179 членів).*
- 2. Строк повноважень парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування парламенту:** *вибори 175 членів Фолькетингу здійснюються за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 17 багатомандатних виборчих округах та дворівневим розподілом місць (на рівні округів розподіляється 135 мандатів, решта мандатів відноситься до «компенсаційних» і розподіляється на загальнонаціональному рівні), вибори 4 членів Фолькетингу проводяться у багатомандатних округах, межі яких збігаються з межами Гренландії та Фарерських островів (по 2 мандати на кожний округ). Кожен суб'єкт висування кандидатів може висунути один з двох списків кандидатів – «жорсткий», з вказівкою бажаного для нього порядку проходження кандидатів від партії в парламент, та список без нумерації кандидатів (equal footing) – якщо суб'єкт висування кандидатів бажає дозволити виборцям змінювати визначений партією порядок проходження кандидатів. Виборець має один голос, який може віддати на підтримку або партії в цілому, або на підтримку конкретного кандидата від партії (в останньому випадку голос на підтримку кандидата вважається голосом на підтримку партії в цілому). Розподіл мандатів між партіями в багатомандатному виборчому окрузі здійснюється на основі модифікованого метода Сен-Лаю.*

Всього в багатомандатних виборчих округах розподіляється 135 мандатів. Після того, як мандати розподілено на рівні округів, проводиться розподіл «компенсаційних» мандатів на загальнодержавному рівні. До участі у розподілі «компенсаційних» мандатів допускаються лише ті партії, які відповідають одній з 3 умов: 1) отримали принаймні одне місце за результатами голосування в одному з багатомандатних округів; 2) отримали в межах двох з 3 виборчих регіонах кількість голосів, яка дорівнює кількості голосів, яку треба отримати в окрузі для того, щоб здобути одне місце в парламенті; або 3) отримали в загальнонаціональному масштабі на свою підтримку не менше 2% голосів виборців. Потім кількість голосів, отриманих цими партіями, сумується і ділиться на 175 (визначається квота Т.Хера), а кількість голосів, відданих за партію на загальнонаціональному рівні, ділиться на цю квоту. Різниця між отриманим числом і кількістю місць, які одержала партія в багатомандатних округах, дорівнює кількості «компенсаційних» мандатів, які віддаються партії. Після цього визначається, в яких саме з 3 виборчих регіонів (Копенгаген, Фарерські острови, Ютландія) партії отримують «компенсаційні» мандати – спочатку сумуються голоси, отримані партією в округах регіону, потім з цього числа вираховується кількість голосів, використана для отримання місць в округах регіону. Отримані кожною партією залишки послідовно діляться на 3,5,7,9 і т.д. (метод Сен-Лагю), і результати ділення визначають, в яких саме регіонах і в якій кількості партії здобувають «компенсаційні» мандати. Після цього в межах кожного регіону визначається, в яких саме багатомандатних округах партія отримує «компенсаційні» мандати. Механізм повністю аналогічний механізму розподілу «компенсаційних» мандатів між регіонами, щоправда залишки діляться не за методом Сен-Лагю, а за Датським методом – на 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19 і т.д. Останнім етапом перерозподілу є визначення конкретних кандидатів від партії, які отримують місця (у тому числі «компенсаційні» мандати) у багатомандатному виборчому окрузі. Механізм цього розподілу залежить від того, який саме з двох видів списків висунула партія – якщо партія висувала «гнучкий» список без вказівки партійних уподобань черговості проходження кандидатів, то мандати між кандидатами від партії розподіляються з урахуванням кількості отриманих кожним з цих кандидатів голосів на свою підтримку. Якщо партія висувала «жорсткий» список, то для списку вираховується квота Друпа, і кожен кандидат, який отримав на свою підтримку кількість голосів, що перевищує цю квоту, вважається обраним. Інші місця між кандидатами у «жорсткому» списку розподіляються в черговості, визначеній партією.

ЕСТОНІЯ

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент – Піірікогу (101 член).*
- 2. Строк повноважень парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування парламенту:** *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою у 12 багатомандатних виборчих округах (кількість мандатів, яка розподіляється в окрузі, визначається шляхом ділення кількості виборців, зареєстрованих у виборчому окрузі, на кількість зареєстрованих в Естонії виборців та множенням отриманої частки на загальну кількість мандатів – 101). Кожен виборець має один голос і може підтримати лише одного кандидата у списку партії. Розподіл місць у парламенті здійснюється у декілька етапів. Спочатку для кожного округу вираховується квота Т. Хера (кількість дійсних голосів виборців округу ділиться на кількість мандатів, які розподіляються в окрузі). Всі кандидати, які отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює квоті або перевищує її,*

вважаються обраними. Після цього визначаються партії, які в загальнонаціональному масштабі подолали 5% виборчий бар'єр, і висунуті такими партіями кандидати у кожному виборчому окрузі розміщуються за кількістю отриманих кожним з таких кандидатів преференцій. Голоси, подані за кандидатів від партії в окрузі, сумуються і діляться на квоту Т. Хера, визначену для округу, – визначається кількість мандатів, яку партія отримає у відповідному окрузі. Якщо за результатами такого ділення є залишок, який складає 75% квоти, партія отримує додатковий мандат. Мандати надаються всім кандидатам від партії в окрузі, які отримали на свою підтримку 10% або більше від квоти, визначеної для округу. Решта партійних мандатів та нерозподілені мандати відносяться до «компенсаційних» і підлягають розподілу на загальнонаціональному рівні між партіями, які подолали 5% виборчий бар'єр, на основі методу д'Ондта. При цьому кількість голосів партії перед діленням на дільники д'Ондта зменшується на кількість голосів тих кандидатів, які отримали від 100% до 10% і більше квоти (тобто отримали мандати). Компенсаційні мандати отримують кандидати від партій, які у відповідних багатомандатних виборчих округах отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює 5% і більше від виборчої квоти, після цього компенсаційні мандати розподіляються між тими кандидатами, які здобули на свою підтримку у багатомандатних округах найбільші частки квоти (процес здійснюється до остаточного розподілу мандатів між кандидатами від партій).

ІРЛАНДІЯ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*, нижня палата – Палата представників, Dail Eireann (166 членів), верхня палата – Сенат (60 членів).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** 5 років.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** 11 членів палати призначаються Прем'єр-міністром, 6 обираються університетами Ірландії за системою єдиного голосу, що передається, 43 члени Сенату обираються шляхом непрямих виборів виборщиками, висунутими об'єднаннями громадян та професійними асоціаціями (культурними і освітніми, сільськогосподарськими, промисловими, комерційними, адміністративними) також за системою єдиного голосу, що передається.
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** вибори проводяться у 42 багатомандатних виборчих округах (у кожному розподіляється від 3 до 5 мандатів) за системою єдиного голосу, що передається.

ІСПАНІЯ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*; нижня палата – Конгрес депутатів (350 членів); верхня палата – Сенат (змінний склад, 259 сенаторів).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** строк повноважень обох палат парламенту складає 5 років.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** 208 сенаторів обираються шляхом прямих виборів у 52 багатомандатних виборчих округах та 7 одномандатних виборчих округах, 51 сенатор обирається шляхом непрямих виборів законодавчими зборами автономій.
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** *348 членів палати обираються за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті*

списки кандидатів у 50 багатомандатних виборчих округах, 2 члени палати обираються за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами округів Сеута та Мелілья. Кожен виборець має один голос, який може віддати на підтримку одного списку кандидатів. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії, які отримали менше 3% голосів виборців на свою підтримку. Розподіл мандатів між партіями здійснюється на основі методу д'Ондта. Місця між кандидатами від партії розподіляються в порядку черговості, визначеної партією.

ІТАЛІЯ

1. Склад парламенту: *двопалатний парламент; нижня палата – Палата депутатів (630 членів), верхня палата – Сенат Республіки (315 членів).*

2. Строк повноважень палат парламенту: *строк повноважень обох палат парламенту складає 5 років.*

3. Порядок формування верхньої палати парламенту: *вибори до Сенату проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті списки партій і блоків у 20 національних багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами 20 регіонів Італії і в яких розподіляється 309 мандатів, та 4 закордонних виборчих округах, в яких розподіляється 6 мандатів. На відміну від виборів нижньої палати парламенту, на виборах до Сенату виборчі бар'єри встановлено не на загальнонаціональному, а на регіональному рівні: партії і блоки, які в багатомандатних округах отримали менше відповідно 8% та 20% голосів виборців, не допускаються до участі у розподілі мандатів. Місця між партіями – членами блоку розподіляються пропорційно до кількості отриманих голосів виборців за квотою Т.Хера і методом найбільших залишків, до участі у цьому розподілі допускаються партії – члени блоку, які отримали на свою підтримку не менше 3% голосів виборців. Якщо блок не долає 20% бар'єр, однак партія, яка входить до його складу, отримує на свою підтримку понад 8% голосів виборців, така партія допускається до участі у розподілі депутатських мандатів. На регіональному рівні встановлено бонуси для найбільших партій і блоків – ті суб'єкти виборчого процесу, які отримали на свою підтримку більше 50%, але менше 55 % голосів у багатомандатному окрузі, отримують 55 % мандатів, які розподіляються у відповідному окрузі.*

4. Порядок формування нижньої палати парламенту: *у грудні 2005 року парламентом Італії було прийнято Закон, який суттєво змінив виборчу систему, яка застосовувалась для формування нижньої і верхньої палат парламенту з 1993 року. У відповідності до цього закону вибори до нижньої палати парламенту у квітні 2006 року проводились за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті списки партій і блоків у 26 багатомандатних національних виборчих округах, в яких обирається 618 депутатів, та 4 закордонних багатомандатних виборчих округах, межі яких збігалися з Європою, Північною Америкою, Південною Америкою та рештою земної кулі і в яких розподіляється 12 мандатів. Для визначення кількості місць, які отримує партія (блок), кількість отриманих партією голосів ділиться на квоту Т. Хера, нерозподілені мандати розподіляються за методом найбільших залишків. До участі у розподілі мандатів допускаються лише ті партії і блоки, які на загальнонаціональному рівні подолали виборчі бар'єри (4% для партій і 10% для блоків). Місця між партіями, що входять до складу блоку, також розподіляються за квотою Т. Хера і методом найбільших залишків. Якщо партія, яка входить до складу блоку, отримує менше 2% голосів*

виборців на свою підтримку у загальнонаціональному масштабі, така партія не бере участі у розподілі мандатів, які отримує блок. Разом з тим з-поміж партій-аутсайдерів виборчих перегонів визначається та, яка отримала найбільше голосів, і ця партія, як виняток, має бути допущена до участі у розподілі мандатів між учасниками блоку. Якщо блок на загальнонаціональному рівні отримав підтримку менше ніж 10% виборців (тобто не подолав виборчий бар'єр), однак партія, яка входила до складу такого блоку, отримала на свою підтримку 4% і більше голосів виборців, така партія бере участь у розподілі депутатських мандатів. У 2005 році в Італії було відновлено норму виборчого законодавства 1950-х років, у відповідності до якої для найбільшої партії або коаліції встановлено «бонус» – якщо партія або коаліція отримує абсолютну більшість голосів виборців, але менше, ніж 55%, така партія отримує 55% мандатів (340 місць).

КІПР

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент* – Палата представників (59 членів – на поточний момент, у відповідності до Закону 1985 року склад парламенту було збільшено до 80 членів, з яких 56 мали обиратися греками-кіпріотами, 24 – турками-кіпріотами. Однак місця, відведені представникам турків-кіпріотів, залишаються вакантними).

2. Строк повноважень парламенту: 5 років.

3. Порядок формування парламенту: *56 членів парламенту обираються за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 6 багатомандатних виборчих округах*, 3 члени парламенту представляють громади християн-маронітів, католиків і вірмен (з правом дорадчого голосу). Виборці мають по одному голосу на кожні 4 мандати, які розподіляються в окрузі, і можуть віддати їх представникам лише одного списку кандидатів. Для визначення кількості мандатів, які партія отримує в окрузі, кількість голосів, поданих за неї, ділиться на квоту Т.Хера. Нерозподілені мандати отримують партії, які за результатами ділення поданих за них голосів на виборчу квоту отримали принаймні одне місце в окрузі, або були підтримані в загальнонаціональному масштабі не менше, ніж 1,8% дійсних голосів і не менше ніж 3,6% голосів виборців, що взяли участь у голосуванні. До участі у розподілі нерозподілених мандатів допускаються також блоки, які отримали в одному з округів принаймні один мандат, або були підтримані у загальнонаціональному масштабі не менше ніж 10% дійсних голосів виборців і не менше ніж 20% голосів виборців, що взяли участь у голосуванні. Мандати між кандидатами у списку розподіляються з урахуванням кількості отриманих ними преференцій виборців.

ЛАТВІЯ

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент* – Сейм (100 членів).

2. Строк повноважень парламенту: 4 роки.

3. Порядок формування парламенту: *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою у 5 багатомандатних виборчих округах*, в яких розподіляється від 14 до 28 мандатів. Виборець може проголосувати за список партії в цілому (вклавши у пакет для бюлетенів бюлетень із списком кандидатів від тієї партії, яку він підтримує); крім того, надати перевагу одному з кандидатів у цьому списку або проголосувати проти кандидата у цьому списку, викресливши його ім'я і прізвище з бюлетеня. Розподіл мандатів між партіями здійснюється за методом

Сен-Лагю – шляхом ділення кількості голосів, поданих за партію на непарні числа 1, 3, 5, 7, 9 і т.д. До участі у розподілі мандатів допускаються лише ті партії, які у загальнонаціональному масштабі отримали на свою підтримку 5% і більше голосів виборців. Кандидат від партії, який має право на отримання мандату, визначається таким чином: до голосів за список партії в окрузі додаються його персональні голоси (преференції) і від отриманої суми віднімаються голоси проти цього кандидата. Ті кандидати, які в результаті цієї операції отримали найбільші результати, вважаються обраними.

ЛИТВА

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент – Сейм (141 член).*
- 2. Строк повноважень парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування парламенту:** *парламентські вибори у Литві проводяться за змішаною виборчою системою: 71 член парламенту обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості з голосуванням у 71 одномандатному виборчому окрузі; 70 членів парламенту обирається у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за пропорційною системою з голосуванням за закриті списки. В одномандатних округах вибори вважаються такими, що відбулися, якщо у них взяли участь 40% і більше виборців, обраним в окрузі вважається кандидат, підтриманий більше, ніж 50% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. У разі, якщо в одномандатному окрузі жоден з кандидатів не одержав необхідної для перемоги кількості голосів на свою підтримку, проводиться другий тур голосування, до участі у якому допускаються 2 кандидати, які отримали у першому турі найбільшу кількість голосів; обраним у другому турі голосування вважається кандидат, який одержав на свою підтримку більше голосів, ніж його конкурент. У єдиному загальнодержавному виборчому окрузі розподіл мандатів між партіями здійснюється на основі методу Сен-Лагю – шляхом ділення кількості голосів, отриманих партією, на непарні числа – 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 і т.д. До участі у розподілі мандатів допускаються лише ті партії, які одержали на свою підтримку не менше 5% голосів виборців, і блоки, які одержали на свою підтримку не менше 7% голосів виборців.*

ЛЮКСЕМБУРГ

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент – Палата депутатів (60 членів).*
- 2. Строк повноважень парламенту:** 5 років.
- 3. Порядок формування парламенту:** *парламентські вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 4 багатомандатних виборчих округах. Кожен виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі, і може проголосувати а) за список кандидатів від партії в цілому; б) за кандидатів з різних списків партій (одному кандидату виборець може віддати не більше 2 голосів). Для розподілу мандатів між партіями вираховується квота Друпа, яка округлюється до наступного цілого числа (навіть за умови, коли квота вже є цілим числом). Голоси, подані за окремих кандидатів від партії та за партію в цілому, сумуються і діляться на округлену квоту Друпа. Якщо після цього певна частина мандатів залишається нерозподіленою, мандати розподіляються за методом д'Ондта (кількість голосів, поданих за партію, ділиться на число, яке на одиницю більше за кількість отриманих після першого перерозподілу мандатів). Між кандидатами від партії мандати розподіляються з урахуванням кількостей отриманих ними преференцій виборців.*

МАЛЬТА

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент* – Палата представників (65 членів).
- 2. Строк повноважень парламенту:** 5 років.
- 3. Порядок формування парламенту:** вибори проводяться за системою єдиного голосу, що передається, в 13 багатомандатних виборчих округах, в яких на основі квоти Друпа розподіляється по 5 мандатів.

НІДЕРЛАНДИ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*, верхня палата – Перша палата (75 членів), нижня палата – Друга палата (150 членів).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** 4 роки.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** склад верхньої палати формується шляхом непрямих виборів 12 зборами провінцій (регіональними представницькими органами).
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням за списки партій і блоків у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, який поділяється на 19 умовних виборчих округів (які використовуються суто для «прив'язки» висунутих партією кандидатів до конкретних адміністративно-територіальних одиниць). Кожен виборець має один голос і може проголосувати лише за одного кандидата від партії. Голос, поданий за кандидата, вважається голосом на підтримку партії, яка його висунула. Для визначення кількості мандатів, які отримує кожен суб'єкт висування кандидатів, кількість голосів, поданих за висунутий цим суб'єктом список, ділиться на квоту Т.Хера. Нерозподілені мандати розподіляються між партіями за методом д'Ондта. Якщо застосування цього методу все ж не дозволило розподілити всі мандати, нерозподілені мандати передаються тим суб'єктам висування кандидатів, які мають найбільші залишки невикористаних голосів.*

НІМЕЧЧИНА

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*, верхня палата – Федеральна Рада, Бундесрат (69 членів), нижня палата – Бундестаг (598 членів, з 2006 року – 614 членів, кількість місць може змінюватись залежно від кількості додаткових мандатів (Überhangmandate).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** строк повноважень нижньої палати парламенту становить 4 роки, строк повноважень верхньої палати необмежений.
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** Бундесрат формується урядами земель, кожна з яких представлена у верхній палаті парламенту 5 – 6 членами Бундесрату.
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** вибори проводяться за *змішаною виборчою системою: 299 членів Бундестагу обирається за мажоритарною системою відносної більшості у одномандатних виборчих округах, 299 членів – за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті списки у 16 багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами земель. Кожен виборець має два голоси і голосує за кандидата в одномандатному окрузі та список партії у відповідному багатомандатному окрузі. Визначення кількості*

мандатів які отримує кожна партія, здійснюється у два етапи: 1) вираховується кількість мандатів, які отримує кожна партія у загальнонаціональному масштабі: кількість голосів, поданих за список від кожної партії у всіх багатомандатних округах, ділиться на кількість голосів, поданих за всі партійні списки і отриманий результат множить на кількість нерозподілених мандатів (квота Хера-Німейера); 2) від отриманого результату віднімається кількість мандатів, які кожна партія вже одержала в одномандатних округах, – отриманий результат вказує, скільки мандатів має здобути кожна партія додатково до мандатів, отриманих її кандидатами в одномандатних округах. Додаткові мандати передаються партією тим спискам, які в результаті ділення на квоту отримали найбільші залишки невикористаних голосів. За загальним правилом до участі в розподілі додаткових мандатів не допускаються партії, які не подолали 5% виборчий бар'єр. Винятки встановлено для партій, які отримали принаймні 3 мандати в округах, а також для партій, які представляють інтереси національних меншин.

ПОЛЬЩА

1. Склад парламенту: *двопалатний парламент*, верхня палата – Сенат (100 членів), нижня палата – Сейм (460 членів).

2. Строк повноважень палат парламенту: строк повноважень обох палат парламенту становить 4 роки.

3. Порядок формування верхньої палати парламенту: *вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості у багатомандатних виборчих округах, у кожному з яких розподіляється від 2 до 4 мандатів.* Кожне воєводство представлено у верхній палаті польського парламенту визначеною законом кількістю сенаторів – від 3 (Любуське, Опольське, Подляське, Швентокжизьке воєводства) до 13 сенаторів (Мазовецьке воєводство). Кожен виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі і може голосувати за кандидатів з різних списків (при цьому одному кандидату він може віддати не більше одного голосу). Обраними вважаються кандидати, які отримали на свою підтримку найбільшу кількість голосів в окрузі.

4. Порядок формування нижньої палати парламенту: вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 41 багатомандатному виборчому окрузі, в кожному з яких розподіляється від 7 до 19 мандатів. Кожен виборець має один голос і може проголосувати за одного кандидата у списку. Голос на підтримку кандидата вважається голосом на підтримку суб'єкта його висунення. Мандати між партіями розподіляються за методом д'Ондта. До участі у розподілі мандатів допускаються лише ті партії, які на загальнонаціональному рівні отримали 3% і більше дійсних голосів виборців на свою підтримку (для блоків величина виборчого бар'єру складає 5%). Розподіл мандатів між кандидатами від партії здійснюється на основі отриманих ними преференцій виборців

ПОРТУГАЛІЯ

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент* – Збори Республіки (230 членів).

2. Строк повноважень парламенту: строк повноважень парламенту становить 4 р.

3. Порядок формування парламенту: *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті списки кандидатів у 22 багатомандатних виборчих округах.* Розподіл мандатів між партіями здійснюється на основі методу д'Ондта, мандати між кандидатами розподіляються в порядку черговості, визначеної списком .

СЛОВАЧЧИНА

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент* – Національна Рада (150 членів).

2. Строк повноважень парламенту: 4 роки.

3. Порядок формування парламенту: вибори проводяться за пропорційною системою з голосуванням у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі. Кожен виборець має один голос і може проголосувати лише за один список кандидатів, надавши при цьому переваги не більше, ніж 4 кандидатам у цьому списку. До участі у розподілі мандатів допускаються ті партії і коаліції, які отримали на свою підтримку не менше 5% голосів виборців. Голоси кожної партії і блоку, які подолали виборчий бар'єр, сумуються і діляться на квоту Хогенбах-Бішофа (загальна кількість голосів, поділена на кількість мандатів, плюс один мандат – 151), округлену до цілого числа. Результат поділу визначає кількість мандатів, яку отримує кожен суб'єкт виборчого процесу. Нерозподілені мандати розподіляються за методом найбільших залишків. За загальним правилом між кандидатами мандати розподіляються у відповідності до черговості, визначеної списком. У той же час, якщо правом на переважне голосування скористалося більше 10% виборців, кандидати, які здобули на свою підтримку 10% голосів, поданих за партію, отримують мандати незалежно від їх черговості у списку (при цьому у випадку, якщо кількість таких кандидатів перевищує кількість мандатів, які отримує партія, розподіл мандатів здійснюється на основі отриманих кандидатами від цієї партії переваг).

СЛОВЕНІЯ

1. Склад парламенту: *двопалатний парламент*, верхня палата – Національна Рада (40 членів), нижня палата – Національні Збори (90 членів).

2. Строк повноважень палат парламенту: строк повноважень обох палат становить 4 роки.

3. Порядок формування верхньої палати парламенту: склад верхньої палати парламенту Словенії формується непрямыми виборами.

4. Порядок формування нижньої палати парламенту: *88 членів парламенту* обирається за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 8 багатомандатних виборчих округах, в кожному з яких розподіляється 11 мандатів, 2 члени парламенту обираються за мажоритарною системою відносної більшості у одномандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами компактного проживання італійської та угорської національних меншин. У багатомандатному виборчому окрузі кожен виборець має 1 голос і може проголосувати за одного кандидата у списку. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії і блоки, які в загальнонаціональному масштабі отримали на свою підтримку менше 4% голосів виборців. Розподіл мандатів між партіями проводиться у декілька етапів: спочатку для визначення кількості мандатів, які отримує партія у багатомандатному виборчому окрузі, кількість отриманих нею на свою підтримку голосів ділиться на квоту Т.Хера. Отримане число дорівнює кількості мандатів, які отримує партія в окрузі. Розподіл цих мандатів між кандидатами від партії здійснюється на основі отриманих кожним з цих кандидатів переваг виборців. Після цього проводиться розподіл нерозподілених мандатів на загальнонаціональному рівні: 1) голоси, подані за кожен партійний список у всіх багатомандатних округах сумуються, і отримані суми діляться на дільники д'Ондта – визначається кількість мандатів, яку б отримала кожна партія, якщо б вибори проводились у єдиному

загальнодержавному багатомандатному виборчому округу; 2) партії, які за результатами проведеного поділу отримують менше 3 місць у парламенті, виключаються з переліку претендентів на нерозподілені мандати в парламенті; 3) невикористані кожною партією голоси в усіх багатомандатних округах сумуються і отримані результати діляться на дільники д'Онда від одиниці до числа, яке дорівнює кількості нерозподілених мандатів; 4) нерозподілені мандати отримують ті партії, які в результаті ділення отримали найбільші залишки; 5) отримані кожною партією нерозподілені мандати передаються в ті округи, де партія має найбільші залишки невикористаних голосів; 6) переданий в округ мандат надається тому кандидату від партії, який отримав найбільше персональних голосів на свою підтримку, але не отримав мандат за результатом першого перерозподілу.

УГОРЩИНА

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент – Національні збори (386 членів).*

2. Строк повноважень палат парламенту: 4 роки.

3. Порядок формування парламенту: *парламентські вибори проводяться за змішаною виборчою системою – 176 членів парламенту обирається у 176 одномандатних виборчих округах за мажоритарною системою абсолютної більшості, 210 членів парламенту обираються за пропорційною виборчою системою у 20 багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами адміністративно-територіального поділу Угорщини і в яких розподіляється 152 мандати (решта 58 мандатів вважаються компенсаційними і розподіляються на загальнонаціональному рівні). Обраним у одномандатному виборчому окрузі вважається кандидат, який отримав на свою підтримку більше 50% голосів виборців, за умови, що участь у голосуванні взяли більше 50% зареєстрованих в окрузі виборців. Якщо у першому турі голосування взяло участь менше, ніж 50% виборців округу, проводиться другий тур голосування, до участі в якому допускаються всі кандидати, які брали участь у першому турі голосування, при цьому обраним вважається кандидат, який отримав на свою підтримку більше голосів, ніж будь-хто з його суперників, однак не менше за 25% зареєстрованих в окрузі виборців. Якщо участь у першому турі голосування взяло понад 50% виборців, однак жоден із кандидатів не отримав на свою підтримку більше 50% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, проводиться другий тур голосування, до участі в якому допускаються всі кандидати, які отримали на свою підтримку не менше 15% голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, при цьому якщо таких кандидатів менше трьох, то до участі у другому турі голосування допускаються три кандидати, які в першому турі отримали на свою підтримку найбільшу кількість голосів. Обраним у другому турі вважається кандидат, який отримав на свою підтримку більше голосів, ніж його суперники, за умови, що ця кількість голосів не менша за 25% виборців, зареєстрованих в окрузі. Якщо у другому турі голосування взяло участь менше 25% виборців, зареєстрованих в окрузі, проводяться повторні вибори у два тури. У багатомандатному виборчому окрузі кожен виборець може проголосувати за один список кандидатів. Вибори вважаються такими, що відбулись, якщо участь у них взяло більше половини виборців, зареєстрованих в окрузі. Якщо участь у виборах взяло менше половини виборців, зареєстрованих в окрузі, проводиться другий тур голосування, при цьому вибори вважаються такими, що відбулися за умови участі в них принаймні 25% зареєстрованих в окрузі виборців. До участі у розподілі мандатів у багатоман-*

датних округах допускаються лише партії, які на загальнодержавному рівні отримали 5% і більше голосів на свою підтримку, блоки двох партій, які отримали на свою підтримку 10% і більше голосів виборців, блоки трьох і більше партій, які отримали на свою підтримку 15% і більше голосів виборців. Розподіл мандатів між партіями у багатомандатному виборчому окрузі здійснюється шляхом поділу кількості голосів виборців, поданих за список кожної партії, на квоту Друпа (сумарна кількість голосів за партію в окрузі, поділена числом, яке на 1 більше за кількість мандатів, які розподіляються в окрузі). Якщо за результатами розподілу мандатів між партіями певна кількість мандатів в окрузі залишається нерозподіленою, по одному мандату в окрузі надається кожній партії, яка отримала на свою підтримку кількість голосів, яка перевищує 2/3 квоти Друпа, але менше за квоту. Після цього всі нерозподілені в багатомандатних виборчих округах мандати

ФІНЛЯНДІЯ

1. Склад парламенту: *однопалатний парламент* – Едускунта (200 членів).

2. Строк повноважень парламенту: 4 роки.

3. Порядок формування парламенту: *199 членів парламенту обираються за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 14 багатомандатних виборчих округах, в яких розподіляється від 7 до 32 мандатів, 1 член парламенту обирається за мажоритарною системою відносної більшості у одномандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами провінції Аланд. У багатомандатному виборчому окрузі виборець може проголосувати лише за одного кандидата у списку партії, і цей голос також вважається голосом на підтримку партії. Розподіл мандатів здійснюється на основі методу д'Ондта (при цьому метод д'Ондта застосовується у Фінляндії нетрадиційно) у декілька етапів: 1) визначається кількість голосів, поданих на підтримку кожного суб'єкта висунування кандидатів; 2) кандидати, висунуті кожним суб'єктом виборчого процесу, розміщуються у списку відповідно до отриманих ними преференцій; 3) потім для кожного кандидата у кожному списку вираховується «порівняльний індекс» – індексом першого кандидата у створеному на основі преференцій виборців списку буде кількість голосів виборців, поданих за список; індексом другого кандидата у списку – кількість голосів виборців, поданих за список, поділена на два, індексом третього кандидата – кількість голосів виборців, подана за список, поділена на 3 і т.д. Такі індекси визначаються для всіх кандидатів у всіх списках; 4) всі кандидати від всіх списків розміщуються у новому порядку – за зменшенням величини відповідного індексу. Мандати отримують кандидати, порівняльні індекси яких є найвищими.*

ФРАНЦІЯ

1. Склад парламенту: *двопалатний парламент*, верхня палата – Сенат (321 член); нижня палата – Національні Збори (577 членів).

2. Строк повноважень палат парламенту: *строк повноважень нижньої палати становить 5 років, строк повноважень верхньої палати – 9 років.*

3. Порядок формування верхньої палати парламенту: *склад Сенату формується шляхом непрямих виборів – сенатори обираються виборщиками департаментів та Заморських територій, які обираються органами місцевого самоврядування.*

4. Порядок формування нижньої палати парламенту: *вибори до нижньої палати парламенту Франції проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості з голосуванням у 577 одномандатних виборчих округах (з яких 22*

утворюються в Заморських територіях і департаментах). Якщо один з кандидатів отримує більше 50% голосів виборців і більше ніж 25% зареєстрованих в окрузі виборців, такий кандидат вважається обраним. В іншому випадку проводиться повторне голосування, до участі в якому допускаються всі кандидати, які отримали на свою підтримку кількість голосів, що дорівнює або є більшою за 12,5% зареєстрованих в окрузі виборців. За результатами повторного голосування обраним вважається кандидат, який отримав на свою підтримку більше голосів, ніж будь-хто з інших кандидатів.

ЧЕХІЯ

- 1. Склад парламенту:** *двопалатний парламент*; верхня палата – Сенат (81 сенатор), нижня палата – Палата депутатів (200 членів).
- 2. Строк повноважень палат парламенту:** *строк повноважень верхньої палати складає 6 років, нижньої палати – 4 роки.*
- 3. Порядок формування верхньої палати парламенту:** *мажоритарна виборча система абсолютної більшості з голосуванням у 81 одномандатному виборчому окрузі.* Якщо жоден із кандидатів за результатами підрахунку голосів не отримав на свою підтримку більше 50% голосів виборців, проводиться повторне голосування, до участі в якому допускаються два кандидати, які отримали на свою підтримку більшість голосів. Обраним у другому турі голосування вважається кандидат, який отримав на свою підтримку більше голосів, ніж другий кандидат.
- 4. Порядок формування нижньої палати парламенту:** *вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 14 багатомандатних виборчих округах, межі яких збігаються з межами адміністративно-територіального поділу Чехії, у кожному з яких розподіляється від 5 до 25 мандатів.* Кожен виборець може підтримати лише один список кандидатів, підтримавши при цьому не більше 2 кандидатів у списку. До участі у розподілі мандатів допускаються партії, які отримали на свою підтримку не менше 5% дійсних голосів виборців, коаліції двох політичних партій, які отримали на свою підтримку не менше 10% голосів виборців, коаліції трьох політичних партій, які отримали підтримку не менше 15% голосів виборців. Розподіл мандатів між партіями здійснюється за методом д'Ондта. Розподіл мандатів між кандидатами від партій здійснюється в порядку черговості, визначеної списком, однак кандидати, які отримали на свою підтримку 7% і більше голосів, отримують мандати незалежно від місця свого розташування у списку.

ШВЕЦІЯ

- 1. Склад парламенту:** *однопалатний парламент – Риксдаг (349 членів).*
- 2. Строк повноважень парламенту:** *4 роки.*
- 3. Порядок формування парламенту:** *310 членів парламенту обираються за пропорційною виборчою системою у 29 багатомандатних виборчих округах, в кожному з яких розподіляється від 2 до 38 мандатів; 39 мандатів розподіляються за результатами розподілу «вирівнювальних» мандатів на національному рівні.* Кожен виборець може проголосувати за список кандидатів і, крім того, проголосувати за одного з кандидатів у цьому списку. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії, які на загальнонаціональному рівні отримали підтримку менше, ніж 4% виборців, крім випадку, якщо у багатомандатному виборчому окрузі партія отримала на свою підтримку 12% і більше дійсних голосів виборців.

Розподіл місць у багатомандатних виборчих округах здійснюється за модифікованим методом Сен-Лагю – шляхом послідовного ділення кількості отриманих партіями в окрузі голосів на 1,4; 3; 5; 7; 9; 11; 13; 15 і т.д. Після цього голоси, подані за список в усіх багатомандатних виборчих округах, сумуються для того, щоб визначити, яку кількість мандатів отримала б кожна партія у випадку, якщо б вибори проводились у єдиному загальнодержавному багатомандатному окрузі. Різниця між цією кількістю та кількістю вже отриманих партією мандатів показує, скільки мандатів з числа «вирівнювальних» 39 мандатів отримує кожна партія. Розподіл вирівнювальних мандатів між округами здійснюється за методом найбільших залишків – додаткові мандати передаються тим округам, де від ділення партійних голосів на модифіковані дільники Сен-Лагю залишились найбільші залишки. В результаті описаних операцій перерозподілу визначається кількість мандатів, яку кожна партія отримує у багатомандатному виборчому окрузі. Розподіл мандатів між кандидатами здійснюється відповідно до отриманих кожним з них преференцій виборців – доти, доки мандати не отримають всі кандидати, які отримали на свою підтримку 8% і більше голосів виборців в окрузі, після чого кандидати отримують мандати в порядку черговості, визначеної партійним списком (тобто, шведська виборча система поєднує риси голосування за закриті і напівзакриті списки).

2. ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ДЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Оскільки глава держави – лише один, то і для систем його обрання на посаду не характерна особлива різноманітність. З 25 держав ЄС сім (Великобританія, Бельгія, Данія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Швеція) є спадковими монархіями. У 9 країнах (Греція, Естонія, Італія, Латвія, Мальта, Німеччина, Словаччина, Угорщина, Чехія), в яких ключові повноваження у сфері виконавчої влади здійснює не президент, а глава уряду, президент обирається непрямыми виборами – або парламентом, або спеціальними законодавчими зборами, які включають представників суб'єктів федерації чи органів регіонального самоврядування. Щоправда, винятком з цього переліку є Мальта – типова президентська республіка, в якій виконавча влада здійснюється президентом. Виборці Ірландії обирають главу держави за системою єдиного голосу, що передається (ця система застосовуються в Ірландії на всіх виборах). У 7 країнах глава держави обирається прямими виборами за мажоритарною системою абсолютної більшості у загальнодержавному виборчому окрузі. Більш детально порядок обрання президентів на посаду розкрито у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Виборчі системи для президентських виборів в країнах ЄС

Країна	Спосіб обрання Президента (прямі/непрямі вибори)	Система, за якою обирається Президент
Австрія	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 6 років

Країна	Спосіб обрання Президента (прямі/непрямі вибори)	Система, за якою обирається Президент
Бельгія	монархія	—
Велико-британія	монархія	—
Греція	непрямі вибори	Президент обирається 2/3 від складу парламенту на 5-річний строк
Данія	монархія	—
Естонія	непрямі вибори	Президент обирається 2/3 від складу парламенту на 5-річний строк
Ірландія	прямі вибори	Президент обирається за системою єдиного голосу, що передається, строком на 7 років
Іспанія	монархія	—
Італія	непрямі вибори	Президент обирається строком на 7 років на спільній сесії палат парламенту й представників регіональних рад 2/3 голосів
Кіпр	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості у два тури
Латвія	непрямі вибори	Президент обирається строком на 4 роки парламентом абсолютною більшістю голосів від його складу. Переобрання допускається лише один раз
Литва	прямі вибори	Президент обирається строком на 5 років за мажоритарною системою абсолютної більшості у два тури
Люксембург	монархія	—
Мальта	непрямі вибори	Президент обирається парламентом більшістю голосів від його складу строком на 5 років
Нідерланди	монархія	—
Німеччина	непрямі вибори	Президент обирається Федеральними Зборами, які складаються з членів Бундестагу та представників ландтагів, строком на 5 років
Польща	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 5 років
Португалія	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 5 років

Країна	Спосіб обрання Президента (прямі/непрямі вибори)	Система, за якою обирається Президент
Словаччина	непрямі вибори	Президент обирається парламентом – Національною Радою – 3/5 голосів від її складу строком на 5 років
Словенія	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 5 років
Угорщина	непрямі вибори	Президент обирається на посаду парламентом 2/3 від його складу строком на 5 років
Фінляндія	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 6 років
Франція	прямі вибори	Президент обирається за мажоритарною системою абсолютної більшості строком на 5 років
Чехія	непрямі вибори	Президент обирається на посаду на спільному засіданні палат парламенту строком на 5 років
Швеція	монархія	—

3. ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ДЛЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

Як і на парламентських виборах, для формування представницьких органів місцевого самоврядування у більшості країн Європейського Союзу використовуються різні варіанти пропорційних виборчих систем. При цьому за загальним правилом там, де кількість мандатів, що підлягають розподілу, дозволяє застосувати ту ж систему виборів, що і на парламентських виборах, застосовується дещо модифікована (з урахуванням «місцевої» специфіки) парламентська виборча система. Так, у більшості земель Німеччини використовується змішана виборча система, в Ірландії і Мальті – система єдиного голосу, що передається; в Австрії, Бельгії, Данії, Естонії, Іспанії, Латвії, Нідерландах, Португалії, Словенії, Фінляндії, Чехії, Швеції – пропорційні виборчі системи, аналогічні тим, за якими формуються парламенти.

Винятком із цього правила є 8 країн – Великобританія (вибори до регіональних представницьких органів в Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі проводяться за системою єдиного голосу, що передається, і змішаною виборчою системою); окремі землі Німеччини, де використовується пропорційна виборча система; Греція; Італія; Литва (застосовується не змішана, а пропорційна система), Польща (окремі вибори проводяться за тією ж системою, що і вибори до Сенату, інші – за пропорційною системою); Словаччина; Франція (ради департаментів обираються за змішаною системою).

Дослідження досвіду застосування виборчих систем на місцевих виборах дозволяє зробити ще один важливий висновок: тип застосовуваної на місцевих виборах виборчої системи у багатьох країнах визначається кількістю виборців, зареєстрованих в межах відповідної території. Цей підхід застосовується в Греції (в комунах з кількістю виборців до 5000 застосовується одна система виборів; в більших комунах – інша), Іспанія (в громадах, представлених 250 виборцями, вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості, у більших громадах – за пропорційною системою), Італія (15 000 виборців), Люксембург (3 000 виборців), Польща (20 000 виборців), Словенія (ради, в яких кількість членів менша 12, застосовується мажоритарна система відносної більшості, в радах з більшою кількістю членів – пропорційна система); Угорщина (10 000 виборців), Франція (3 500 виборців).

Важливою особливістю виборчих систем, які застосовуються на місцевих виборах в країнах ЄС, є їхня персоніфікованість, яка забезпечується тими ж засобами, що і персоніфікація виборчих систем для парламентських виборів – через мажоритарні вибори в одномандатних або багатомандатних виборчих округах, преференційне голосування тощо. Так, преференційне голосування застосовується в Австрії (на відміну від парламентських виборів, де виборці голосують за закриті списки), Бельгії, Данії, Естонії, Латвії, Люксембурзі, Нідерландах, Словенії, Чехії, Швеції. У Великобританії, Ірландії, Мальті, Греції, Німеччині, Угорщині персоніфікація виборів забезпечується застосуванням мажоритарної системи відносної більшості, змішаної виборчої системи і системи єдиного голосу, що передається. В тих країнах, де виборці голосують за закриті списки кандидатів, вибори персоніфікуються за рахунок помірної величини округу (у більшості випадків закриті партійні списки включають 20 – 30, а не 120 кандидатів).

Аналіз механізму розподілу мандатів між партіями на місцевих виборах в ЄС дозволяє стверджувати, що відповідні механізми спрямовані на підтримку найбільш потужних партій і «відсіювання» дрібних. Це досягається застосуванням мажоритарної виборчої системи відносної більшості та системи єдиного голосу, що передається; розподілом мандатів на основі метода д'Ондта (Австрія, Великобританія, Данія, Естонія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Словенія, Фінляндія, Чехія), дільників Імперіалі (Бельгія), виборчих бар'єрів (вибори до ландтагів в ряді земель Німеччини – 3-5%, в Латвії – 5% (вибори міської ради Риги), Литві – 5%, Польщі – 5%, Франції – 5%, Чехії – 5%); встановленням додаткових «мандатних» бонусів для партій, які одержали високий рівень підтримки виборців (Греція, Італія, Франція).

Що ж стосується виборів мерів у країнах ЄС, то варто відзначити такі особливості їх обрання: у 17 країнах ЄС мери обираються непрямыми виборами, у 8 інших – безпосередньо виборцями. У більшості країн з прямими виборами мерів ці вибори проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості і лише у 4 з 25 країн – за мажоритарною системою відносної більшості.

Більш детально виборчі системи для місцевих виборів у 24 країнах ЄС⁵ описано у Таблицях 3 і 4.

Таблиця 3.

Виборчі системи для місцевих виборів в країнах ЄС

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
АВСТРІЯ	
<p>Базовий рівень: муніципальні ради: 7-100 (100 у Відні).</p> <p>Регіональний рівень: Ландтаги (36–65)</p>	<p><i>Вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням за виборчі списки в одному (в невеликих муніципалітетах) або декількох (великі муніципалітети та ландтаги) багатомандатних округах. В одних землях голосування здійснюється за закриті списки, в інших – за напіввідкриті (виборець має один голос і може підтримати список в цілому або надати перевагу окремому кандидату у цьому списку). Кількість отриманих партією місць визначається шляхом ділення голосів, поданих за її список на квоту Т. Хера, нерозподілені місця розподіляються за методом д'Ондта. Місця між кандидатами у списку розподіляються залежно від того, яка система голосування застосовувалась – або в черговості, визначеній партією, або з урахуванням преференцій виборців.</i></p>
БЕЛЬГІЯ	
<p>Базовий рівень: муніципальні ради.</p> <p>Регіональний рівень: ради провінцій 7–55</p>	<p><i>На всіх місцевих виборах застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за виборчі списки в одному (вибори до муніципальних рад, окружної ради Брюсселя) або декількох (ради провінцій, Парламент Фландрії, Регіональна Рада Валлонії) багатомандатних округах. Кожен виборець має один голос і може підтримати список або окремого кандидата у списку. Кількість отриманих партією місць визначається діленням поданих за неї голосів на квоту Т. Хера (на виборах до муніципальних рад застосовуються дільники Імперіалі), розподіл місць між кандидатами визначається з урахуванням преференцій виборців.</i></p>
ВЕЛИКОБРИТАНІЯ	
<p>Базовий рівень: ради графств, округів, містечок,</p> <p>Проміжний рівень: ради графств – лише в Англії і лише там, де на базовому рівні створено окружні ради</p>	<p>1) <i>На базовому та проміжному рівнях застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості з голосуванням за кандидатів в одномандатних або багатомандатних округах. У багатомандатному окрузі кількість наданих виборцю голосів дорівнює кількості мандатів, за кожного кандидата можна віддати лише один голос.</i></p>

⁵ До переліку досліджених країн не входить лише Кіпр, оскільки виборче законодавство цієї країни доступне виключно грецькою мовою.

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
<p>Регіональний рівень: Муніципалітет Великого Лондона (25 членів), Національні збори Уельсу (60 членів), Північної Ірландії (108 членів), Парламент Шотландії (129 членів)</p>	<p>2) На виборах до Зборів Північної Ірландії застосовується система єдиного голосу, що передається, для визначення кандидатів-переможців застосовується квота Друпа, округлена до цілого числа.</p> <p>3) На виборах до Національних зборів Уельсу, Асамблеї Великого Лондона та Парламенту Шотландії – змішана виборча система – виборець має два голоси – по одному для голосування в одномандатному та багатомандатному окрузі за виборчий список. В одномандатних округах застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості, в багатомандатному – пропорційна виборча система з голосуванням за списки, нерозподілені місця між партіями в багатомандатному окрузі розподіляються за методом д'Онда.</p>
ГРЕЦІЯ	
<p>Базовий рівень: ради комун: 7–11 членів; ради муніципалітетів: 11–41 член</p> <p>Проміжний рівень: ради префектур: 21–37 членів</p>	<p>1) на виборах в комунах з кількістю виборців до 5000 застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості з елементами пропорційності – кандидати, список яких одержав відносну більшість голосів виборців, отримує 3/5 місць в раді, решта розподіляється між іншими суб'єктами виборчого процесу пропорційно до кількості отриманих голосів.</p> <p>2) на виборах в комунах з кількістю виборців понад 5000 та префектурах – застосовується мажоритарна виборча система абсолютної більшості з елементами пропорційності – кандидати списку, який отримав 50%+1 голос виборців, отримують 3/5 місць в раді, 2/5 місць розподіляється між іншими суб'єктами пропорційно до кількості поданих за них голосів. Якщо жоден список не отримав абсолютної більшості голосів у першому турі, проводиться другий тур, до участі в якому допускаються кандидати, включені до 2 списків, які отримали найбільше голосів у першому турі. 3/5 місць в раді за результатами другого туру отримує партія, список якої підтримано більшою кількістю голосів, ніж іншої. Решта місць розподіляється між кандидатами від списків пропорційно до кількості отриманих ними голосів у першому турі.</p>
ДАНІЯ	
<p>Базовий рівень: муніципальні ради: 9 – 31 член</p>	<p>Вибори до муніципальних рад та рад графств проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються відповідно з межами графства та комуни.</p>

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
<p>Проміжний (регіональний) рівень: ради графств (міські ради Копенгагена та Фредеріксберга мають права муніципальної ради та ради графства)</p> <p>Регіональний рівень: Асамблеї Фарерських островів та Гренландії</p>	<p>Партії можуть висувати один з двох видів списків – або з вказівкою бажаного для партії порядку розміщення кандидатів, або список «рівноправних» кандидатів (якщо питання про те, хто стане депутатом від партії, не має для неї принципового значення). В обох випадках виборець може проголосувати або за список в цілому, або за окремого кандидата у списку; голос на підтримку кандидата одночасно вважається голосом на підтримку партії. Місця між партіями розподіляються за методом д'Ондта. Місця між кандидатами у списку розподіляються залежно від того, який список висувала партія – «закритий» чи список «рівноправних кандидатів». У другому випадку місця між кандидатами розподіляються пропорційно до кількості отриманих кожним з них голосів. У першому випадку для кожного списку вираховується квота Друпа, яка округлюється до цілого числа. Кандидати, які отримали кількість голосів, що дорівнює квоті або перевищує її, вважаються обраними. Від загальної кількості голосів партії віднімається кількість голосів, отриманих кандидатами, які вважаються обраними. Залишок голосів партії перерозподіляється між кандидатами в порядку черговості, визначеній у списку: до голосів кандидата додається така кількість голосів партії, яка необхідна для досягнення квоти Друпа, відповідний кандидат вважається обраним. Процес триває доти, доки всі голоси, подані за партію, не будуть вичерпні для забезпечення проходження до ради кандидатів в порядку черговості, визначеній у списку.</p>

ЕСТОНІЯ

<p>Муніципальні ради міських та сільських муніципалітетів: 7–31 член</p>	<p><i>На місцевих виборах застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за кандидатів від партій та виборчих об'єднань у одному або декількох багатомандатних округах. Виборець має один голос і може проголосувати за одного кандидата у списку. Голос на підтримку кандидата вважається голосом на підтримку суб'єкта його висування. Виборча квота визначається шляхом ділення дійсних голосів виборців на кількість мандатів в окрузі. Всі кандидати, які отримали на свою підтримку голоси у кількості, що дорівнює виборчій квоті або перевищує її, вважаються обраними. Нерозподілені мандати розподіляються між суб'єктами висування кандидатів пропорційно до кількості поданих за них голосів. Суб'єкти висування кандидатів, які отримали менше 5% голосів в межах муніципалітету, до участі в розподілі мандатів не допускаються. Розподіл мандатів між партіями та виборчими об'єднаннями здійснюється на основі модифікованого методу д'Ондта (діленням на 1; 2; 3; 4; і т.д.). Мандати між кандидатами розподіляються в залежності від наданих їм виборцями переваг.</i></p>
--	---

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
	У разі, якщо два кандидати від одного списку отримали на свою підтримку однакову кількість голосів, обраним вважається кандидат, який у списку посідає вищу позицію.
ІРЛАНДІЯ	
<p>Базовий рівень: містечкові ради, ради міських округів</p> <p>Проміжний рівень: ради графств та ради міських округів</p>	На всіх виборах, які проводяться в Ірландії, застосовується <i>система єдиного голосу, що передається</i> . Для визначення кандидатів, які вважаються обраними, використовується квота Друпа.
ІСПАНІЯ	
<p>Базовий рівень: муніципальні ради: 5–25 членів (зі зростанням на 1 члена на кожні 100 000 виборців)</p> <p>Проміжний рівень: ради провінцій (в Країні Басків – 51 член ради, на Канарських островах – 11 – 21 зі зростанням на кожні 100 000 виборців на 1 члена ради)</p> <p>Регіональний рівень: Законодавчі збори 17 автономних областей та 2 автономних міст: 25–135 членів</p>	<p>1) На виборах до рад муніципалітетів з кількістю виборців 100 – 250 – застосовується мажоритарна система відносної більшості. Кожен виборець має стільки ж голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі, і може голосувати за кандидатів з різних списків. Кандидати, які отримали найбільшу кількість голосів, вважаються обраними.</p> <p>2) На виборах до рад муніципалітетів з кількістю виборців понад 250 до рад провінцій та регіональних рад – пропорційна виборча система з голосуванням за закриті списки партій в єдиному багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами муніципалітету, провінції, автономної області. До участі у розподілі депутатських мандатів на окремих видах виборів допускаються партії, які подолали або 3% бар'єр (ради провінцій в Країні Басків, законодавчі збори більшості Автономних областей), або 5% бар'єр (ради муніципалітетів, ради провінцій на Канарських островах, Законодавчі Збори Кастилії і Леону, Валенсії, Балеарських островів). Розподіл мандатів здійснюється за методом д'Ондта.</p>
ІТАЛІЯ	
<p>Базовий рівень: муніципальні ради (12–80 членів)</p> <p>Проміжний рівень: ради провінцій</p> <p>Регіональний рівень: регіональні ради</p>	<p>1) На виборах до муніципальних рад з кількістю виборців до 15000 – змішана виборча система, «прив'язана» до виборів мера, з голосуванням в єдиному багатомандатному виборчому окрузі за кандидатів у списках та одномандатному виборчому окрузі (на виборах мера). Партії висувають кандидатів на посаду мера та списки кандидатів до муніципальних рад. Виборець може проголосувати за одну із запропонованих кандидатур на посаду мера та, крім того, надати перевагу одному кандидату у списку партії.</p>

Органи самоврядування
та їх склад

Вибірчі системи

Голоси, подані за мера, вважаються голосами на підтримку партії, яку він представляє. Мером стає кандидат, який отримав більше голосів на свою підтримку, ніж інші кандидати. 2/3 місць в муніципальній раді отримує партія, яку представляє мер. Решта 1/3 місць розподіляється між іншими партіями пропорційно до кількості отриманих ними голосів на основі методу д'Ондта. Розподіл отриманих партіями місць між кандидатами здійснюється на основі преференцій виборців. З-поміж кандидатів, які не отримали преференцій, депутатами стають ті, хто у списках посідав вищу позицію;

2) на виборах до регіональних рад – змішана виборча система, «прив'язана до виборів» Президента регіону з голосуванням (за пропорційною складовою системи) в багатомандатних округах за списки кандидатів. Партії висувають кандидатів на посаду Президента регіону та списки кандидатів до ради регіону. Виборець може проголосувати за одну із запропонованих кандидатур на посаду Президента та, крім того, надати преференцію одному кандидату у списку партії. Голоси, подані за Президента, вважаються голосами на підтримку партії, яку він представляє. Президентом стає кандидат, який отримав більше голосів на свою підтримку, ніж інші кандидати. 20% місць в регіональній раді отримує партія, яку представляє Президент. Решта 80% місць розподіляється між партіями пропорційно до кількості отриманих ними голосів на основі квоти Т. Хера. До розподілу місць не допускаються партії, які не подолали виборчий бар'єр 3% дійсних голосів в цілому по регіону. Розподіл отриманих партіями місць між кандидатами здійснюється на основі преференцій виборців. З-поміж кандидатів, які не отримали преференцій, депутатами стають ті, хто у списках посідав вищу позицію;

3) на виборах до муніципальних рад з кількістю виборців понад 15000 – змішана виборча система в єдиному багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами муніципалітету, «прив'язана» до виборів мера. Кожному виборцю надається одна з трьох можливостей: а) проголосувати за мера і партію, яку він представляє; б) проголосувати лише за мера; в) проголосувати за мера та партію, яку він не представляє. Якщо кандидат на посаду мера отримує 50% і більше голосів на свою підтримку і партія, яку він представляє, також отримує 50% або більше голосів, така партія отримує 60% місць в регіональній раді, а решта 40% місць розподіляється між іншими партіями пропорційно до кількості набраних ними голосів. Якщо кандидат на посаду мера отримує 50% і більше голосів на свою підтримку, але партія, яку він представляє, отримує менше 50% голосів, місця в муніципальній раді розподіляються між всіма партіями, які висунули списки, пропорційно до кількості набраних ними голосів. Якщо кандидат на посаду мера отримав менше 50% голосів, проводиться повторне голосування з виборів мера.

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
	<p>Якщо у другому турі голосування він отримав 50% і більше голосів, а партії, які він не представляє, отримали під час першого туру виборів мера менше 50% голосів, партія, яку представляє мер, отримує в муніципальній раді 60% голосів, а решта місць розподіляється між іншими партіями пропорційно до кількості отриманих ними голосів. Якщо у другому турі кандидат на посаду мера отримав 50% і більше голосів, а партії, які він не представляє, під час голосування у першому турі отримали 50% і більше голосів, місця в муніципальній раді розподіляються між партіями пропорційно до набраних ними голосів. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії, які отримали менше 3% дійсних голосів виборців. Для розподілу мандатів в муніципальній раді застосовується метод д'Ондта;</p> <p>4) на виборах до провінційних рад – змішана виборча система, «прив'язана» до виборів Президента провінції в єдиному одно- та багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами провінції. Партія висуває кандидата на посаду Президента і закритий партійний список. Виборець голосує лише за кандидата на посаду Президента, і його голос автоматично зараховується як голос на підтримку списку партії, яку представляє відповідний кандидат. Партія, яку представляє кандидат на посаду Президента провінції, підтриманий 50% і більше голосів виборців, отримує у раді провінції 60% місць. 40% місць розподіляються між іншими партіями, пропорційно до кількості голосів, поданих за висунутих ними кандидатів на посаду Президента провінції, із застосуванням дільників д'Ондта. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії, які отримали на свою підтримку менше 3% голосів виборців.</p>

ЛАТВІЯ

<p>Базовий рівень: комунальні ради (pagastas), ради міст і містечок</p> <p>Проміжний (регіональний) рівень: окружні ради</p>	<p>На всіх виборах застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за списки кандидатів в єдиному багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами комуни, міста, містечка, округу. Особливості голосування за цією системою полягають у наступному. Кожен виборець отримує один пакет бюлетенів, у кожному з яких міститься лише один список кандидатів з квадратами для позначення волевиявлення (тобто виборець отримує стільки ж бюлетенів для голосування, скільки списків кандидатів висунуто на виборах) та порожній пакет.</p>
--	---

Органи самоврядування та їх склад	Вибірчі системи
<p>Склад всіх рад визначається кількістю виборців, зареєстрованих у відповідній адміністративно-територіальній одиниці і становить 7–15 членів (Рига – 60 членів)</p>	<p>У порожній пакет виборець вкладає бюлетень із списком одного суб'єкта висування кандидатів, якого він підтримує.</p> <p>При цьому виборцю надається право відмітити знаком «+» того кандидата у списку, якого він підтримує найбільше, викреслити прізвище того кандидата, якого він не підтримує взагалі. Якщо виборець підтримує визначену суб'єктом висування кандидатів черговість кандидатів у списку, він може не проставляти преференції у бюлетені. До участі в розподілі мандатів на виборах до міської ради Риги не допускаються суб'єкти висування кандидатів, списки яких отримали менше 5% від кількості виборців, які взяли участь у голосуванні (ця кількість визначається встановленням кількості пакетів з бюлетенями). Кількість мандатів, які отримує кожен суб'єкт висування кандидатів, визначається за методом Сен-Лагю (шляхом поділу кількості голосів за кожен список на непарні числа - 1,3,5,7,9 і т.д.). Порядок розподілу мандатів між кандидатами з одного списку визначається преференціями виборців – до кількості голосів, отриманих списком в цілому, додаються голоси за відповідного кандидата і від цієї суми віднімається кількість голосів виборців, які проголосували проти нього (викреслили зі списку). Якщо в результаті підрахунку два кандидати з одного списку отримують рівну кількість голосів, депутатом стає той, хто посідає у списку вищу позицію.</p>

ЛИТВА

<p>Місцеві ради: 21–51 член</p>	<p>Місцеві вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у єдиному багатомандатному виборчому окрузі за закриті списки кандидатів. Виборець має один голос і може проголосувати за один список. До участі у розподілі мандатів допускаються суб'єкти висування кандидатів, які отримали у виборчому окрузі на підтримку висунутих ними списків не менше 4% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Мандати розподіляються пропорційно до кількості отриманих суб'єктами висування кандидатів голосів на підтримку відповідних списків. Для визначення кількості мандатів, які отримує кожен суб'єкт висування списку, вираховується виборча квота: кількість голосів виборців в окрузі ділиться на кількість мандатів. Результат поділу кількості голосів, поданих за кожного суб'єкта висування кандидатів на виборчу квоту, визначає кількість мандатів, які отримує кожен суб'єкт висування кандидатів. Нерозподілені мандати розподіляються за методом найбільших залишків.</p>
-------------------------------------	---

ЛЮКСЕМБУРГ

Базовий рівень:

118 комун, ради
комун (7–27 членів)

Проміжний рівень:

12 кантонів, ради
кантонів

Регіональний рівень:

3 округи (Люксембург,
Дікірх, Гревенмахер), на
регіональному рівні органи
самоврядування відсутні.

1) В муніципалітетах з кількістю виборців до 3000 – система з перерозподілом місць в два етапи: кожен виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в межах округу і може голосувати за різних кандидатів від різних списків. Кандидати, які отримали більше 50% голосів, вважаються обраними. Якщо після цього залишаються вакантні місця, кількість вакантних місць множить на два і отриманий добуток показує, скільки кандидатів має право на участь в розподілі нерозподілених місць. З цих кандидатів членами муніципальної ради стають ті, хто отримав на свою підтримку більше голосів виборців;

2) в муніципалітетах з кількістю виборців понад 3000 – пропорційна система з голосуванням за відкриті списки: виборці мають кількість голосів, яка дорівнює кількості мандатів в окрузі, і можуть віддати всі голоси на підтримку одного списку або кандидатів з різних списків (до 2 голосів за одного кандидата). Кількість голосів, отриманих кожною партією, ділиться на квоту Друпа, якщо після цього залишаються нерозподілені місця, то для розподілу місць застосовується метод д'Ондта (кількість голосів за партію ділиться на кількість отриманих партією місць плюс один). Місця в між кандидатами від партії розподіляються відповідно до преференцій.

МАЛЬТА

Базовий рівень:

68 муніципальних рад
(склад ради визначається
кількістю мешканців
муніципалітету – від 5 до 13
членів)

Проміжний**(регіональний) рівень:**

відсутній.

Всі місцеві вибори в Мальті проводяться у багатомандатних виборчих округах за *системою єдиного голосу, що передається*

НІДЕРЛАНДИ

Базовий рівень:

муніципальні ради:
7–45 членів

Регіональний рівень:

збори провінцій:
43–83 члени

Вибори до всіх представницьких органів самоврядування проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно муніципалітету або провінції. Виборець має один голос, який може віддати на підтримку кандидата у списку (голосування за партійний список в цілому не допускається).

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
	<p>Голос на підтримку кандидата вважається голосом на підтримку суб'єкта його висунення. Для розподілу мандатів між партіями використовується квота Т.Хера, а для розподілу нерозподілених мандатів – дільники д'Ондта. В невеликих округах (19 і менше мандатів) для розподілу нерозподілених місць між партіями використовується метод найбільших залишків.</p>
<p>Базовий рівень: муніципальні ради міст та громад</p> <p>Проміжний рівень: Округні збори</p> <p>Регіональний рівень: ландтаги (51–231 член)</p>	<p style="text-align: center;">НІМЕЧЧИНА</p> <p>1) <i>На всіх місцевих і регіональних виборах в землі Саар</i> – пропорційна виборча система з голосуванням за закриті списки партій у декількох багатомандатних округах. Розподіл мандатів здійснюється за методом д'Ондта, до участі в розподілі мандатів допускаються партії, які подолали 5% бар'єр в межах відповідно муніципалітету, округу, землі;</p> <p>2) <i>на виборах до муніципальних рад та окружних зборів</i> – застосовується пропорційна або змішана виборча система з голосуванням за закриті партійні списки в одному (Баварія (муніципальні ради та окружні збори), Гессен (лише вибори до муніципальних рад)) або декількох багатомандатних округах з розподілом мандатів за квотою Хера-Німейера або за методом д'Ондта. До участі в розподілі мандатів допускаються всі партії (Нижня Саксонія, Гессен, Баден-Вюртемберг, Північний Рейн-Вестфалія, Саксонія-Анхальт), або лише ті, що подолали виборчий бар'єр – 5% (Шлезвіг-Гольштейн, Гамбург, Бремен, Саар, Мекленбург-Західна Померанія, Тюрінгія), 3% (Берлін), 3,03% (Рейнланд-Пфальц);</p> <p>3) <i>на виборах до ландтагів Бремена, Гамбурга</i> – пропорційна виборча система з голосуванням за закриті партійні списки в декількох багатомандатних округах (у Бремені – двох багатомандатних округах). До участі в розподілі мандатів допускаються партії, які подолали 5% виборчий бар'єр. Розподіл мандатів на виборах до ландтагу Гамбурга здійснюється за квотою Хера-Німейера, до ландтагу Бремена – за методом Сен-Лаю (з 2003 року);</p> <p>4) <i>на муніципальних та окружних виборах в Північному Рейні-Вестфалії, Шлезвізі-Гольштейні, виборах до ландтагів в землях Баварія, Баден-Вюртемберг, Берлін, Бранденбург, Гессен, Нижня Саксонія, Мекленбург-Західна Померанія, Північний Рейн-Вестфалія, Рейнланд-Пфальц, Верхня Саксонія (Саксонія-Анхальт), Шлезвіг-Гольштейн, Тюрінгія</i> – змішана вибор-</p>

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
	<p>ча система з голосуванням в одномандатних та багатомандатних округах за закриті партійні списки. Можливість отримання партією додаткових місць в ландтагу за рахунок одномандатних округів (мажоритарної складової виборчої системи) поставлена в залежність від того, чи долає вона 5% в межах відповідної землі. Кожний виборець має два голоси – один в одномандатному та один в багатомандатному виборчому окрузі. Місця в усіх місцевих радах, як правило, розподіляються за квотою Хера-Німейера (в землях Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія, Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн – за методом д'Ондта).</p> <p>Особливості виборів в окремих землях: Баден-Вюртемберг, вибори до ландтагу –кожен виборець має один голос і може голосувати за кандидата, висунутого партією в одномандатному окрузі, місця між партіями в ландтагу розподіляються в залежності від кількості отриманих в одномандатних округах голосів (порядок розподілу мандатів за «пропорційною» складовою виборчої системи визначається результатами виборів за «мажоритарною» складовою системи). На всіх виборах в Північному Рейні-Вестфалії виборець може підтримати лише кандидата у списку, а не список в цілому, місця розподіляються між кандидатами залежно від отриманих преференцій. Аналогічна система голосування (напівзакриті списки) застосовується на виборах до ландтагу Баварії.</p>

ПОЛЬЩА

<p>Базовий рівень: ради гмін</p> <p>Проміжний рівень: ради повятів, ради міст на правах повятів</p> <p>Регіональний рівень: сеймики воєводств</p>	<p>1) На виборах до рад гмін, де проживає менше 20 000 жителів, застосовується мажоритарна система відносної більшості з голосуванням у багатомандатному окрузі за кандидатів, включених до списків (відкриті списки). Виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі, і може голосувати за кандидатів з різних списків, при цьому на підтримку кандидата може бути відданий лише 1 голос. Обраними вважаються кандидати, на підтримку яких подано найбільшу кількість голосів в окрузі. Якщо декілька кандидатів з одного списку отримали однакову кількість голосів, обраним вважається кандидат, який у списку розміщений під вищим номером. Якщо однакову кількість голосів отримали кандидати, включені до різних списків, обраним вважається кандидат, суб'єкт висування якого отримав в окрузі більше місць.</p>
--	--

Органи самоврядування та їх склад	Виборчі системи
	<p>2) На виборах до рад гмін з кількістю виборців понад 20 000 жителів, рад міст на правах повіту, рад повітів та сеймиків воеводств застосовується пропорційна виборча система з преференційним голосуванням у багатомандатних виборчих округах. Виборець може проголосувати на підтримку одного кандидата з одного списку. Якщо виборець віддає перевагу декільком кандидатам в одному списку, то вважається, що він підтримує кандидата, який посідає у списку вищу позицію. Голос на підтримку кандидата одночасно вважається голосом на підтримку всього списку. До участі в розподілі мандатів допускаються суб'єкти висування списків, які в межах гміни, повіту, воеводства подолали виборчий бар'єр у 5% дійсних голосів. Для розподілу мандатів між суб'єктами висування списків використовується метод д'Ондта. Розподіл мандатів між кандидатами здійснюється на основі преференцій виборців.</p>
ПОРТУГАЛІЯ	
<p>Базовий рівень: комунальні зібрання: 7–19 членів</p> <p>Проміжний (регіональний) рівень: муніципальні зібрання: 4–16 членів</p> <p>Регіональний рівень: регіональні законодавчі збори Мадейри (61 член) та Азорських островів (52 члени)</p>	<p><i>На виборах до комунальних та муніципальних зібрань застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за закриті списки партій у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами комуни та муніципалітету. Мандати між партіями розподіляються за методом д'Ондта.</i></p>
СЛОВАЧЧИНА	
<p>Муніципальні ради комун, міст, міст зі спеціальним статусом (Братислава, Кошице)</p>	<p><i>Місцеві вибори в Словаччині проводяться за мажоритарною системою відносною більшості з голосуванням у багатомандатних округах (у великих муніципалітетах мандати розподіляються в декількох багатомандатних виборчих округах) з голосуванням за відкриті списки кандидатів. Максимальна величина виборчого округу – 12 мандатів. Виборець має стільки ж голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі, і може голосувати за кандидатів з різних списків. Обраними вважаються кандидати, які отримали найбільшу кількість голосів виборців на свою підтримку.</i></p>

Органи самоврядування
та їх склад

Виборчі системи

СЛОВЕНІЯ

Базовий рівень:

ради громад, obcinski svet (7–11 у найменших громадах, 36–45 у громадах з кількістю населення понад 100 000 жителів)

Проміжний (регіональний рівень): крайові ради, svet krajevni

1) До муніципальних рад з кількістю членів менше 12 вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості.

2) До муніципальних рад, які мають 12 і більше членів, вибори проводяться за пропорційною системою з преференційним голосуванням за напіввідкритими списками в одному (невеликі муніципалітети) або кількох багатомандатних округах. Виборці голосують за список партії в цілому і мають право обрати із цього списку одного кандидата. У виборчих округах, які територіально збігаються з муніципалітетами, і в яких розподіляється не більше семи мандатів, розподіл мандатів здійснюється за методом д'Ондта. Якщо муніципальна рада складається більше, ніж з семи членів, то вибори до неї проводяться в кількох багатомандатних округах і в таких виборчих округах розподіл мандатів здійснюється за квотою Т. Хера. Нерозподілені мандати розподіляються за методом д'Ондта.

УГОРЩИНА

Базовий рівень:

ради комун

Проміжний (регіональний) рівень:

ради провінцій і міст з правами провінцій

1) На виборах до рад комун з кількістю виборців до 10 000 застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості з голосуванням у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами комуни. Кожен виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в окрузі. Мандати отримують кандидати, які отримали на свою підтримку більшість голосів виборців. При цьому, якщо декілька кандидатів отримали однакову кількість голосів на свою підтримку, мандат надається кандидату, визначеному жеребкуванням. У разі, якщо кількість кандидатів є меншою за кількість мандатів, які розподіляються в окрузі, проводяться повторні вибори;

2) на виборах до рад комун з кількістю виборців понад 10 000, та на виборах до районних рад м. Будапешт, міських рад міст з правами провінцій застосовується змішана виборча система: вся територія адміністративно-територіальної одиниці ділиться на одномандатні округи, в яких вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості. Близько 40% мандатів відносяться до «компенсаційних» мандатів (ці мандати не розподіляються за мажоритарною складовою виборчої системи). До участі у розподілі

Органи самоврядування
та їх склад

Виборчі системи

«компенсаційних» мандатів допускаються суб'єкти виборчого процесу, які висунули своїх кандидатів у 25% одномандатних округів. Голоси, подані за кандидатів від таких партій в одномандатних округах, сумуються і отримані результати діляться на 1,5; 3; 5; 7; 9 та інші непарні числа – доти, доки всі «компенсаційні» мандати не будуть розподілені між партіями. Розподіл отриманих партіями мандатів між кандидатами здійснюється у послідовності, визначеній «компенсаційним» партійним списком;

3) на виборах до рад провінцій (крім виборів до міст з правами провінцій) застосовується пропорційна виборча система з голосуванням у двох багатомандатних виборчих округах за закриті списки. Кількість мандатів, які розподіляються в окрузі, залежить від кількості виборців, зареєстрованих на його території. Кожен виборець має один голос і може проголосувати за один список кандидатів. До участі у розподілі мандатів допускаються суб'єкти виборчого процесу, списки яких отримали на свою підтримку менше 4% голосів виборців. Розподіл мандатів між партіями здійснюється на основі модифікованого метода Сен-Лагю (голоси, подані за кожну партію, послідовно діляться на 1,5; 3; 5; 7; 9 та інші непарні числа; мандати отримують партії, які в результаті ділення отримали найбільші залишки). Розподіл мандатів між кандидатами здійснюється в порядку черговості, визначеної відповідним списком;

4) на виборах до міської ради м. Будапешт застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за закриті списки у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, в якому розподіляється 66 мандатів. Розподіл місць між партіями здійснюється на основі модифікованого метода Сен-Лагю. До участі у розподілі мандатів не допускаються партії, які отримали на свою підтримку менше 4% голосів виборців.

ФІНЛЯНДІЯ

Базовий рівень:

446 муніципальних рад
(17–85)

Регіональний рівень:

19 рад регіонів,
Законодавчі збори
Автономної провінції Аланд
(30 членів)

На всіх виборах застосовується пропорційна виборча система з голосуванням за одного кандидата у списку партії (групи) в єдиному багатомандатному виборчому окрузі. Політичні партії (групи) висувують списки кандидатів. Кожен виборець має один голос і може підтримати лише одного кандидата в одному списку; голос за кандидата у списку вважається голосом на підтримку списку. Розподіл мандатів здійснюється із застосуванням методу д'Ондта з урахуванням преференцій виборців.

ФРАНЦІЯ

Базовий рівень:

ради комун (9–23 члени – у комунах з кількістю жителів до 3500, 27–163 члени у комунах з кількістю жителів понад 3500; 73 – муніципальна рада Ліона, 101 – муніципальна рада Марселя, 163 – муніципальна рада Парижу)

Проміжний рівень:

Генеральні ради департаментів та заморських департаментів (Французька Гвіана, Гваделупа, Мартиніка, Реюньон)

Регіональний рівень:

регіональні ради та територіальні ради в 4 заморських територіях

1) до муніципальних рад в комунах з кількістю виборців до 3500 – мажоритарна система абсолютної більшості з панашажем, голосуванням в єдиному багатомандатному окрузі в два тури. Якщо партія отримує на свою підтримку абсолютну більшість голосів і більше, ніж 1/4 виборців, включених до списку виборців, – партія отримує всі місця в раді комуни, в іншому випадку – проводиться повторне голосування, участь в якому беруть 2 списки, які отримали найбільше голосів;

2) до муніципальних рад в комунах з кількістю виборців понад 3500, рад регіонів та заморських територій – змішана виборча система з голосуванням у два тури в одному або декількох (Париж – 20, Ліон – 9, Марсель – 8) багатомандатних виборчих округах за партійні списки. Якщо у першому турі партія отримує абсолютну більшість голосів, їй надається половина (в комунах) або чверть (території, департаменти) місць у відповідній раді. Решта місць – відповідно 50 та 75 відсотків – розподіляються між всіма партіями, що подолали 5% бар'єр пропорційно до кількості отриманих ними голосів, з використанням квоти Т. Хера.

Якщо жодна партія не отримала абсолютної більшості голосів на виборах, проводиться повторне голосування, до участі в якому допускаються партії, які в першому турі отримали на свою підтримку 10% голосів виборців. Партія, яка у другому турі виборів отримала більше голосів, ніж інші партії, отримує половину (в комунах) або чверть (території, департаменти) місць у відповідній раді, а решта місць (50 та 75%) розподіляється між партіями, які подолали 5% бар'єр, пропорційно до кількості отриманих ними голосів, з використанням квоти Т. Хера;

3) до рад департаментів – мажоритарна система абсолютної більшості з голосуванням в одномандатних округах (якщо в першому турі жоден кандидат не отримав більшість голосів на свою підтримку, проводиться другий тур, до участі в якому допускаються всі кандидати, які отримали на свою підтримку 10% від кількості зареєстрованих виборців).

ЧЕХІЯ

Базовий рівень: ради муніципалітетів (5–9 членів у невеликих муніципалітетах, 35–55 – у великих муніципалітетах (з кількістю мешканців понад 150 000)

Регіональний рівень: крайові ради – з 2000 року (45–65 членів)

1) муніципальні вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням в одному або у декількох багатомандатних виборчих округах. Кількість округів визначається кількістю виборців в межах відповідного муніципалітету та чисельним складом ради: у муніципалітетах з кількістю виборців до 10 000 у кожному виборчому окрузі повинно розподілятися не менше 5 мандатів, з кількістю від 10 001 до 50 000 виборців – не менше 7 мандатів; від 50 000 і більше – не менше 9 мандатів. Виборець може проголосувати лише за один список, надавши при цьому преференції кандидатам у цьому списку (кількість таких преференцій не може бути більшою за кількість мандатів, які розподіляються в окрузі). До участі у розподілі мандатів допускаються партії і блоки, які отримали на свою підтримку не менше 5% дійсних голосів виборців. Проте, якщо виборчий бар'єр пододало не більше двох суб'єктів виборчого процесу, Чеське статистичне управління має право знижувати цей бар'єр на один відсоток до тих пір, коли кількість суб'єктів виборчого процесу, які подолали виборчий бар'єр, буде більшою двох. Розподіл мандатів між партіями і блоками здійснюється за методом д'Ондта. Розподіл мандатів між кандидатами здійснюється в порядку черговості, визначеної списком, при цьому кандидати, які отримали на свою підтримку 10% і більше голосів, отримують мандати незалежно від місця їхнього розташування у списку;

2) до рад регіонів вибори проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у декількох багатомандатних виборчих округах. Кожен виборець може проголосувати на підтримку одного списку кандидатів, підтримавши при цьому не більше 4 кандидатів. До участі у розподілі мандатів допускаються партії і блоки, які подолали 5% виборчий бар'єр. Розподіл мандатів між партіями здійснюється за модифікованим методом д'Ондта – кількість голосів, отриманих кожною партією в межах краю, послідовно ділиться на 1,42; 2; 3; 4; 5; 6; 7 і т.д. Розподіл мандатів між кандидатами від однієї партії здійснюється в порядку черговості, визначеної списком, однак кандидати, які отримали на свою підтримку 10% голосів партії, мають право на отримання мандату незалежно від визначеної списком черговості. Проте, якщо кандидатів, підтриманих 10% голосів виборців, відданих за партію, виявиться більше, ніж відведених партії мандатів, розподіл мандатів між кандидатами проводиться на основі преференцій – ті кандидати, які отримали більше преференцій, отримують мандати, а далі розподіл мандатів здійснюється в порядку черговості, визначеної списком.

Органи самоврядування та їх склад

Виборчі системи

ШВЕЦІЯ

Базовий рівень:

Ради муніципалітетів (31 – 101 член)

Регіональний рівень:

Ради графств (Landstingsfullmaktige)

На всіх місцевих виборах застосовується пропорційна виборча система з голосуванням у єдиному багатомандатному (невеликі комуни) та в багатомандатних виборчих округах з голосуванням за напівзакриті списки (виборець може надавати преференцію кандидату у списку) і 3% бар'єром на виборах до рад графств. На муніципальних виборах мандати розподіляються за методом Сен-Лагю. На виборах до рад графств 9/10 місць розподіляється за методом Сен-Лагю. 10% мандатів, що залишились, розподіляються таким чином: визначається кількість місць, яку б отримала кожна партія у випадку, якщо б вибори проводились не у декількох, а у єдиному багатомандатному виборчому окрузі. Потім від визначеної таким чином кількості місць віднімається кількість місць, які партія отримала в результаті розподілу 9/10 місць, і отримані залишки («порівнювальні місця») визначають частку кожної партії в тій кількості мандатів, яка залишається нерозподіленою.

Таблиця 4.

Виборчі системи для виборів мерів в країнах ЄС

Спосіб обрання мерів (прямі, непрямі вибори). Система, за якою обирається мер	Країни
Непрямі вибори	<i>Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Фінляндія*, Франція, Чехія, Швеція.</i>
Мажоритарна система абсолютної більшості	<i>Італія (для виборів мерів муніципалітетів із населенням понад 15000), Німеччина, Польща, Словаччина, Словенія.</i>
Мажоритарна система відносної більшості	<i>Великобританія (до 2000 року мери обиралися безпосередньо місцевими радами), Кіпр, Італія (для виборів мерів муніципалітетів із населенням менше 15000), Угорщина.</i>
Система додаткового голосу**	<i>Великобританія (вибори мера Великого Лондону)</i>

* У Фінляндії інститут мерів у класичному розумінні цього поняття відсутній взагалі – повноваження щодо представництва територіальної громади у відносинах з іншими суб'єктами

покладено на Головного муніципального службовця (chief executive officer), який координує роботу підрозділів виконавчого органу місцевого самоврядування. Частина повноважень, які у більшості європейських країн традиційно здійснюють мери, покладено на голову відповідної місцевої ради. У невеликих муніципалітетах ключову роль у здійсненні місцевого самоврядування поряд з радою відіграє обраний нею голова, який керує виконавчим органом ради. Роль голови ради у великих муніципалітетах істотно послаблена, і самоврядні повноваження здійснюються місцевою радою і Головним муніципальним службовцем.

“ Суть системи додаткового голосу полягає у наступному: кожен виборець має два голоси – перший і другий. Перший голос він віддає найбільш прийнятному для нього кандидату, другий голос відповідно – менш прийнятному. При цьому використання другого голосу є необхідною умовою. Якщо один з кандидатів отримав на свою підтримку більшість перших голосів (50% + 1 голос), він вважається обраним. Якщо жоден з кандидатів не отримав на свою підтримку більшість голосів, зі списку кандидатів вибираються два кандидати, які мають найбільшу кількість перших голосів. Після цього здійснюється підрахунок кількостей других голосів, отриманих кожним з цих кандидатів. Той з двох кандидатів, який отримав більшу кількість других голосів, вважається обраним.

ВИСНОВКИ

Дослідження виборчих систем, які застосовуються на парламентських, президентських і місцевих виборах в ЄС, дозволяє зробити наступні важливі висновки.

По-перше, у переважній більшості країн Європейського Союзу парламентські вибори проводяться за пропорційними виборчими системами (18 держав з 25, фактично – 20 з 25). Мажоритарні виборчі системи обрання членів верхніх і нижніх палат застосовуються переважно в тих випадках, коли кількість мандатів, які підлягають розподілу в окрузі, є настільки малою, що застосування пропорційної системи для їх розподілу є недоцільним взагалі. Повністю склад нижніх палат парламентів за мажоритарною системою формується лише у Франції та Великобританії, причому в останній країні у недалекому майбутньому вибори, скоріш за все, проведитимуться за тією ж системою, що й в Ірландії та Мальті, – системою єдиного голосу, який передається. В Угорщині та Німеччині застосовуються змішані виборчі системи, однак обрання частини депутатів в одномандатних округах є лише методом персоніфікації виборів, яке має для визначення персонального складу парламентів цих країн той самий ефект, що і пропорційні виборчі системи з преференційним голосуванням. Іншими словами, за своєю суттю німецька та угорська виборчі системи є пропорційними.

По-друге, законодавство більшості країн ЄС намагається врахувати в процесі визначення кандидатів-переможців виборів не лише партійні уподобання, але і рівень підтримки виборцями кандидатів від партій. Про це говорить той факт, що пропорційна система з голосуванням за закриті списки кандидатів застосовується на парламентських виборах лише в 4 з 25 країн, однак і в цих країнах вибори персоніфікуються за рахунок відносно помірної кількості мандатів, які розподіляються в округах (зазвичай списки включають 20–30 кандидатів). В 21 країні ЄС персоніфікація досягається за рахунок застосування мажоритарних виборчих систем (Франція, Великобританія), системи єдиного голосу, що передається (Ірландія, Мальта), надання виборцям можливості підтримати не лише партію, але й окремих кандидатів (кандидата) від партії (17 країн). Прагнення законодавця персоніфікувати виборчу систему є характерним і для місцевих виборів: у 10 країнах на місцях

застосовується пропорційна система з преференційним голосуванням; у 6 країнах – мажоритарні, змішані системи або система єдиного голосу, що передається.

По-третє, більшість країн ЄС прагне встановити такий механізм розподілу мандатів на парламентських і місцевих виборах, який сприяє насамперед найбільш потужним партіям. Це досягається за рахунок або мажоритарної системи (яка за відомим твердженням М. Дюверже сприяє переходу до двопартійності), системи єдиного голосу, що передається, та особливих, сприятливих для великих партій, механізмів розподілу мандатів в умовах пропорційної системи – методів д'Ондта, найбільших залишків та високих виборчих бар'єрів, які використовуються у більшості країн з пропорційними та змішаними системами. Винятки з цього правила у цих країнах встановлено лише для партій, які репрезентують інтереси національних меншин. У низці країн Східної Європи з метою стабілізації партійної системи на загальнодержавному рівні встановлено високі виборчі бар'єри для блоків. Показовим прикладом є досвід Чехії, де виборчий бар'єр для блоків напряму визначається кількістю партій, які входять до складу блоку (бар'єр дорівнює кількості партій – учасників блоку, помножених на 5%), а також Італії, де для кожної партії-учасника блоку встановлено 2% бар'єр. На місцевих виборах в деяких країнах ЄС (Греція, Італія, Франція) застосовується ще один сприятливий для найбільших партій механізм – бонуси для найбільших партій, за якими партії, які отримали певний рівень підтримки виборців, здобувають більше мандатів, ніж мали б здобути за результатами волевиявлення.

По-четверте, між вибором виборчої системи для парламентських і місцевих виборів існує певний взаємозв'язок – у всіх випадках, коли систему формування парламенту можна пристосувати до місцевих виборів, місцеві вибори проводяться за системою, аналогічною тій, яка застосовується на парламентських виборах. Лише у 8 країнах місцеві виборчі системи суттєво відрізняються від парламентських.

По-п'яте, в процесі вибору того чи іншого варіанту виборчої системи для місцевих виборів у багатьох країнах враховується кількість виборців, зареєстрованих в межах відповідних адміністративних одиниць. Принаймні у 8 з 25 держав-членів кількість виборців є вирішальною при наданні відповіді на питання про те, за якою системою слід проводити місцеві вибори до рад найнижчого рівня.

По-шосте, у більшості держав ЄС президенти і мери обираються непрямыми виборами, що забезпечує ефективність інституту політичної відповідальності за результати впровадження політики на загальнодержавному і місцевому рівнях. Мажоритарна система відносно більшості на прямих президентських виборах не застосовується взагалі, на виборах мера ця система використовується лише в чотирьох країнах з 25, причому в одній з них (в Італії) – лише на виборах мерів невеликих комун.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ВИБОРНИХ ОРГАНАХ КРАЇН ЄС

Протягом тривалого часу досить поширеною була думка, згідно з якою способи та умови формування загальнодержавних і місцевих представницьких органів повинні забезпечувати досягнення певних політичних цілей – збереження влади правлячої партії, політичну структурування суспільства, стабільність партійної системи тощо. У більшості європейських країн (крім, хіба що Італії та постсоціалістичних країн Східної Європи), в яких застосування тих чи інших різновидів виборчих систем досягло поставленої мети, погляди на призначення виборчих систем (у ширшому розумінні – способів і процедури формування виборчих органів), істотно розширились. Важливу роль у цьому відіграли зростання європейської економіки і процеси демократизації, які активно розгорталися в останні десятиліття ХХ століття. Аналіз документів ОБСЄ, Європейського Союзу, Ради Європи та законодавства країн-членів ЄС дозволяє стверджувати, що особлива увага в демократичних країнах на сьогодні приділяється створенню належних умов для всебічної реалізації принципу рівності громадян перед законом, у тому числі – на подолання фактичної (однак не юридичної) нерівності можливостей жінок і чоловіків, представників автохтонного населення і етнічних (релігійних, мовно-лінгвістичних) груп у політичній сфері, в реалізації права обирати і бути обраними. Саме тому автори виділили в окремий розділ дослідження аналіз основних механізмів, які забезпечують реалізацію політичних прав жінок і національних меншин в країнах ЄС.

1. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДЕКВАТНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТАХ ТА ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Попри те, що Конституціями всіх держав-членів ЄС закріплено принцип рівності громадян перед законом (у тому числі і рівність у реалізації права обирати і бути обраними незалежно від віку, статі, політичної і національної приналежності та інших ознак), загальносвітова статистика рівня представництва жінок у загальнодержавних та місцевих виборчих органах засвідчує домінування у складі цих органів представників чоловічої статі (див. Таблицю 1).

Таблиця 1.

Представництво жінок в парламентах країн світу, 2006 р.

Представництво жінок у парламентах країн світу	Кількість жінок, %
Представництво в одній або нижній палаті	16.6
Представництво у верхній палаті або Сенаті	15.2
Представництво в обох палатах	16.4
Посада голови парламенту	10.3

Джерело: IPU, Women in National Parliaments, 28 February 2006. – <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

Щоправда, ця ситуація не є характерною для скандинавських країн (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія), де рівень представництва жінок в органах законодавчої і виконавчої влади, представницьких органах місцевого самоврядування помітно наближається до «ідеального» рівного представництва.

Таблиця 2.

Представництво жінок в парламентах країн Європи, 2006 р.

	Представництво жінок в однопалатних парламентах (нижніх палатах двопалатних парламентів), %	Представництво жінок у верхніх палатах двопалатних парламентів, %	Представництво в обох палатах, %
Скандинавські країни	40	-	40
Країни ОБСЄ (включно із скандинавським і країнами)	19	16,3	18,4
Країни ОБСЄ без скандинавських країн	16,9	16,3	16,8

Джерело: IPU, Women in National Parliaments, 28 February 2006. –<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

Разом з тим наведений приклад скандинавського досвіду є швидше винятком, який лише підтверджує загальне правило про нерівність розподілу посад в органах публічної влади. Так, наприклад, в парламенті Угорщини жінкам належить лише 9,1% місць, у верхній палаті італійського парламенту – 7,8% місць. Не вдаючись до аналізу історичних, культурних та інших причин цього явища, відзначимо, що політика забезпечення певного балансу представництва обох статей в органах влади сьогодні є одним з важливих векторів державної політики багатьох країн-членів ЄС.

Так, в 1997 році статтю 109 Конституції Португалії було доповнено положенням, у відповідності до якого «пряма й активна участь чоловіків і жінок в політичному житті є умовою і основоположним інструментом консолідації демократичної системи. Закон повинен забезпечувати рівність у здійсненні громадянських і політичних прав та відсутність дискримінації за ознакою статі у доступі до політичного життя». В деяких країнах ЄС створено спеціальні органи, основною метою діяльності яких є контроль за дотриманням рівності можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, у тому числі – політичній. Зокрема, з 1999 року у Португалії

функціонує Міністерство з питань рівності⁶, у 1988 році аналогічний орган (Головний секретаріат з питань рівності як структурний підрозділ МВС) було створено у Греції⁷, у 1981 – 1987 рр. у Фінляндії було утворено Раду з питань забезпечення рівності жінок і чоловіків, запроваджено посаду Омбудсмана з питань рівності та створено Раду з питань забезпечення рівних прав. Варто відзначити й те, що практика впровадження механізмів, спрямованих на забезпечення представництва у виборних органах обох статей, була оцінена Європейською комісією за демократію через право як така, що заслуговує на позитивну оцінку (див. Кодекс Венеціанської комісії про кращу практику з виборчих питань).

Загалом, дослідження сучасного європейського досвіду в царині стимулювання адекватного представництва жінок у виборних органах дозволяє виділити декілька методів вирішення розглядуваної проблеми. За цільовою спрямованістю відповідні механізми можуть бути класифіковані на прямі та непрямі, за способом закріплення – на правові та неправові. Розглянемо більш детально кожен з них.

Запровадження пропорційної виборчої системи для парламентських і місцевих виборів

У суспільствах, де роль жінки у політичному житті позбавлена традиційних стереотипів (до них можна віднести, наприклад, всі країни Скандинавського півострова), вид виборчої системи загалом не впливає на рівень представництва жінок у парламенті, оскільки для пересічного виборця питання про те, представник якої статі представлятиме його інтереси в парламенті або місцевій раді, матиме, швидше за все, найменше значення. Відповідно, якщо у скандинавських умовах на виборах застосовувати один з різновидів мажоритарної системи або преференційне голосування, існуючий рівень представництва жінок в парламентах та інших органах самоврядування навряд чи б змінився. Натомість в країнах, де панують стереотипи щодо більш успішного здійснення владно-політичних повноважень саме чоловіками, застосування мажоритарних виборчих систем або пропорційної виборчої системи з преференційним голосуванням не сприятиме адекватному представництву жінок у виборних органах.

Таким чином, можна стверджувати, що в суспільствах, де зберігається фактична нерівність чоловіків і жінок, зокрема – у політичній сфері (навіть в умовах формального декларування рівноправності в нормативно-правових актах), запровадження пропорційних виборчих систем на всіх рівнях виборів

⁶ Romao I. Woman in Decision-making: Report from Portugal. – http://www.fczb.de/projekte/wid_db/CoRe/Portugal.htm

⁷ Sianou F. Woman in Decision-making: Report from Greece. – http://www.fczb.de/projekte/wid_db/CoRe/Greece.htm

з голосуванням за невеликі закриті списки партій може виявитися більш сприятливим для забезпечення представництва жінок у виборних органах, ніж, скажімо, застосування мажоритарної виборчої системи, системи єдиного голосу, що передається, пропорційних систем з голосуванням за відкритими та напіввідкритими списками. При цьому не можна не взяти до уваги те, що пропорційна виборча система хоча й має великий потенціал у вирішенні проблеми неадекватності представництва за гендерною ознакою, однак сама по собі цю проблему не вирішує – адже досягнення гендерного балансу у персональному складі виборних органів напряму визначається підходами, які застосовує партійне керівництво на етапі висування кандидатів на виборах.

Це твердження переконливо ілюструє досвід країн ЄС – хоча в більшості цих країн на виборах застосовуються різні варіанти пропорційних виборчих систем, частка жінок в парламентах і органах місцевого самоврядування у більшості випадків коливається від 20% до 30%. Таким чином, для того, щоб впровадження пропорційної системи забезпечувало досягнення гендерного балансу у складі того чи іншого представницького органу, необхідно, щоб представництво кожної статі у партійному списку було обмежене (в ідеалі – 50%), і кожний з двох кандидатів у списку представляв протилежну стать. Досягнення цієї умови може бути забезпечене двома способами.

По-перше, стимулювати партії до включення жінок у партійні списки може сам законодавець шляхом, наприклад, встановлення санкцій за недотримання гендерних балансів у процесі складання списків кандидатів, висування кандидатів в мажоритарних округах. Такі санкції можуть бути як м'якими (у вигляді закріплення за партіями, які забезпечують гендерний баланс, певних благ – додаткового бюджетного фінансування тощо), так і більш суворими – включно до відмови у реєстрації всіх кандидатів від партії, яка не забезпечила належний рівень представництва жінок у списках).

По-друге, навіть в умовах відсутності будь-яких санкцій за недотримання гендерних балансів партії з метою залучення додаткової кількості голосів виборців (зокрема, жіночої статі) можуть застосовувати різні варіанти квотного представництва жінок у списках висунутих ними кандидатів. Детальніше зазначені способи досліджено нижче.

Законодавчі квоти представництва жінок у партійних списках (універсальні квоти)

Закріплення на законодавчому рівні квот представництва обох статей може використовуватися не лише для надання жінкам реальної можливості реалізувати своє право бути обраними до представницьких органів, але і з метою запобігання низького рівня представництва чоловіків у цих органах. Тому найпростішим і водночас найбільш нейтральним засобом встановлення квоти є закріплення у виборчому законодавстві положення, за яким представництво однієї статі у списку партії або (якщо застосовується мажоритарна система) серед висунутих партією кандидатів в одноман-

датних округах не може перевищувати певний відсоток (20%, 25%, 33%, 50%), величина якого визначається політичною доцільністю і консенсусом партійних лідерів, які ухвалюють парламентські рішення.

Проте такий підхід має неоднозначну оцінку як в теорії, так і на практиці. Основні аргументи проти законодавчого встановлення квот зводяться до наступних тез: 1) квоти суперечать принципу рівних можливостей; 2) саме по собі встановлення квот є недемократичним, оскільки фактично монополізує в руках держави і політичних партій право визначати персональний (у даному випадку – статевий) склад представницьких органів – право, яке має належати насамперед виборцю. Прихильники закріплення квот стверджують, що встановлення на рівні закону певного співвідношення між представниками різних статей при формуванні списків сприяють наповненню реальним змістом закріпленого у більшості конституцій принципу рівності у здійсненні прав; крім того, сам виборець і так звужений у можливості вибору кандидатів – адже він має здійснювати вибір із звуженого, спущеного «згоря» партійними або іншими рішеннями кола кандидатів, а таке звуження вибору ніколи не розцінювалось як обмеження прав виборців.

Неоднозначним є і ставлення до законодавчих квот з боку органів конституційної або адміністративної юстиції. Так, у 1982 році у Франції було прийнято Закон, у відповідності до якого частка представництва однієї статі у списку кандидатів в муніципальні радники від будь-якої партії не може перевищувати 75%. Проте Конституційна Рада Франції (орган конституційної юрисдикції) у своєму рішенні від 18 листопада 1982 року вирішила, що відповідне положення суперечить Конституції Франції, оскільки запроваджує відмінності між кандидатами за ознакою статі і, відповідно, порушує принцип рівності громадян перед законом, визначений статтею 6 Декларації прав людини і громадянина 1789 року⁸. Дещо інші підходи до оцінки конституційності аналогічних норм законодавства були застосовані Державною Радою Греції (вищим адміністративним судом цієї держави), яка у своїх рішеннях №№ 1933 та 1917-1929/88 вирішила, що «впровадження механізмів, спрямованих на забезпечення представництва жінок, ... не суперечить Конституції Греції, якщо такі заходи мають на меті запровадження *реальної* рівності чоловіків та жінок»⁹. Як бачимо, залежно від виду тлумачення відповідних конституційних норм (телеологічного (цільового) або буквального), можна навести аргументи як на користь конституційності законодавчих квот, так і проти їх конституційності. Тому питання про те, чи варто встановлювати такі квоти, як і про те, наскільки їх встановлення відповідає фундаментальним засадам демократії, є питанням радше політичної доцільності і консенсусу позицій парламенту, який закріплює квоту, та органу конституційної юрисдикції, який оцінюватиме її відповідність основоположним конституційним принципам.

У будь-якому разі можна стверджувати, що запровадження законодавчих квот є не таким вже й рідкісним явищем на теренах Європейського Союзу. Зокрема, необхідність досягнення гендерного балансу у висуванні кандидатів на виборах задекларована у законодавстві Бельгії, Греції, Данії, Італії,

⁸ Дегтярева О.В. Избирательное право Французской Республики / Зарубежное избирательное право / Под ред. В.В.Маклакова. - М.: Издательство НОРМА, 2003. - С. 96.

⁹ Sianou F. Woman in Decision-making: Report from Greece. - http://www.fczb.de/projekte/wid_db/CoRe/Greece.htm

окремих земель Німеччини, Франції. В деяких країнах навіть впроваджено різні механізми, спрямовані на втілення цих норм в життя. У Франції, наприклад, партії, які на етапі висування кандидатів забезпечують гендерний паритет, отримують додаткову фінансову підтримку з державного бюджету¹⁰. В Італії та Бельгії за ігнорування партіями гендерних балансів передбачена відповідальність (див. Таблицю 3 цього розділу).

Встановлення квот представництва безпосередньо партіями (індивідуальні квоти)

Оскільки ідея запровадження законодавчих квот гендерного представництва у багатьох країнах ЄС була сприйнята негативно¹¹, низка країн відмовились від прямого закріплення квот у законодавстві, віддавши вирішення відповідного питання на розсуд самих партій. Такий підхід є чи не найбільш оптимальним – адже за нього самі партії з урахуванням статевого розподілу своїх членів, їх освітнього рівня та персональних якостей визначають для себе «правила гри», самостійно вирішують, в якому порядку, в якій кількості і послідовності варто включати жінок до партійних списків. Майже у кожній країні ЄС функціонує принаймні одна партія, яка дотримується при формуванні списків квот представництва. Дослідження існуючої практики (див. Таблицю 3) показує, що індивідуальні квоти запроваджують переважно партії лівого і екологічного спрямування, хоча в ряді держав індивідуальні квоти для жінок практикують центристські і правочентристські партії.

Таблиця 3.

Представництво жінок в парламентах країн-членів ЄС

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
АВСТРІЯ		
33.9%/21.0%	Законодавчі квоти відсутні. В той же час окремі партії резервують для жінок місця у списках. Так, з 1993 року списки «Зеленої альтернативи» на 50% формуються з жінок. Квоти жінок у списках інших партій: Австрійська народна партія – 33.3% (з 1995 р.), Соціал-демократична партія Австрії – 40% (з 1985 р.)	Відсутня

¹⁰ Williams R. European Democracies. - London: Electoral Reform Society, 2004. - p. 13 - 15.

¹¹ У 1998 році сформований соціалістами Уряд Португалії вніс на розгляд парламенту законопроект № 194/VII, який передбачав обмеження представництва однієї статі в партійних списках на національних парламентських виборах та виборах в Європейський парламент. За результатами обговорення у березні 1999 року законопроект було відхилено, оскільки, на думку парламентарів, лише правові засоби не дозволяли виконати завдання, на вирішення яких було спрямовано законопроект. Під час обговорення депутати португальського парламенту висловились за доцільність встановлення відповідних квот самими партіями.

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
БЕЛЬГІЯ		
35.3%/31.0%	<p>У 1994-му році у законодавстві було закріплено положення про максимально можливе представництво обох статей у виборчих списках. У 1996-му році представники однієї статі не могли становити більше ніж три чверті, у 1999-му – більше двох третин списку. У разі невиконання цього правила місця у списку залишалися вільними. У 2002-му році закон встановив, що перші три позиції у списку партії не можуть бути віддані представникам однієї статі. На наступних виборах перші дві позиції не можуть бути віддані представникам однієї статі.</p> <p>Квоти представництва жінок в партіях: Фламандська соціалістична партія – 25% (у перспективі – 50%), Партія зелених (з 1995 р. дві верхні позиції у списку діляться між представниками різних статей), Фламандські зелені (з 2000 року квоти встановлено для місцевих виборів), Фламандські ліберали, Фламандські регіонали (з 2000 р. принцип «чоловік-жінка-чоловік» застосовується при формуванні списків на місцевих і провінційних виборах), Фламандські соціал-демократи (з 1999 р. 1 представник кожної статі серед перших трьох позицій у списку; рівна кількість чоловіків та жінок серед перших 10-ти позицій списків на місцевих та провінційних виборах).</p>	<p>Якщо партія не дотримується вимог щодо квот, частина місць у списках залишаються вакантними.</p> <p>Наприклад, якщо серед 25-ти місць 6 повинно належать жінкам, а жінок лише 4, то 2 місця залишаються вільними)</p>
ВЕЛИКОБРИТАНІЯ		
19.7%	<p>Законодавчі квоти відсутні. В той же час, ліберальні демократи дотримуються принципу, у відповідності до якого принаймні в третині округів мають висуватися представники різних статей. У 1992 та 2001 рр. 50% висунутих Лейбористами кандидатів були жінками.</p>	Відсутня

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
ГРЕЦІЯ		
14.0%	У відповідності до Конституції Греції рівне відсоткове представництво обох статей у списках партії є обов'язковим на місцевих та регіональних виборах. Списки кандидатів, в яких жінок менше третини, не реєструються. Ця норма не поширюється на вибори до національного парламенту. У списках Панелінського соціального руху кожний п'ятий кандидат – жінка.	Відмова в реєстрації (для місцевих виборів)
ДАНІЯ		
36.9%	Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва жінок в партіях: Соціалістична народна партія (з 1977 року – 40% представників обох статей), Соціалістична демократична партія (40% представників обох статей).	Відсутня
ЕСТОНІЯ		
19.8%	Немає даних	Немає даних
ІРЛАНДІЯ		
13.3%/16.7%	Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва жінок в партіях: Робітнична партія – з 1991 року 40% жінок; Партія Зелених – з 1992 року баланс 40%/60%; Фіне Гейл – 33% жінок; Лейбористська партія – 25% жінок, Фіана Фейл – 30% жінок	Відсутня
ІСПАНІЯ		
36.0%/23.2%	Законодавчі квоти відсутні. Іспанська соціалістична робітничка партія включає до списків 40% представників обох статей.	Відсутня
ІТАЛІЯ		
11.3%/7.8% (2001 р.)	У 1993-му році було встановлено, що представники жодної статі не повинні складати більше ніж 75% всіх кандидатів.	

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
	<p>Але у 1995-му році Конституційний Суд скасував це положення як неконституційне на підставі порушення принципу рівності висування кандидатів. У 1997-му році обома палатами парламенту була створена Комісія з розробки законодавчих положень про квоти, які б не вважалися порушенням рівності прав. Рекомендації комісії не були оформлені законодавчо. Квоти представництва жінок у партіях: Оновлена комуністична партія – 40% жінок, Федерація Зелених – 50%, Італійська народна партія – 20% жінок, Ліві демократи – 40% жінок, Італійські соціал-демократи – не більше 66% представників однієї статі.</p>	<p>Партіям, які сприяють включенню жінок до своїх списків, держава надає фінансові компенсації у розмірі принаймні 5%</p>
КІПР		
10.7%	Законодавчі квоти відсутні. Соціал-демократичний рух включає до списків 25% жінок	Відсутня
ЛАТВІЯ		
20%	Законодавчі квоти відсутні. Про квоти представництва жінок у партіях інформація відсутня.	Відсутня
ЛИТВА		
22.0%	Законодавчі квоти відсутні. У списках Соціал-демократичної партії принаймні третина кандидатів мають представляти жінки.	Відсутня
ЛЮКСЕМБУРГ		
23.3%	Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва жінок в партіях: Партія зелених – 50%/50%, Християнські соціалісти – 33% жінок, Ліві – 50%/50%	Відсутня
МАЛЬТА		
9.2%	Законодавчі квоти відсутні. У списках Трудової партії 20% місць резервується для жінок	Відсутня

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
НІДЕРЛАНДИ		
36.7%/26.7%	Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва встановили Зелені ліві і Трудова партія (остання з 1987 р. – 50%/50%)	Відсутня
НІМЕЧЧИНА		
31.8%	Законодавчі квоти відсутні. В списках Партії демократичних соціалістів жінкам відводиться 50% місць, Альянсу-90/Зелених – 50% місць, ХДС – кожен третій номер у списку, СДПН – кожне п'яте місце відводиться представнику іншої статі.	Відсутня
ПОЛЬЩА		
20.4%/14.0%	Законодавчі квоти відсутні. У списках Союзу демократичних лівих 30% – жінки.	Відсутня
ПОРТУГАЛІЯ		
19.5%	Законодавчі квоти відсутні. Соціалістична партія включає до списків 25% жінок.	Відсутня
СЛОВАЧЧИНА		
17.3%	Законодавчі квоти відсутні. Партія демократичних лівих включає до списків 20% жінок.	Відсутня
СЛОВЕНІЯ		
12.2%/10.9%	Законодавчі квоти відсутні. Об'єднаний список соціал-демократів та списки Партії ліберальних демократів на 33% формуються з представників різних статей.	Відсутня
УГОРЩИНА		
9.1% (2002 р.)	Законодавчі квоти відсутні. Угорська соціалістична партія включає до списків 20% жінок.	Відсутня
ФІНЛЯНДІЯ		
76%	У відповідності до Закону «Про рівність жінок і чоловіків» 1987 р. з подальшими змінами мінімальна квота представництва кожної статі у органах державної влади і місцевого самоврядування повинна становити не менше 40%, крім випадків, коли ця квота може бути знижена на обґрунтованих підставах.	Відповідальність відсутня

Представництво жінок у нижній/верхній палаті парламенту, %	Законодавчі квоти і практичні кроки у напрямі забезпечення представництва жінок в парламентах	Відповідальність за порушення законодавчих квот
ФРАНЦІЯ		
12.1%/10.9%	<p>Зміни до Конституції 1999-го року гарантували рівні права чоловіків та жінок у праві бути обраними до органів влади. Політичні партії повинні були забезпечити рівне представництво. Таке нововведення дістало назву «паритетна реформа». У 2000-му році новий закон про вибори встановив, що «паритетна реформа» буде запроваджена на всіх рівнях виборів за пропорційною системою: муніципальних виборів міст з населенням більше 3500 мешканців; сенаторських виборів для сенаторів, що обираються за пропорційною системою; регіональних виборів; виборів у Асамблею Корсики; виборів у територіальні ради на території Сен-Пьер і Мікелон; а також для парламентських виборів, які відбуваються за мажоритарною системою абсолютної більшості.</p> <p>На сьогодні гендерні баланси встановлено лише однією партією. З 1990 року у списку Соціалістичної партії Франції жінкам відводиться 50% місць.</p>	<p>Закон 2000-го року встановив фінансові санкції за недотримання гендерних балансів. Так, державне фінансування партії зменшується, якщо відхилення від паритету становить більше 2%. На місцевих виборах за пропорційною системою партіям, які не дотримуються гендерних балансів у висуванні кандидатів, може бути відмовлено у реєстрації на виборах</p>
ЧЕХІЯ		
17.0%/12.3%	<p>Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва практикують Чеські соціал-демократи – 25% у партійних списках має відводиться жінкам. Якщо місцеві партійні організації не включили 25% жінок у верхівку списку, Соціал-демократична організація жінок має право на додаткове висування жінок.</p>	Відсутня
ШВЕЦІЯ		
45%	<p>Законодавчі квоти відсутні. Квоти представництва жінок у партіях: Шведська соціал-демократична трудова партія з 1993 – 50% / 50%, Ліва партія – з 1987 50% / 50%, Партія зелених – з 1987 50% / 50%.</p>	Відсутня

2. СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ВИБОРНИХ ОРГАНАХ

У більшості країн ЄС проживають численні групи населення, які хоча і належать до громадянства відповідних держав, однак за різними критеріями не ідентифікують себе з автохтонними мешканцями держави. У кожній конкретній країні кількість таких громадян може бути різною – від 2%, наприклад у Греції до 25%, і більше громадян країни (Бельгія, Естонія, Іспанія, Кіпр, Латвія), що визначається еміграційно-натуралізаційною політикою держави (наприклад, в Німеччині, Австрії), умовами становлення незалежності (цей чинник виявився досить впливовим у країнах Прибалтики, Балканського та Скандинавського півостровів, Польщі) тощо. Варто відзначити також і те, що в багатьох європейських країнах національні меншини проживають компактно (наприклад, в Бельгії, Данії, Естонії, Іспанії, Італії, Кіпрі, Словенії, Фінляндії, Швеції) і зберігають свої культурні, мовні та інші традиції протягом століть. Очевидно, що неврахування інтересів цих груп населення в процесі формування внутрішньої та зовнішньої політики за певних умов може призвести до внутрішньодержавних конфліктів, які можуть становити суттєву загрозу для всієї системи колективної безпеки на теренах європейського континенту.

Саме тому питанням захисту соціальних, культурних та політичних прав національних меншин в ЄС приділяється значна увага. Це знайшло своє відображення у щорічному, починаючи з 1983 року, фінансуванні загальноєвропейських цільових програм, спрямованих на захист регіональних мов та мов національних меншин; у розробці, підписанні та набутті чинності Рамковою Конвенцією про захист національних меншин (1998 р.), Європейською Хартією регіональних мов та мов національних меншин (1998 р.)¹², закріпленні прав національних меншин у Конституції ЄС (яка, щоправда, не набула чинності).

Таблиця 4.

Національні меншини в країнах ЄС

Країна	Частка нацменшин	Основні етнічні групи
Австрія	8,9%	Словенці (Карінфія) – 0,2-0,5%, хорвати (Бургенланд) – 0,3%, угорці (Бургенланд) – 0,2%, чехи – 0,2%, словаки – 0,1%, німці – 0,9%, турки і курди – від 1,6% до 3,5%.
Бельгія	42%	Фламандці – 58%, валлонці – 31%, інші – 11%.

¹² Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward / Edited by Gabriel N. Toggenburg. - Budapest: Open Society Institute, 2004. - P. 6.

Країна	Частка нацменшин	Основні етнічні групи
Великобританія	н.д.	Офіційна статистика Великобританії не дає уявлення про основні етнічні групи Королівства (меншини класифікуються за ознаками раси, віросповідання та континенту походження).
Греція	2%	Росіяни – 0,4%, цигани (роми) – 0,3%, турки – 0,2%, греки-кіпріоти – 0,1%, албанці – 0,1%, французи – 0,1%.
Данія	2,5%	Гренландці (близько 60 000), фарерці (близько 40 000), німці (Північний Шлезвіг, 25 000).
Естонія	31,5%	Росіяни – 25,7%, українці – 2,1%, білоруси – 1,2%, фіни – 0,8%.
Іспанія	26%	Каталонці (Каталонія, Балеарські острови, Валенсія) – 17%, галісійці (Галісія) – 7%, баски (Країна басків) – 2%, інші – бербері (Сеута і Мелілья), аустурійці (Астурія, частина Леону).
Італія	4%	Північно-африканські араби – 0,8%, албанці (Сицилія) – 0,8%, німці (Трентіно – Південний Тіроль) – 0,8%, французи (Валь-д'Аоста – переважна більшість, частково – П'ємонт і Апулія) – 1,5%.
Кіпр	22%	Турки-кіпріоти – 18%, 4% - інші.
Латвія	42,3%	Росіяни – 29,6%, білоруси – 4,1%, українці – 2,7%, поляки – 2,5%, литовці – 1,4%, інші (близько 2%).
Литва	16,55%	Поляки – 6,74%, росіяни – 6,31%, білоруси – 1,23%
Нідерланди	19,1%	Індонезійці – 2,43%, німці – 2,37%, турки – 2,2%, суринамці – 2,02%, марокканці – 1,93%.
Німеччина	8,5%	Турки – 2,4%, інші – 6,1% (італійці – 0,7%, серби – 0,6%, греки – 0,4%, поляки, хорвати, росіяни, австрійці, боснійці, португальці, голландці, іранці, македонці).
Польща	2,3-3,2%	Точні дані відсутні, дані офіційного перепису 2001 року помітно відрізняються від альтернативних оцінок міжнародних організацій. Найбільші етнічні групи – німці (Ополе, Катовіце, Ченстохова – 180 000, офіційні дані – 152 897), українці (Ольштин, Ельблонг, Слупськ, Кошилін, Легніца, Вроцлав – 150 000, офіційні дані – 31 000 українців, 5 863 лемки), Білоруси (Белосток – 48 700), цигани (по всій території Польщі – 50 000 – 60 000).
Словаччина	14,2%	Мадяри – 9,7%, цигани – 1,7%, чехи – 0,8%, інші – 2% (русини, українці, сілезійські німці, поляки, хорвати).
Словенія	6,2%	Хорвати – 2%, серби – 2%, італійці – 1%, мадяри – 1%, цигани – 0,17%, німці та інші германофонні етноси – близько 0,15%.
Угорщина	10,1%	Цигани – 4%, німці – 2,6%, серби – 2%, словаки – 0,8%, румуни – 0,7%.

Країна	Частка нацменшин	Основні етнічні групи
Фінляндія	8%	Шведи – 5,6%, росіяни – 0,6%, цигани – 0,12%, саами – 0,11%, татари – 0,02%.
Франція	н.д.	Офіційний облік етнічних меншин не здійснюється з етичних міркувань.
Чехія	9,6%	Морави – 3,7%, словаки – 1,9%, поляки – 0,5%, німці – 0,4%, цигани – 0,1% – 2%, мадяри – 0,1% – 2,8%.
Швеція	4,5%	Фіни – 3,2%, саами – 0,2%, цигани і євреї – 0,17%.

Джерело: Atlas des minorités en Europe: de l'Atlantique à l'Oural, diversité culturelle / Dirigé par Yves Plasseraud pour le Groupement pour les droits des minorités. – Paris: Éditions Autrement, 2005. – 79 p.

Аналіз виборчого законодавства країн Європейського Союзу дозволяє поділити всі механізми, які використовуються для забезпечення представництва національних меншин у виборних органах, на два основних типи – *способи* забезпечення представництва, до яких належать, зокрема, встановлені механізми утворення виборчих округів, висування кандидатів на виборах, особливості виборчої системи, покликані сприяти представництву національних меншин, визначені квоти представництва національних меншин в парламентах та органах місцевого самоврядування, а також *умови*, які сприяють участі національних меншин у загальнодержавних і місцевих виборах, наприклад – виготовлення виборчих бюлетенів національною мовою тощо.

Забезпечення представництва національних меншин через виборчу систему

Звичайно, однозначно стверджувати, що той чи інший різновид виборчої системи сам по собі є сприятливим (або навпаки – несприятливим) для забезпечення представництва національних меншин в представницьких виборних органах, було б не аргументованим. Так, мажоритарна система абсолютної або відносної більшості з голосуванням в одномандатних округах може забезпечити належне представництво меншин лише в умовах, коли при утворенні виборчих округів враховуються місця їх компактного проживання. Якщо принципи утворення виборчих округів не ставити в залежність від місць компактного проживання меншин, останні голосуватимуть в декількох округах, у кожному з яких вони складатимуть меншість і, відповідно, жодним чином не зможуть вплинути на результат виборів. Зазначене повною мірою стосується і пропорційної виборчої системи – з метою забезпечення представництва національних меншин, виборчі округи за пропорційної системи мають утворюватись таким чином, щоб місця компактного проживання національних меншин охоплювались одним виборчим округом, а не кількома.

Основні рекомендації Венеціанської комісії щодо змісту механізмів забезпечення представництва національних меншин у виборних органах

- 1) Політичні партії, що репрезентують національні меншини, мають бути дозволені у законодавчому порядку. Участь національних меншин у політичних партіях не може бути обмежена за так званим етнічним принципом.
- 2) Спеціальні правила, які гарантують національним меншинам зарезервовані місця у представницькому органі, що є винятком із загальної схеми розподілу мандатів, не суперечить принципу рівності можливостей.
- 3) Ані кандидати, ані виборці не повинні доводити свою приналежність до національних меншин.
- 4) Право національних меншин бути репрезентованими у представницьких органах не повинне обмежуватись виборчими бар'єрами.
- 5) Виборчі округи (їхній розмір та конфігурація) повинні бути утворені з урахуванням необхідності заохотити представників національних меншин взяти участь у виборах.

Джерело: Code of Good Practice in Electoral Matters: Adopted Guidelines and Draft Explanatory Report. – Strasbourg, 9 October 2002.

Окрім критеріїв утворення виборчих округів, важливе значення в умовах пропорційної виборчої системи може мати підхід до визначення кола кандидатів, які отримують право на участь в розподілі депутатських мандатів. Так, голосування за закриті списки кандидатів є менш сприятливим для забезпечення представництва національних меншин у виборних органах у порівнянні з преференційним голосуванням, за якого визначена партією черговість проходження кандидатів до парламенту або місцевої ради може змінюватись на основі кількості наданих кандидатам преференцій. Преференційне голосування, як і мажоритарні виборчі системи та система єдиного голосу, що передається, роблять вибори більш персоналізованими і спонукають партії до включення у виборчі списки представників національних меншин.

Ще один фактор, який відіграє вагомую роль у забезпеченні представництва меншин, – арифметична процедура розподілу мандатів та величина виборчого бар'єру. Зокрема, застосування при розподілі нерозподілених мандатів дільників Сен-Лагю (непарні числа – 1, 3, 5, 7, 9 і т.д.) та датських дільників (1, 4, 7, 10, 13, 16) є більш сприятливим для невеликих партій (наприклад, партій національних меншин), у порівнянні з методом найбільших залишків, поділом мандатів за методом д'Онדה (1, 2, 3, 4, 5, 6), модифікованим методом Сен-Лагю (1,4; 3; 5; 7; 9) і методом Імперіалі (2, 3, 4, 5, 6 і т.д.), які дозволяють отримувати додаткові мандати на виборах переважно найбільшим партіям. Неприятливим для національних меншин є і встановлення високих виборчих бар'єрів (за умови, якщо вибори проводяться у великих виборчих округах, в яких розподіляється значна кількість мандатів), оскільки національні меншини фактично втрачають будь-які шанси на отримання мандатів у представницьких органах.

У більшості країн ЄС з неоднорідним етнічним складом або значною часткою національних меншин в структурі населення всі зазначені чинники застосовуються до уваги.

Так, у Фінляндії, де частина фінських шведів компактно проживає на Аландських островах, ці острови виділено в окремий виборчий округ, який має визначену квоту представництва в Едускунті (парламенті Фінляндії). В Данії окремими виборчими округами, в яких обирається по 2 представники лінгвістичних меншостей, є території Фарерських островів та Гренландія. Сеута і Мелілья – місця компактного проживання іспанських берберів – є окремими виборчими округами, в яких за мажоритарною системою відносно більшості обирається 2 депутати нижньої палати парламенту Іспанії. Загалом, місця компактного проживання національних меншин враховуються при утворенні виборчих округів на виборах до верхньої і нижньої палат парламентів Бельгії, Іспанії, верхньої палати італійського парламенту, органу законодавчої влади Кіпру. У більшості країн на загальнодержавних і місцевих виборах застосовується пропорційна виборча система з преференційним голосуванням, що також можна віднести до сприятливих для національних меншин чинників. Законодавство окремих держав передбачає, що партії національних меншин можуть бути допущені до участі у розподілі депутатських мандатів навіть за умови, якщо вони не подолали виборчий бар'єр, однак отримали кількість голосів, яка дорівнює виборчій квоті (Литва, Німеччина, Польща). При цьому відповідні норми законодавства застосовуються як на загальнодержавних, так і місцевих виборах (в Німеччині – лише у землях Нижня Саксонія, Верхня Саксонія, Гессен, Баден-Вюртемберг, Північний Рейн-Вестфалія).

Забезпечення представництва національних меншин шляхом резервування квот представництва в парламенті і органах місцевого самоврядування

В деяких державах частка національних меншин є настільки незначною, що за будь-якого варіанту виборчої системи вони навряд чи змогли б отримати представництво в парламенті – сумарна кількість голосів цих виборців є меншою, ніж потрібно для отримання одного мандату. Цілком імовірною може бути й інша ситуація – загальна кількість представників національних меншин в масштабах країни може бути достатньо високою, однак місця компактного проживання національних меншин розміщені по всій території країни і не можуть утворювати певний виборчий округ (крім як входить до складу загальнодержавного округу або багатомандатного округу, де переважна більшість виборців є представниками етнічної або мовно-лінгвістичної більшості).

В деяких країнах цю проблему частково вирішено не через запровадження сприятливої для національних меншин виборчої системи (жодна система не вирішує жодну з вищеописаних ситуацій), а шляхом резервування за представниками національних меншин певної кількості місць в парламенті, органах місцевого самоврядування. Цей підхід застосовується при проведенні парламентських виборів в Іспанії, Данії, Фінляндії,

Кіпрі; парламентських і місцевих виборів – в Словенії. Такий підхід може вважатися вдалим в умовах, коли національні меншини представлені одним-двома етносами (наприклад, в Данії, де для кожної лінгвістичної групи утворюється окремий виборчий округ), однак може стати об'єктом жорсткої критики в державах з неоднорідними меншинами. Зокрема, в Іспанії бербері мають квоту представництва в нижній палаті, тоді як, наприклад, за басками, кількість яких є помітно вищою, не закріплено жодної квоти представництва (баски мають реальну можливість бути представленими лише у верхній палаті іспанського парламенту). Аналогічна ситуація має місце в Словенії, де для мадяр та італійців зарезервовано по одному місцю в парламенті, а інші більш чисельні національні меншини хорватів і сербів, які за кількісними критеріями мали би бути представлені в парламенті 4 депутатами (по два від кожної національної меншини) взагалі не мають жодних квот представництва. В Кіпрі за турками-кіпріотами (18% населення Кіпру) закріплено 30% місць в парламенті, а за 4% інших етнічних меншостей (крім вірмен, католиків і маронітів) – жодного.

Саме з цих причин резервування квот представництва лише для визначених меншин (до того ж в умовах постійного збільшення кількості легальних мігрантів з країн Азії, Африки та інших держав-членів ЄС), не можна визнати вдалим підходом до вирішення проблеми представництва меншостей у виборних органах. Можливо, саме цим і можна пояснити той факт, що практика «резервування» місць для окремих меншин не набула широкого поширення в Європі.

Забезпечення представництва національних меншин через лібералізацію процедури висування кандидатів на виборах

На рівень представництва національних меншин також можуть суттєво впливати норми закону, які визначають суб'єктів і умови висування кандидатів.

Дискримінаційні умови висування кандидатів та їхній вплив на представництво національних меншин: досвід Латвії та Естонії

В Латвії та Естонії протягом тривалого часу в якості підстав реєстрації кандидатів було закріплено вільне володіння відповідно латвійською та естонською мовами. Отже, російськомовна меншина (у Латвії кількість росіян сягає 29,6%, в Естонії – 25,7%) фактично була позбавлена представництва в парламентах та органах місцевого самоврядування цих країн. В Естонії під тиском Європейського Союзу ці норми листопаді 2001 року було вилучено з виборчого законодавства. Натомість Латвія, попри тиск європейської спільноти, не поспішала зі скасуванням зазначених підстав реєстрації кандидатів на виборах, і для прийняття латвійським Сеймом у травні 2002 року відповідного рішення знадобилися Висновок Комітету ООН з прав людини та рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Подколзіна проти Латвії».

Зокрема, встановлення в якості умови реєстрації кандидатів на виборах володіння ними державною мовою (що підтверджується складанням відповідного іспиту) може стати істотною перешкодою для реєстрації представників національних меншин в якості кандидатів. Тому в процесі прийняття нових виборчих законів і внесення змін до вже чинних законодавчі органи країн ЄС зазвичай враховують освітню, мовну, релігійну та іншу специфіку національних меншин.

Для адекватного представництва національних меншин важливе значення має і те, хто має право висувати кандидатів округах, межі яких збігаються з межами їхнього компактного проживання. Наприклад, якщо право висувати кандидатів мають лише загальнонаціональні партії, і на виборах застосовується пропорційна система з голосуванням за закриті списки, імовірність адекватного представництва меншин у виборчих органах знижується. І навпаки: закріплення права висування кандидатів не лише за партіями, але й за самими виборцями (шляхом самовисування, висування через виборчі комітети та інші об'єднання виборців) є фактором, який позитивно впливає на рівень представництва національних меншин. У більшості країн ЄС законодавство допускає можливість висування незалежних кандидатів на виборах. Крім того, у багатьох країнах (див. Таблицю 5) дозволяється створення регіональних партій та партій національних меншин. Чи не єдиним винятком з цього правила є Португалія, в якій створення регіональних партій заборонено на конституційному рівні.

Таблиця 5.

Способи забезпечення представництва національних меншин в парламентах та представницьких органах місцевого самоврядування країн ЄС

Включення представників національних меншин до партійних списків	Австрія, Бельгія, Фінляндія, Німеччина (частково), Греція, Італія (в області Фріулі-Венеція-Джулія), Латвія, Литва, Польща, Словаччина .
Враховання в процесі утворення виборчих округів місць компактного проживання національних меншин, резервування певної кількості місць в парламенті (місцевих органах влади) для представників національних меншин	Бельгія (при утворенні виборчих округів враховуються місця компактного проживання основних лінгвістичних груп), Данія (місця для представників Фарерських островів та Гренландії в парламенті), Іспанія (представництво Сеути і Мелільї в парламенті), Італія (місця для представника провінції Валь-д'Аоста в парламенті до 2005 року), Кіпр (резервування визначеної кількості місць для турків-кіпріотів (24), маронітів, католиків, вірмен), Словенія (по одному місцю для представників угорської та італійської національних меншин в парламенті і радах всіх рівнів), Фінляндія (місця для представників Аландських островів в парламенті).

Незастосування виборчих бар'єрів на виборах в округах, де компактно проживають національні меншини	Литва (загальний бар'єр на виборах складає 4%, однак для представників нацменшин він може бути знижений до величини, еквівалентної одному мандату – до близько 1%), Німеччина (на парламентських виборах та місцевих виборах в окремих землях, наприклад в Гессені), Польща (на парламентських і місцевих виборах до партій нацменшин не застосовується 5% бар'єр).
Забезпечення представництва національних меншин шляхом персоніфікації виборчої системи	В усіх країнах, де на парламентських і місцевих виборах застосовуються мажоритарна виборча система, система єдиного голосу, що не передається (за умови, що при нарізці округів враховуються місця компактного проживання національних меншин), пропорційна виборча система з преференційним голосуванням (більш детально див. Розділ 2).
Дозвіл на створення регіональних партій, які представляють інтереси національних меншин	Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія (партії, які представляють німецьку нацменшину і місцеві партії Гренландії та Фарерських островів), Естонія (3 партії, які представляють російську нацменшину), Іспанія (націоналістичні партії в Каталонії та Країні Басків), Італія (такі партії діють в трьох регіонах, де компактно проживають нацменшини), Латвія (одна партія, яка представляє російськомовне населення), Литва (3 партії, які представляють російськомовне населення), Німеччина, Польща, Словаччина (4 партії представляють угорську нацменшину, 5 партій ромів (циган), 1 партія русинів-українців), Словенія, Угорщина, Фінляндія (Шведська народна партія), Чехія, Швеція (на місцевому рівні).

ВИСНОВКИ

Загалом, застосування механізмів, спрямованих на забезпечення представництва жінок і національних меншин в органах державної влади і місцевого самоврядування в ЄС позитивне. Спроби деяких держав (Латвії, Естонії) встановити особливі умови висунання кандидатів на виборах (вільне володіння державною мовою) були розцінені як обмеження права представників національних меншин бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування, піддані критиці ОБСЄ, Комітету ООН з прав людини і Європейського Суду з прав людини і згодом виключені із національного законодавства.

В країнах-членах Європейського Союзу застосовуються різні механізми забезпечення представництва жінок у виборних органах: 1) застосування пропорційних виборчих систем (пропорційні системи загалом сприяють розвитку жіночих партій; голосування за «закриті списки» кандидатів в умовах, коли в процесі формування списків дотримано гендерний баланс, збільшують частку представництва жінок у виборних органах); 2) обмеження

на законодавчому рівні кількості представників кожної статі у списках; 3) встановлення на законодавчому рівні санкцій за порушення гендерного балансу в процесі висування кандидатів; 4) встановлення на законодавчому рівні стимулів (у тому числі – фінансових) для партій, які сприяють обранню жінок в представницькі органи; 5) встановлення самими партіями квот представництва жінок у списках кандидатів. Оцінка конституційності законодавчих квот представництва жінок може залежати від способу тлумачення поняття рівноправності громадян. Якщо відповідне поняття розуміється буквально, то встановлення квоти є неконституційним, оскільки обмежує право як жінок, так і чоловіків бути обраними. Якщо ж оцінку конституційності квот здійснювати з урахуванням цілей їх запровадження (телеологічне тлумачення), то встановлення квоти може оцінюватись як таке, що сприяє реалізації принципу рівності прав. Саме різними способами тлумачення можна пояснити той факт, що в Італії та Франції законодавчі квоти представництва жінок були визнані неконституційними, а в Греції, навпаки, – такими, що відповідають Конституції. В умовах, коли ідея законодавчих квот у більшості країн ЄС сприймається неоднозначно, законодавець віддає питання про способи формування партійних списків на вирішення самих партій. У переважній більшості країн ЄС партії самостійно встановлюють для себе гендерні квоти. Показовим є те, що в країнах, де індивідуальні квоти встановлюють найбільш потужні партії, частка представництва жінок в парламенті є значно вищою.

Аналіз виборчого законодавства країн-членів ЄС дозволяє виділити такі основні механізми забезпечення представництва національних меншин у виборчих органах: 1) утворення виборчих округів з обов'язковим урахуванням місць компактного проживання національних меншин; 2) застосування персоніфікованих виборчих систем – мажоритарної виборчої системи, системи єдиного голосу, що передається, пропорційної виборчої системи з голосуванням за відкритими та напіввідкритими списками кандидатів; 3) відмова від застосування виборчих бар'єрів щодо партій, які репрезентують інтереси національних меншин; 4) закріплення визначених квот представництва у виборчих органах (місць для національних меншин); 5) встановлення широкого переліку суб'єктів висування кандидатів – право висування кандидатів на виборах у більшості країн надано не лише партіям, але і об'єднанням виборців; передбачається можливість самовисування; 6) надання законодавцем дозволу на створення регіональних та етнічних партій – такі партії функціонують у більшості країн ЄС, крім Португалії, де можливість їхнього утворення прямо заборонена Конституцією; в багатьох країнах вони мають своїх представників в парламенті; 6) створення сприятливих умов для реалізації виборцями – представниками національних меншин своїх виборчих прав.

АДМІНСТРУВАННЯ ВИБОРІВ В КРАЇНАХ ЄС

Дослідження положень виборчого законодавства країн-членів ЄС дозволяє говорити про те, що у Європейському Союзі не існує єдиного підходу до визначення переліку суб'єктів, які здійснюють підготовку та проведення загальнодержавних і місцевих виборів, врегулювання методів їхньої взаємодії між собою, визначення обсягу функцій і повноважень, що покладаються на вищий орган адміністрування виборчого процесу та інші органи, наділені повноваженнями щодо організації виборів. Основні рекомендації щодо шляхів врегулювання відповідних питань відображено у Кодексі кращої практики з виборчих питань Венеціанської комісії¹³ (див. вставку) і загалом зводяться до того, що виборчий процес має забезпечуватись незалежними і неупередженими органами, що повинні складатися із службовців, які мають належний рівень підготовки та знань у сфері виборчого права. Кодекс у загальних рисах окреслює механізми забезпечення такої незалежності, відносячи всі інші питання, пов'язані з адмініструванням виборчого процесу, до сфери регулювання законів про вибори.

Кодекс кращої практики з виборчих питань Венеціанської комісії: основні рекомендації щодо адміністрування виборчого процесу

<***>

3. Процедурні гарантії

3.1. Організація виборів неупередженим органом

Тільки відкритість, неупередженість та незалежність від політичних маніпуляцій може забезпечити належне адміністрування виборчого процесу, починаючи від передвиборчого періоду і закінчуючи встановленням результатів виборів.

У стабільних демократіях, де адміністративні органи мають довготривалий досвід незалежності від органів політичної влади, державні службовці можуть застосовувати виборче законодавство без політичного тиску. У зв'язку з цим нормальною і прийнятною є практика організації виборів органами виконавчої влади під контролем Міністерства внутрішніх справ.

Разом з тим у нових демократіях, які мають невеликий досвід проведення плюралістичних виборів, існує великий ризик того, що Уряд тиснутиме на адміністративні органи з метою досягнення потрібних результатів. Це стосується як центральної, так і місцевої адміністрації, незалежно від того, чи контролюється вона опозицією.

Саме з цих причин на всіх рівнях – від виборчих дільниць до національного рівня – мають бути створені *незалежні та неупереджені* виборчі комісії, які мають забезпечувати належну організацію виборів або принаймні унеможливити серйозні підозри у порушенні норм законодавства.

¹³ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Code of Good Practice in Electoral Matters: Adopted Guidelines and Draft Explanatory Report. - Strasbourg, 9 October 2002.

За даними звітів Бюро Асамблеї зі спостереження за виборами у ряді держав-членів (ПАРЄ – Д.К.) виявлено такі недоліки функціонування виборчих комісій: недостатня прозорість діяльності Центральної виборчої комісії, різні тлумачення процедури підрахунку голосів, політично поляризоване адміністрування виборчого процесу, дискусії щодо призначення членів Центральної виборчої комісії; висування членів комісій органами державної влади, ключова роль правлячої партії в адмініструванні виборчого процесу.

Центральні виборчі комісії мають бути постійно діючими адміністративними органами. <***>

Як правило, виборча комісія повинна складатися з:

- судді або службовця-юриста: у тих випадках, де відповідальним за адміністрування виборів є орган судової влади, незалежність такої особи має забезпечуватися прозорими процедурами. Такі особи не повинні перебувати в підпорядкуванні органів, які їх призначили;
- представників представлених у парламенті політичних партій, які отримали на попередніх виборах визначений відсоток голосів виборців на свою підтримку. Політичні партії повинні бути рівнопредставленими у Центральній виборчій комісії, «рівнопредставленість» може розумітись як представленість кожної партії однаковою кількістю представників, представленість пропорційно до кількості місць в парламенті. Крім того, представники політичних партій повинні бути обізнаними з виборчих питань, і їм має бути заборонено брати участь у передвиборній кампанії.

До складу виборчої комісії також можуть входити:

- представники національних меншин; їхня присутність бажана у тих випадках, коли національна меншина є чисельною на відповідній території;
- представник Міністерства внутрішніх справ. Однак у зв'язку з історичною специфікою відповідної країни представництво Міністерства внутрішніх справ у складі комісії може не бути доцільним. <***>

Органи, які призначають членів виборчих комісій, не повинні мати права довільно відкликати відповідних членів комісій, оскільки це може поставити під сумнів їхню незалежність. Хоча закріплення дискреційних повноважень щодо відклику члена комісії є неприпустимим, в якості підстави для відкликання члена комісії допускається вчинення ним дисциплінарних порушень, однак перелік таких порушень має бути чітко визначений виборчим законом.

У країнах з усталеними демократичними традиціями, де відсутні виборчі комісії, але організація виборчого процесу здійснюється неупередженим органом, політичним партіям має бути надане право здійснювати спостереження за роботою комісій. <***>

Рішення Центральної виборчої комісії можуть прийматись у різний спосіб. Доцільно, щоб такі рішення приймалися кваліфікованою (наприклад 2/3 голосів) більшістю від складу комісії і при цьому проводились дебати між більшістю та принаймні одним представником меншості. Бажаним є консенсус щодо змісту рішень, які приймаються. <***>

Інші виборчі комісії, які створюються на регіональному рівні та на рівні округів, слід формувати в тому ж порядку, що і Центральну виборчу комісію. <***>

Організація виборчого процесу має забезпечуватися службовцями, які пройшли відповідну підготовку. Члени Центральної виборчої комісії мають бути експертами у галузі права, політології, математики або бути обізнаними з виборчих питань. <***>

Для членів виборчих комісій всіх рівнів мають проводитися стандартні тренінги. До участі у таких тренінгах мають допускатися також члени виборчих комісій, висунуті політичними партіями.

У виборчому законодавстві повинні міститись положення, які вимагають від органів публічної адміністрації всіх рівнів виконувати вимоги виборчих комісій та сприяти їм у здійсненні покладених завдань. На міністерства та інші органи виконавчої влади, мерів і муніципальних службовців може бути покладено обов'язок надавати адміністративну допомогу у підготовці та проведенні виборів. На них може бути покладено обов'язок підготовки та передачі виборчим комісіям реєстру виборців, бюлетенів, скриньок для голосування, печаток, інших необхідних матеріалів; здійснення заходів щодо їх збереження, поширення. <***>

1. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ОРГАНІВ АДМІНІСТРУВАННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

У країнах з усталеними демократичними традиціями адміністрування виборчого процесу здійснюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. У більшості таких країн функції вищого органу адміністрування загальнодержавних та, в окремих випадках, місцевих виборів покладено на Міністерство внутрішніх справ або утворений ним орган (Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Італія, Кіпр, Люксембург, Німеччина, Франція) чи інший центральний орган виконавчої влади (Міністерство з питань навколишнього природного середовища, спадщини та місцевого самоврядування в Ірландії, Міністерство юстиції в Фінляндії, Центральний орган з виборів (Central Election Authority, Valmyndigheten) в Швеції, Виборча Рада в Нідерландах, Виборча Комісія Великобританії (яка за своєю природою, порядком призначення і звільнення членів Комісії може бути віднесена до органів виконавчої влади).

На регіональному і місцевому рівнях (щодо місцевих виборів), на рівні виборчих округів та дільниць підготовка і проведення виборів в цих країнах забезпечується або державними службовцями (посадовими особами органів місцевого самоврядування) або ж виборчими комісіями, які утворюються органами місцевого самоврядування з представників органів судової влади і муніципальних службовців. Зокрема, уповноважені з виборів – посадові особи місцевого самоврядування або державні службовці забезпечують підготовку та проведення місцевих виборів у Великобританії та Ірландії; виборчі комісії, утворені органами місцевого самоврядування з числа суддів, виборців (незалежно від їхньої партійної приналежності), службових осіб місцевого самоврядування, здійснюють управління виборчим процесом в Австрії, Бельгії, Іспанії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині, Франції, Швеції. Обов'язкове представництво політичних партій у складі окружних та/ або дільничних виборчих комісій

передбачене законодавством лише декількох країн (Данія, Португалія, Фінляндія). В силу того, що розглядувані країни мають розвинені демократичні традиції та значний досвід у проведенні вільних і чесних виборів, такий підхід до визначення кола органів, які здійснюють підготовку і проведення загальнодержавних та місцевих виборів, не суперечить принципу неупередженості та незалежності органів адміністрування виборчого процесу.

В той же час застосування аналогічних підходів у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи навряд чи могло б забезпечити проведення в них виборів, які б відповідали демократичним стандартам. Саме тому не викликає подиву той факт, що в Естонії, Латвії, Литві, Словаччині, Словенії і Чехії проведення виборів забезпечує не МВС (на національному рівні), не органи місцевої влади і посадові особи цих органів, а відповідно Центральні виборчі комісії та утворені ними або місцевими представницькими органами місцевого самоврядування окружні та дільничні виборчі комісії, склад яких формується з представників партій-суб'єктів виборчого процесу або партій, що подолали виборчий бар'єр на парламентських виборах. Взаємний контроль представників партій у виборчих комісіях забезпечує незалежність на неупередженість комісії регіонального і нижчого рівнів, а на національному рівні незалежність ЦВК забезпечується представництвом в її складі суддів (Польща), представників парламенту, органів виконавчої та або судової влади (Естонія, Латвія, Словаччина, Словенія), громадських організацій (Литва, в якій 3 члени Центральної виборчої комісії призначаються Литовською асоціацією правників). Органи виконавчої влади відіграють вагомий роль у формуванні ЦВК лише в двох країнах Центральної та Східної Європи – в Угорщині та Чехії. В останньому випадку такий порядок формування ЦВК не має принципового значення, оскільки повноваження ЦВК щодо підготовки та проведення виборів в Чехії істотно обмежено (див. нижчеподану таблицю). Натомість в Угорщині Національна виборча комісія наділена значно ширшими повноваженнями, що з урахуванням особливостей її формування ставить під сумнів неупередженість та незалежність Комісії у здійсненні своїх повноважень. Так, в окремих джерелах вказується, що формування Національної виборчої комісії парламентом (простою більшістю голосів членів парламенту) призводить до того, що у Національній виборчій комісії представлені лише партії парламентської більшості¹⁴. В Угорщині, окрім Національної виборчої комісії, вагомі повноваження щодо адміністрування виборчого процесу покладаються також на Департамент з питань виборів при МВС. Практика показує, що в умовах, коли керівник МВС є представником парламентської більшості, адміністративні рішення МВС в ряді випадків порушують права партій меншості¹⁵.

¹⁴ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report: Hungary Parliamentary Elections 7 and 21 April 2002. - Warsaw, 2002 - p. 5.

¹⁵ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report: Hungary Parliamentary Elections 7 and 21 April 2002. - Warsaw, 2002 - p. 6.

Варто відзначити, що прагнення законодавця забезпечити незалежність органів адміністрування виборчого процесу від адміністративного або політичного втручання часто породжує іншу проблему – *низького рівня професіоналізму членів виборчих комісій*.

В Італії, наприклад, склад дільничних виборчих комісій до 2005 року визначався шляхом жеребкування, до участі в якому допускались всі виборці, внесені до списку виборців на дільниці. Такий підхід забезпечував політичну нейтральність та незалежність комісій, однак далеко не всі члени виборчих комісій, визначені шляхом жеребкування, були обізнані з положеннями виборчого законодавства і були готові застосовувати його на практиці. Саме тому з 2005 року склад комісій формується місцевими радами з-поміж кандидатур, запропонованих партіями¹⁶.

Аналогічні проблеми виникнули свого часу в Чехії, де до 2000 року підготовка та проведення виборів як на загальнодержавному, так і регіональному та місцевому рівнях здійснювалась виборчими комісіями, які формувались за поданнями партій, блоків, об'єднань виборців - суб'єктів виборчого процесу. В той же час формування цих органів за принципом рівнопредставленості всіх суб'єктів виборчого процесу негативно впливало на якість підготовки та проведення виборів, суттєво ускладнювало роботу виборчих комісій¹⁷. У зв'язку з цим у 2000 році до виборчого законодавства Чехії було внесено ряд суттєвих змін¹⁸, які мали на меті докорінне реформування системи органів управління виборчим процесом. Зокрема, Центральну виборчу комісію було перетворено на постійно діючий орган в системі органів виконавчої влади, до складу якого відтепер входили не представники партій і блоків, а заступники керівників міністерств, відповідальних за підготовку та проведення виборів. Зазнав змін і перелік органів, відповідальних за підготовку та проведення загальнодержавних і місцевих виборів – якщо до 2000 року відповідні функції і повноваження покладалися на Центральну, регіональні, окружні та дільничні виборчі комісії, то з 2000 року комісії проміжного рівня було ліквідовано, а їхні повноваження покладено на місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, більшість функцій ЦВК – передано міністерствам внутрішніх справ, охорони здоров'я, соціальної політики. Представництво суб'єктів виборчого процесу в органах управління виборчим процесом сьогодні зберігається лише у дільничних виборчих комісіях. При цьому така система адміністрування виборів, на думку фахівців, працює набагато ефективніше, ніж попередня¹⁹.

¹⁶ OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission Report: Italy Parliamentary Elections 9-10 April 2006. - Warsaw, 2003. - p. 6.

¹⁷ OSCE/ODIHR. Czech Republic. Parliamentary Elections, 14 - 15 June 2002: Final Report. - Warsaw, 2002. - p. 8.

¹⁸ Zakon c. 130/2000 Sb., o volbach do zastupitelstev kraju a o zmene nekterych zakonu, ve zneni zakona c. 273/2001 Sb. zakona c. 37/2002 Sb.; ve zneni zakona c. 230/2002 Sb. - http://www.nssoud.cz/zakony/130_2000.pdf

¹⁹ OSCE/ODIHR. Czech Republic. Parliamentary Elections, 14 - 15 June 2002: Final Report. - Warsaw, 2002. - p.8.

В деяких країнах баланс між політичною нейтральністю виборчих комісій і професіоналізмом їхніх членів забезпечується створенням регіональних представництв Центральної виборчої комісії. Такі представництва, зокрема, створено у Польщі і Угорщині.

2. ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Як і щодо питання про те, які органи мають забезпечувати підготовку та проведення виборів і як має забезпечуватись ефективність їхньої діяльності та неупереджене ставлення до всіх суб'єктів виборчого процесу, у більшості країн ЄС відсутня однозначна відповідь і на питання, як має бути побудована система виборчих органів і які управлінські зв'язки між такими органами є найбільш оптимальними.

Аналіз положень відповідних виборчих законів країн-членів дозволяє стверджувати, що в умовах стабільності виборчого законодавства, розвинених демократичних традицій та відсутності протиправного втручання адміністративної і політичної влади у діяльність органів управління виборчим процесом відповідь на це питання не має принципового значення. Так, в ряді країн – наприклад, в Бельгії, Великобританії, Ірландії, Італії, Франції, Швеції системи органів управління виборами не існує як такої, в інших країнах (Австрія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія) вона побудована за принципом децентралізації – основні повноваження передаються від ЦВК (або іншого центрального органу, уповноваженого організувати виборчий процес) окружним та дільничним виборчим комісіям. Загалом, в країнах з розвиненими демократичними традиціями так чи інакше в межах своїх повноважень у виборчий процес «залучаються» апарат парламенту (наприклад, в Ірландії), міністерства охорони здоров'я, закордонних і внутрішніх справ, органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади, які забезпечують виготовлення виборчої документації, підготовку приміщень для голосування, виборчих скриньок. Функції окружних і дільничних виборчих комісій, як правило, полягають лише у підрахунку голосів та встановленні підсумків голосування (результатів виборів) в окрузі, а центральному органу адміністрування виборів – у організаційно-методичному забезпеченні виборчого процесу та оприлюдненні результатів виборів. Варто також відзначити, що практично у всіх країнах усталеної демократії рішення виборчих комісій оскаржуються не до комісій вищого рівня, а безпосередньо до адміністративного суду.

Натомість у державах Східної Європи підходи до визначення обсягу повноважень виборчих комісій та характеру їхніх взаємозв'язків між собою є протилежними. У більшості з цих країн органи виконавчої влади та місцевого самоврядування виконують допоміжну роль в організації виборчого процесу, а ключові функції у відповідній сфері покладаються на Центральну виборчу комісію та окружні (регіональні) виборчі комісії. Між самими

виборчими комісіями чітко виражені зв'язки влади і підпорядкування (право спрямовувати діяльність виборчих комісій нижчого рівня, переглядати та скасовувати їхні рішення тощо).

У нижчеподаній таблиці наводиться інформація про структуру системи органів адміністрування виборчого процесу для загальнодержавних і місцевих виборів, функції вищих органів в цій системі щодо підготовки виборів на загальнодержавному та місцевому рівнях.

Таблиця 1.

Органи управління виборчим процесом у країнах ЄС

АВСТРІЯ

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Федеральна виборча комісія.
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** орган при Міністерстві внутрішніх справ, члени якого (радники) призначаються перед кожними парламентськими виборами Федеральним Урядом за поданнями політичних партій. Склад: Міністр внутрішніх справ – голова Комісії, уповноважений з питань виборів та 11 радників.
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** забезпечення однакового застосування законодавства виборчими комісіями, право скасовувати та переглядати по суті прийняті підпорядкованими комісіями нижчого рівня рішення, визначення кількості отриманих партіями мандатів та офіційне оприлюднення результатів виборів.
- 4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів:** управління виборчим процесом на місцевих виборах здійснюють тимчасові органи, утворені при виконавчих органах місцевого самоврядування та ландтагах.
- 5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів:** Федеральна виборча комісія – виборчі комісії провінцій (у складі 11 осіб – губернатора провінції або призначеного ним представника, уповноваженого з виборів та 9 радників) – окружні виборчі комісії (у складі керівника, мера міста (за наявності самоврядування в місті), 9 радників) – виборчі комісії комун (у складі 11 осіб – мера комуни, або призначеного ним представника, уповноваженого з виборів та 9 радників) – дільничні виборчі комісії (у складі 11 осіб – керівника, призначеного мером, та 3 радників). Передбачений принцип вертикального формування комісій. Кандидатури 7 радників до складу кожної з комісій пропонуються партіями в кількості, пропорційній до кількості голосів, отриманих партією в межах відповідного округу на попередніх виборах до нижньої палати парламенту. Система управління виборчим процесом є централізованою.

БЕЛЬГІЯ

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Міністерство внутрішніх справ.
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** центральний орган виконавчої влади.
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** прийом заяв про висування кандидатів на загальнодержавних виборах та передача

відповідної інформації бюро виборчих округів, проведення жеребкування щодо порядку розміщення суб'єктів виборчого процесу у бюлетенях для голосування, перевірка звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів; офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: оприлюднення результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *бюро виборчих округів*, які забезпечують підготовку виборів до нижньої палати парламенту (головою бюро є голова місцевого суду або, якщо на території округу місцеві суди відсутні – суддя суду, який розташований у найближчому адміністративному центрі; окрім голови до складу бюро входить секретар бюро, 4 члени бюро та їхні заступники, які призначаються на посади головою бюро з числа громадян, які мають право голосу на виборах); *бюро виборчих колегій*, які об'єднують виборців за мовними ознаками та етнічним походженням; відповідні бюро забезпечують проведення виборів до верхньої палати парламенту (склад бюро: голова місцевого суду, розташованого в адміністративному центрі колегії, голова бюро, секретар, 4 члени та 4 заступники членів бюро, які призначаються на посади головою бюро) – *бюро кантонів* (головою бюро є голова, заступник голови або суддя місцевого суду, що розташований в адміністративному центрі Кантона; окрім голови до складу бюро входить секретар бюро, 4 члени бюро та 4 заступники членів бюро) – *бюро виборчих дільниць* (голови бюро призначаються головами бюро кантонів, окрім голови, до складу бюро входить секретар, 4 члени та 4 заступники членів бюро). Окрім виборчих бюро, повноваженнями щодо підготовки та проведення місцевих виборів наділено Міністерства юстиції, закордонних справ, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Загалом, в Бельгії управління виборчим процесом є децентралізованим.

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Виборча комісія Сполученого Королівства.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: Незалежний постійно діючий орган, що складається з 5–9 членів, які призначаються на строк до 10 років парламентом за поданням монарха.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: погодження (візування) актів органів місцевого самоврядування, що стосуються підготовки та проведення виборів; надання компетентним органам консультацій з питань реформування виборчого законодавства, підготовки та проведення виборів; створення комітетів з питань визначення меж виборчих округів; ведення реєстру політичних партій та реєстрація новостворюваних партій; здійснення контролю за фінансуванням виборчих кампаній; перевірка звітів про надходження та використання коштів партіями; опублікування звітів про результати парламентських виборів, виборів до Європейського парламенту; виборів до Національних Асамблей Північної Ірландії та Уельсу, парламенту Шотландії.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: консультативна допомога органам і посадовим особам, що здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів; опублікування результатів виборів до регіональних представницьких органів Шотландії, Північної Ірландії та Уельсу.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: Системи органів управління виборами у Великобританії як такої не існує. В межах своїх повноважень підготовку та проведення виборів забезпечують *Виборча комісія, комітети з питань визначення меж виборчих округів*, а також посадові особи органів місцевого самоврядування, які забезпечують підготовку та проведення місцевих виборів (*returning officers та acting returning officers*). Останні безпосередньо здійснюють підготовку виборців у відповідних округах, у тому числі – реєстрацію кандидатів, підготовку приміщень для голосування, організацію голосування, підрахунок голосів та встановлення результатів виборів у відповідному одномандатному окрузі. Функції посадових осіб із контролю за виборами (*returning officers*) покладаються на голів рад графств, округів. Зазначені посадові особи спеціальними наказами делегують практично всі свої функції «уповноваженим з виборів» (*acting returning officers*), які призначаються на посади радами графств та округів.

ДАНІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Департамент з виборів Міністерства внутрішніх справ та з питань охорони здоров'я.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: центральний орган виконавчої влади. Під час проведення виборів Міністерство наймає консультантів, які забезпечують підготовку та проведення виборів.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: видання підзаконних актів з питань підготовки та проведення виборів, визначення кількості мандатів, що підлягають розподілу в межах регіонів та округів; реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: підготовку та проведення місцевих виборів забезпечують виборчі комісії, утворені відповідними місцевими радами, а також органи місцевого самоврядування.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *Міністерство внутрішніх справ – виборчі комісії* (утворюються з урахуванням принципу пропорційного представництва партій у місцевих радах декількома місцевими радами з числа депутатів відповідних рад у кількості: 4 членів – в округах, які включають 2 муніципалітети, 9 членів – в округах, які включають 3 муніципалітети, 8 членів – в округах, які включають 4 муніципалітети); до складу комітету за посадою входить мер муніципалітету, який очолює комітет) – *дільничні виборчі комісії* (утворюються місцевими радами з урахуванням принципу пропорційного представництва партій у місцевих радах у складі 5-9 членів, один з яких обирається радою на посаду голови комісії). Аналогічна система органів управління виборчим процесом здійснює підготовку та проведення місцевих виборів. Загалом, система органів управління виборчим процесом є *децентралізованою*, і обсяг повноважень Міністерства внутрішніх справ щодо підготовки та проведення загальнодержавних виборів є звуженим. Окрім виборчих комісій, суттєвими повноваженнями щодо підготовки та проведення виборів наділено органи місцевого самоврядування (реєстрація виборців, організація голосування наперед, утворення виборчих дільниць тощо).

ЕСТОНІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Національний виборчий комітет.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійно діючий незалежний орган, строк повноважень якого становить 4 роки і члени якого призначаються Головою Верховного Суду (один суддя місцевого суду та один суддя апеляційного суду), Міністром юстиції (радник Міністра юстиції), Державною аудиторською палатою (один представник), Генеральним прокурором (прокурор), Головою парламенту (представник Апарату парламенту), Державним Секретарем (представник Державної канцелярії) – всього 7 членів.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: контроль за дотриманням виборчого законодавства (право скасовувати та змінювати рішення районних виборчих комітетів), врегулювання питань, неврегульованих законом; реєстрація кандидатів; затвердження зразків, виготовлення виборчих бюлетенів та передача їх дільничним комітетам; встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: забезпечення однакового застосування виборчого законодавства, право скасовувати рішення районних, міських та муніципальних виборчих комітетів, встановлення зразків виборчих документів, виготовлення бюлетенів та забезпечення передачі бюлетенів дільничним виборчим комітетам, перевірка звітів про витрачання коштів виборчих фондів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *Національний виборчий комітет – районні виборчі комітети, міські виборчі комітети міст Таллін та Тарту* (постійно діючі органи, строк повноважень яких становить 4 роки; максимальний склад – 13 осіб; головою комітету за посадою є керівник виконавчого органу місцевого самоврядування, члени комітету призначаються керівником районної адміністрації за поданням секретаря району за 10 днів до закінчення строку повноважень відповідних членів; до складу виборчого комітету також входить до 4 заступників членів комітетів, які виконують повноваження членів комітетів за їх відсутності; в містах Тарту і Таллін міські виборчі комітети очолюються мерами міст, склад комітетів формується міськими радами за поданнями мерів) – *дільничні виборчі комітети* (склад комітетів – голова і 8 членів; 4 члени обираються місцевими радами за поданнями мерів; 4 члени – обираються місцевими радами за поданнями партій-суб'єктів виборчого процесу, кожна з яких пропонує одну кандидатуру). *Система органів управління виборчим процесом для місцевих виборів:* *Національний виборчий комітет – районні виборчі комітети, міські міст Талліна та Тарту виборчі комітети – міські та муніципальні виборчі комітети* (склад комітету – до 7 членів, які призначаються на посади за поданням мера муніципалітету, міста; комітет очолює мер міста, муніципалітету,) – *дільничні виборчі комітети* (формуються у складі голови та не більше 8 членів комітету, які обираються на посади місцевою радою за власною ініціативою або за поданням мера (половина членів комітету), за поданнями партій – суб'єктів виборчого процесу (половина членів комітету). Загалом, система органів управління виборчим процесом є *централізованою*.

ІРЛАНДІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Міністерство з питань навколишнього природного середовища, спадщини та місцевого самоврядування.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: центральний орган виконавчої влади.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: підготовка пропозицій щодо удосконалення виборчого законодавства, перегляд меж округів, консультативно-дорадча допомога органам, що здійснюють реєстрацію виборців, уповноваженим посадовим особам місцевого самоврядування, які здійснюють підготовку та проведення виборів; оприлюднення результатів парламентських, президентських, місцевих виборів та виборів до Європейського парламенту.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: консультативно-дорадча допомога органам та посадовим особам, які здійснюють підготовку та проведення виборів; оприлюднення результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: системи органів управління виборчим процесом в Ірландії не існує. Загалом, підготовка та проведення виборів забезпечуються, як і у Великобританії, спеціально уповноваженими посадовими особами місцевого самоврядування (відповідно до Закону про вибори 1963 року та Закону про вибори 1992 такими посадовими особами є місцеві шерифи та секретарі графств, до повноважень яких віднесено реєстрацію кандидатів на виборах, організацію голосування та підрахунок голосів. Законом про вибори 1997 року (Electoral Act, 1997) було створено Комісію з питань округів (Constituency Commission), до повноважень якої віднесено контроль за дотриманням вимог законів Ірландії в частині максимального та мінімального складу нижньої палати парламенту, кількості мандатів, які розподіляються в окрузі, збереження цілісності адміністративних кордонів графств при нарізці округів. До складу цієї комісії входять суддя Верховного Суду Ірландії – голова Комісії, омбудсман, Державний секретар Міністерства з питань охорони навколишнього природного середовища, клерки (керівники апаратів) верхньої та нижньої палат парламенту Ірландії. Повноваження щодо реєстрації виборців на загальнодержавних і місцевих виборах покладено на виконавчі органи місцевого самоврядування графств.

ІСПАНІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Центральна виборча комісія, Міністерство внутрішніх справ.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: ЦВК є постійно діючим незалежним органом, склад якого оновлюється перед кожними виборами. 8 членів комісії призначаються на посади з числа суддів Верховного Суду Загальною радою суддів (Consejo General del Poder Judicial), 5 членів – викладачів права, політичних наук або соціології – нижньою палатою парламенту за поданнями партій та блоків, представлених в нижній палаті парламенту, 1 член – Головний Секретар Конгресу депутатів – входить до складу Комісії за посадою і виконує функції Секретаря Комісії (всього – 14 членів комісії).

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:

здійснення контролю за дотриманням виборчого законодавства (право видавати обов'язкові до виконання комісіями нижчого рівня нормативно-правові акти, скасовувати рішення комісій нижчого рівня), здійснення контролю за складанням списків виборців, накладення адміністративних стягнень за порушення виборчого законодавства, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів. Міністерство внутрішніх справ здійснює адміністративно-технічне забезпечення виборчого процесу (передачу виборчим комісіям виборчих бюлетенів та інших виборчих документів, скриньок для голосування тощо), просвіту виборців.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: ті ж функції, що і стосовно загальнодержавних виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *Центральна виборча комісія – провінційні виборчі комісії* (складаються з 3 суддів та 2 професорів, які обираються радами провінцій) – *окружні виборчі комісії – дільничні виборчі комісії* (формуються муніципальними радами шляхом жеребкування по списку виборців дільниці, якщо особу обрано до складу комісії, виконання функцій члена комісії є її обов'язком, за невиконання якого передбачена адміністративна відповідальність; Голова комісії повинен мати вищу освіту). Аналогічна система забезпечує підготовку та проведення місцевих та регіональних виборів. Система органів управління виборчим процесом загалом є централізованою.

ІТАЛІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Департамент МВС з питань виборів.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійно діючий структурний підрозділ МВС.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: забезпечення підготовки та проведення виборів (переважно координаційні функції), встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів, просвіта виборців.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: ті ж функції, що і щодо загальнодержавних виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *МВС – управління з питань виборів при адміністраціях префектур – управління з питань виборів при виконавчих органах місцевого самоврядування – дільничні виборчі комісії* (формуються муніципальними радами, Президент та секретар комісії призначаються відповідним апеляційним судом). Аналогічна система забезпечує підготовку та проведення місцевих та регіональних виборів. Система органів управління виборчим процесом загалом є децентралізованою.

ЛАТВІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Центральна виборча комісія.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійнодіючий незалежний орган, який складається з 9 членів, 8 з яких (у тому числі Голова Комісії) обираються Сеймом, а один – Верховним Судом з числа суддів Верховного Суду, строком на 4 роки.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:

організаційно-технічне та методичне забезпечення діяльності виборчих комісій, контроль за дотриманням виборчого законодавства (право видавати обов'язкові до виконання накази, розглядати скарги на рішення виборчих комісій нижчого рівня, скасовувати незаконні рішення виборчих комісій нижчого рівня), реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, встановлення результатів загальнодержавних виборів та референдумів, внесення обов'язкових до розгляду рекомендацій до органів державної влади та місцевого самоврядування.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів:

ЦВК призначає місцеві вибори, продовжує строки висування кандидатів на місцевих виборах (у випадку, якщо протягом встановлених для реєстрації кандидатів строків не було висунуто жодного кандидата), виготовляє та передає виборчим комісіям виборчі бюлетені, видає обов'язкові до виконання виборчими комісіями нижчого рівня акти з питань підготовки та проведення місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів:

ЦВК – окружні виборчі комісії – в базових одиницях адміністративно-територіального поділу – районах, містах, волостях (є постійно діючими органами, строк повноважень яких збігається зі строком повноважень відповідної місцевої ради; складаються з 7–15 членів, які призначаються на посади відповідними місцевими радами за поданнями партій, об'єднань з щонайменше 10 виборців, депутатів відповідних місцевих рад) – *дільничні виборчі комісії* (звичайні, спеціальні, що утворюються на судах під прапором Латвії, закордонні, що утворюються ЦВК на території зарубіжних держав в кількості, яка визначається на підставі подання МЗС; склад комісій – 7–15 членів; утворюються окружними виборчими комісіями за поданнями партій, об'єднань щонайменше 10 виборців, депутатів відповідних місцевих рад). Ця ж система органів забезпечує підготовку та проведення місцевих виборів (за винятком спеціальних та закордонних комісій, які на місцевих виборах не створюються). Загалом, система органів управління виборчим процесом є *централізованою* і ЦВК має ряд вагомих повноважень як щодо загальнодержавних, так і щодо місцевих виборів.

ЛИТВА

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Центральна виборча комісія.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:

постійно діючий незалежний орган, члени якого призначаються на посади Сеймом на 4-річний строк. До складу комісії входить Голова Комісії, 3 члени з вищою юридичною освітою, висунуті Литовською асоціацією правників, 3 члени з вищою юридичною освітою, висунуті Міністром юстиції, члени-представники партій, які взяли участь у розподілі депутатських мандатів в Сеймі (по 1 представнику від кожної партії). Станом на березень 2006 до ЦВК входило 15 членів.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:

забезпечення однакового застосування законодавства, контроль за дотриманням виборчого законодавства (право видавати акти на виконання законів про вибори, скасовувати і переглядати рішення окружних виборчих

комісій; право визнавати вибори в окремих округах недійсними з підстав, визначених законом); формування окружних виборчих комісій, реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, дострокове припинення повноважень членів виборчих комісій будь-якого рівня, ведення реєстру виборців, складання списків виборців для окружних виборчих комісій, виготовлення зразків виборчих документів та бюлетенів, встановлення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: забезпечення однакового застосування законодавства, контроль за дотриманням виборчого законодавства (право видавати акти на виконання законів про вибори, скасовувати і переглядати рішення окружних виборчих комісій; право визнавати вибори в окремих округах недійсними з підстав, визначених законом, формування окружних виборчих комісій, виготовлення зразків виборчих документів та бюлетенів, встановлення і затвердження результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: ЦВК – *окружні виборчі комісії* (утворюються ЦВК у складі представників Міністерства юстиції, Литовської асоціації правників (по 1 представнику), службовця (службовців) виконавчого органу місцевого самоврядування (призначається мером, або мерами, якщо округ охоплює території декількох муніципалітетів), представників партій, які за результатами попередніх виборів в багатомандатному окрузі отримали представництво в парламенті (по 2 представники від кожної партії); мінімальний склад окружної комісії – 3 особи) – *дільничні виборчі комісії* (формуються окружними виборчими комісіями у складі, кратному кількості партій і блоків, які мають право висувати кандидатів у члени виборчої комісії; право висувати кандидатів до складу комісій мають партії, які за результатами попередніх парламентських виборів у багатомандатному окрузі отримали представництво в парламенті, або отримали місця в місцевій раді за результатами відповідних місцевих виборів). Порядок формування виборчих комісій для проведення місцевих виборів, а також структура системи управління виборчим процесом на місцевих виборах – аналогічні тому порядку і структурі, яка передбачена для загальнодержавних виборів. Система органів управління виборчим процесом є *централізованою* і повноваження ЦВК щодо підготовки та проведення місцевих виборів є аналогічними повноваженням щодо підготовки та проведення загальнодержавних виборів.

ЛЮКСЕМБУРГ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Міністерство внутрішніх справ.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: центральний орган виконавчої влади.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: повноваження МВС щодо підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів істотно обмежено. МВС призначає позачергові вибори до місцевих рад, визначає дату їх проведення та переносить день голосування на інший день у випадку смерті одного з кандидатів, оприлюднює результати виборів. Всі інші повноваження щодо підготовки та проведення виборів (реєстрація кандидатів, встановлення результатів виборів тощо) здійснюють місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, виборчі бюро.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *головні (bureau principal) виборчі бюро виборчих округів* (склад: президент бюро – голова місцевого суду або його заступник, 4 члени, їх заступники, секретар бюро; в округах з понад 15 000 виборців – президент бюро, 6 членів, їх заступники, секретар та заступник секретаря бюро; секретар та інші члени бюро призначаються президентом бюро з числа виборців) – *бюро виборчих дільниць* (склад: президент бюро – суддя місцевого суду, який призначається на посаду президентом головних виборчих бюро округів з числа суддів місцевого суду, які мають найбільший стаж роботи, 4 члени бюро, заступники членів бюро та секретар бюро, які призначаються на посади президентом бюро дільниць з числа виборців; для підрахунку голосів президент головного бюро може призначити необхідну кількість осіб, які здійснюватимуть підрахунок голосів виборців). Крім МВС, виборчих комісій, підготовка та проведення загальнодержавних, місцевих виборів та виборів до Європейського парламенту покладається також на Державний департамент (МЗС, ministre d'Etat), місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Загалом, управління виборчим процесом в Люксембурзі є *децентралізованим*.

МАЛЬТА

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Виборча комісія Мальти.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійно діючий незалежний орган, члени якого призначаються на посади Президентом за поданням Прем'єр-міністра, погодженим з Лідером опозиції (всього – 9 членів).

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: врегулювання питань підготовки та проведення виборів, неврегульованих законом; складання та ведення реєстру виборців; реєстрація кандидатів на виборах; визначення приміщень, в яких здійснюватиметься голосування; проведення підрахунку голосів, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: видача внесеним до виборчого реєстру виборцям виборчих документів (які є підставою видачі бюлетеня для голосування на місцевих виборах), друкування бюлетенів для місцевих виборів, реєстрація кандидатів на місцевих виборах, формування дільничних виборчих комісій (призначення Уповноважених), визначення приміщень для голосування та приміщення, в якому здійснюватиметься підрахунок голосів, підрахунок голосів та встановлення результатів виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних і місцевих виборів: Виборча комісія Мальти – дільничні виборчі комісії (які складаються з Уповноважених у кількості, визначеній Виборчою комісією. Кандидатури Голів комісії визначаються Виборчою комісією і затверджуються нею; інші члени комісій призначаються Виборчою комісією за поданнями політичних партій). Система органів управління виборчим процесом та принципи формування відповідних органів є *однаковими для загальнодержавних та місцевих виборів*. Система органів управління виборчим процесом є *централізованою*, причому ключові повноваження щодо підготовки та проведення виборів покладаються не на комісії нижчого рівня, а на Виборчу комісію Мальти.

НІДЕРЛАНДИ

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Виборча Рада (Kiesraad).
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** постійно діючий незалежний орган, члени якого (всього 7 членів) призначаються монархом на 4 роки.
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** для виборів до нижньої палати парламенту функції вищого органу управління виборчим процесом здійснює Виборча Рада, для місцевих виборів – відповідні головні виборчі комітети (провінцій та муніципалітетів). *Основні функції:* організаційно-розпорядчі – реєстрація кандидатів, організація голосування, встановлення результатів виборів в округах та в цілому по країні.
- 4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів:** підготовку та проведення місцевих виборів забезпечують головні виборчі комітети, а не Виборча Рада.
- 5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів:** *Виборча рада* – головні виборчі комітети виборчих округів (складаються з 5 осіб: мера муніципалітету – Голови виборчого комітету, заступника Голови комітету та 3 членів, які призначаються Міністром внутрішніх справ) – *дільничні виборчі комітети* (складаються з осіб, призначених виконавчим органом місцевого самоврядування). Головні виборчі комітети, які здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів (до рад провінцій та муніципалітетів) також складаються з 5 осіб, однак члени таких комітетів призначаються відповідними виконавчими органами місцевого самоврядування, а не Міністром внутрішніх справ. Загалом, система органів управління виборчим процесом є *децентралізованою*, повноваження Виборчої Ради – вузькі і основний тягар підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів лягає на головні виборчі комітети.

НІМЕЧЧИНА

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Федеральний уповноважений з виборів (Bundeswahlleiter), Федеральна виборча комісія.
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** Федеральний уповноважений з виборів – Голова Федеральної виборчої комісії і його заступник призначаються на посади Міністром внутрішніх справ і працюють за сумісництвом безстроково. Персональний склад Федеральної виборчої комісії формується Уповноваженим. Загальний склад комісії – 9 членів.
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** координаційні функції, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів
- 4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів:** не поширюються на місцеві вибори і вибори до ландтагів.
- 5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів:** *Федеральний уповноважений з виборів, Федеральна виборча комісія* – *уповноважені земель, виборчі комісії земель* – *уповноважені у виборчих округах, окружні виборчі комісії* – *уповноважені з виборів на дільницях, дільничні виборчі комісії*. Всі уповноважені призначаються урядами відповідних земель або уповноваженими ними органами. Склад всіх виборчих комісій, крім ФВК – 5–7 членів,

які призначаються відповідними уповноваженими з виборів, якщо законодавством земель не передбачено, що склад комісій формується представницькими органами самоврядування. Система органів управління місцевими виборами та виборами до ландтагів загалом є аналогічною системі, яка забезпечує підготовку та проведення загальнодержавних виборів з урахуванням того, що повноваження Федерального уповноваженого не поширюються на інші, крім федеральних, вибори (тобто, вищим органом управління виборчим процесом у даному випадку є Уповноважений землі або інший уповноважений). Система управління виборчим процесом є *децентралізованою*.

ПОЛЬЩА

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Державна виборча комісія.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійно діючий незалежний орган – формується Президентом за поданням Голів Конституційного, Верховного та Адміністративного Суду (по 3 члени Державної виборчої комісії).

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: контроль за дотриманням положень виборчого законодавства, нагляд за веденням реєстру виборців, складанням списків виборців, реєстрація кандидатів на виборах, розгляд скарг на рішення окружних виборчих комісій та прийняття рішень за результатами їх розгляду, офіційне оприлюднення результатів виборів, внесення пропозицій щодо удосконалення виборчого законодавства спікерам палат парламенту.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: контроль за дотриманням виборчого законодавства, призначення виборчих комісарів воєводств (які, у свою чергу, формують територіальні виборчі комісії), розгляд скарг на дії комісарів з виборів, затвердження зразків бюлетенів, печаток та інших документів, нагляд за складанням списків виборців, оприлюднення результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних, регіональних і місцевих виборів: *Державна виборча комісія – окружні виборчі комісії* (утворюються у складі 7–11 суддів, призначених на посади Державною виборчою комісією за поданням Міністра юстиції, одного виборчого комісара) – *дільничні виборчі комісії* (утворюються мерами (війтами) у складі 6–10 осіб, визначених виборчими комітетами, та однієї особи, призначеної відповідно мером або війтом за власною ініціативою з числа працівників органів виконання покарань або тимчасового утримання громадян (для комісій, які утворюються в місцях позбавлення волі), працівників закладів охорони здоров'я (для комісій, які утворюються у відповідних закладах), посадових осіб місцевого самоврядування (для комісій, які утворюються на звичайних дільницях). Система органів управління виборчим процесом для місцевих виборів: *Державна виборча комісія – територіальні виборчі комісії воєводств, повітів, міст з правами повітів, гмін* (утворюються виборчими комісарами, призначеними Державною виборчою комісією за поданням Міністра юстиції, у складі 7–9 осіб, запропонованих виборчими комітетами; голови територіальних комісій воєводств, повітів та міст з правами повітів призначаються з числа суддів головою відповідного окружного суду, голова комісії гміни обирається самою комісією) – *дільничні виборчі комісії* (утворюються мерами муніципалітетів у складі 5-9 осіб, запропонованих виборчими комітетами, а також одна особа, призначена мером з числа службових осіб місцевого самоврядування гміни). Система органів управління виборчим процесом в Польщі є *централізованою*.

ПОРТУГАЛІЯ

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Національна виборча комісія.
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** постійно діючий незалежний орган, члени якого призначаються парламентом, Вищою радою суддів та міністерствами внутрішніх, закордонних справ, з питань ЗМІ. Вища Рада магістратів призначає Голову комісії – суддю Верховного Суду. Парламент призначає членів комісії за поданнями представлених в парламенті політичних партій (по 1 представнику від кожної партії). Всього до складу Комісії входить 10 членів.
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** просвіта виборців, забезпечення рівних можливостей суб'єктів виборчого процесу у здійсненні передвиборної агітації, нагляд за використанням коштів виборчих фондів, встановлення результатів виборів.
- 4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів:** просвіта виборців, забезпечення рівних можливостей суб'єктів виборчого процесу у здійсненні передвиборної агітації, нагляд за використанням коштів виборчих фондів, встановлення результатів виборів.
- 5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних, регіональних і місцевих виборів:** *Центральна виборча комісія – дільничні виборчі комісії* (утворюються у складі голови, заступника голови та 3 членів комісії, які або обираються на зборах представників партій і об'єднань – суб'єктів виборчого процесу (учасники зборів зобов'язані повідомити мера муніципалітету про персональний склад новосформованих дільничних комісій), або ж, у разі недосягнення згоди – обираються шляхом жеребкування, яке проводиться мером на підставі отриманих подань від партій і об'єднань – суб'єктів виборчого процесу (кожен суб'єкт може запропонувати не більше 2 кандидатур до складу кожної комісії, з яких обирається лише одна). Загалом, система органів управління виборчим процесом в Португалії є *децентралізованою*, обсяг повноважень НВК – вузький. Варто відзначити, що окрім виборчих комісій, підготовку та проведення виборів забезпечують також місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, суди (наприклад, Конституційний Суд Португалії приймає рішення про реєстрацію або відмову в реєстрації висунутих партіями і блоками кандидатів) тощо.

СЛОВАЧЧИНА

- 1. Вищий орган управління виборчим процесом:** Центральна виборча комісія.
- 2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом:** незалежний тимчасовий орган, який формується за поданнями політичних партій і блоків – суб'єктів виборчого процесу (по 2 члени і 2 заступники від партії) Прем'єр-міністром Словаччини (який скликає перше засідання Комісії, на якому члени Комісії обирають Голову комісії)
- 3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом:** реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, вирішення спорів, пов'язаних з порушенням принципу рівності суб'єктів виборчого процесу у здійсненні передвиборної агітації на державному радіо та телебаченні, встановлення результатів загальнодержавних виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: 1) щодо регіональних виборів – координація діяльності регіональних виборчих комісій, розгляд скарг на рішення регіональних виборчих комісій, опублікування результатів виборів; 2) щодо місцевих виборів: забезпечення дотримання вимог виборчого законодавства виборчими комісіями, перевірка дотримання вимог законодавства щодо рівнопредставленості партій і блоків в окружних виборчих комісіях, опублікування результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних, регіональних і місцевих виборів: *Центральна виборча комісія – окружні виборчі комісії* (формується за поданнями політичних партій і блоків – суб'єктів виборчого процесу; кожен суб'єкт може запропонувати одну кандидатуру; склад комісії законодавчо не обмежений і визначається лише кількістю запропонованих кандидатур; окремі рішення про утворення комісій не приймаються – керівник місцевого органу виконавчої влади скликає висунутих партіями і блоками членів комісії на перше засідання, на якому вони складають присягу, обирають голову комісії та вирішують інші визначені законом питання; секретар комісії призначається місцевим органом виконавчої влади) – *дільничні виборчі комісії* (формується за поданнями політичних партій і блоків – суб'єктів виборчого процесу; кожен суб'єкт може запропонувати одну кандидатуру; склад комісії законодавчо не обмежений і визначається лише кількістю запропонованих кандидатур; окремі рішення про утворення комісії не приймаються – голова муніципалітету скликає висунутих партіями і блоками членів комісії на перше засідання, на якому вони обирають голову комісії та вирішують інші визначені законом питання; секретар комісії призначається головою муніципалітету). *Система виборчих комісій для регіональних виборів:* *Центральна виборча комісія – регіональні виборчі комісії – окружні виборчі комісії – дільничні виборчі комісії.* Склад всіх комісій формується за поданнями політичних партій і блоків – суб'єктів відповідного виборчого процесу на виборах (кожен з яких має право висунути одну кандидатуру), секретарі регіональних та окружних виборчих комісій призначаються головами цих комісій, секретарі дільничних комісій – мерами муніципалітетів. *Система виборчих комісій для місцевих виборів:* *Центральна виборча комісія – муніципальні виборчі комісії – окружні виборчі комісії – дільничні виборчі комісії.* Всі виборчі комісії формуються з представників партій і блоків – суб'єктів відповідних виборчих процесів (по одному представнику від кожного суб'єкта). Загалом, система органів управління виборчим процесом в Словаччині є *децентралізованою*, а обсяг повноважень центрального органу управління виборчим процесом щодо підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів є обмеженим.

СЛОВЕНІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Державна виборча комісія.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: постійно діючий незалежний орган, члени якого призначаються на посади парламентом. Склад Державної виборчої комісії: Голова Державної виборчої комісії, 5 членів та їхніх заступників. Голова та заступник Голови призначаються з числа суддів Верховного Суду, інші члени Комісії – за поданням депутатських фракцій пропорційно до кількості депутатів, які входять до складу фракцій, при цьому 2 члени комісії повинні бути експертами у галузі права.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: забезпечення легітимності виборів та однакового застосування положень виборчого законодавства, координація роботи окружних та дільничних виборчих комісій, надання комісіям консультативної допомоги, встановлення зразків виборчих документів, друк виборчих бюлетенів, встановлення результатів виборів та офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: забезпечення однакового застосування виборчого законодавства, надання консультативної допомоги муніципальним виборчим комісіям, встановлення зразків виборчих документів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних і місцевих виборів: *Державна виборча комісія – окружні виборчі комісії, окружні виборчі комісії спеціальних виборчих округів, утворених в місцях компактного проживання угорської та італійської національних меншин* (окружні виборчі комісії утворюються Державною виборчою комісією у складі Голови комісії, 3 членів комісії та їхніх заступників; при цьому Голова та заступник Голови призначаються з числа суддів, один член і один заступник члена комісії – з числа експертів у галузі права, два члени та два заступники членів комісії призначаються за поданнями парламентських фракцій з урахуванням їх чисельного складу; принаймні один член окружної виборчої комісії спеціального виборчого округу має бути представником відповідної національної меншини) – *дільничні виборчі комісії* (утворюються Державною виборчою комісією у складі Голови комісії, 3 членів та 3 заступників членів комісії; Голова комісії призначається з числа суддів, заступник голови комісії – з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту; члени виборчих комісій призначаються за поданнями політичних партій на основі принципу пропорційного представництва або за поданнями представницьких органів місцевого самоврядування). *Система органів управління виборчим процесом для місцевих виборів: Центральна виборча комісія (обмежені повноваження, забезпечує виконання закону) – муніципальні виборчі комісії та спеціальні муніципальні виборчі комісії, утворені в місцях компактного проживання угорської та італійської національних меншин* (утворюються місцевими радами у складі Голови, 3 членів комісії та 3 заступників членів комісії; Голова комісії, якщо це можливо, повинен мати вищу юридичну освіту або бути суддею; члени комісії призначаються за поданнями політичних партій, об'єднань громадян або членів громади) – *окружні виборчі комісії* (утворюються, якщо місцеві вибори проводяться в одномандатних округах, у складі та за процедурою, встановленою для муніципальних виборчих комісій) – *дільничні виборчі комісії* (утворюються муніципальними виборчими комісіями у складі Голови та необхідної кількості членів комісії і їхніх заступників на основі пропозицій політичних партій, об'єднань громадян та членів територіальної громади).

УГОРЩИНА

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Національна виборча комісія, Департамент з питань виборів при МВС Угорщини.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: *Національна виборча комісія* – постійно діючий орган, строк повноважень якого складає 4 роки і склад якого оновлюється після призначення парламентських виборів. Парламент за поданням Міністра внутрішніх справ, в якому

враховуються пропозиції політичних партій, обирає 5 членів НВК та необхідну кількість додаткових членів НВК. *Департамент з питань виборів при МВС* є постійно діючим структурним підрозділом МВС.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: *Повноваження НВК:* здійснення контролю за дотриманням виборчого законодавства (цей контроль обмежується лише правом розглядати скарги та повідомляти про вказані у скаргах порушення компетентні органи; НВК не має права видавати обов'язкові до виконання іншими виборчими комісіями акти), скасування результатів виборів у випадку, якщо порушення виборчого законодавства унеможливають встановлення результатів виборів; реєстрація кандидатів на виборах, затвердження зразків виборчих бюлетенів, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів. *Повноваження Департаменту з питань виборів при МВС* – підготовка виборів, забезпечення правильного складання протоколів про підрахунок голосів та встановлення результатів виборів в окрузі (представники відповідних територіальних підрозділів МВС входять до складу виборчих комісій).

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: повноваження НВК щодо підготовки та проведення загальнодержавних виборів в основному поширюються і на місцеві вибори.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних, регіональних і місцевих виборів: *Національна виборча комісія – регіональні виборчі комісії* (повноваження комісій поширюються на територію відповідних адміністративно-територіальних одиниць), *окружні виборчі комісії одномандатних виборчих округів* (формуються регіональними органами місцевого самоврядування за поданнями регіональних представництв Департаменту з питань виборів) – *дільничні виборчі комісії* (члени комісій обираються місцевими радами за поданням керівників представництв Департаменту з питань виборів у кількості не менше 3 осіб). Окрім виборчих комісій, до системи органів управління виборчим процесом входять також Департамент з питань виборів МВС і територіальні представництва цього Департаменту (electoral offices), які здійснюють організаційно-технічне забезпечення діяльності відповідних комісій. *Система органів управління виборчим процесом для місцевих виборів:* *Національна виборча комісія* – місцеві виборчі комісії (формується відповідними місцевими радами за поданнями представництв Департаменту з питань виборів у складі 3–5 осіб) – *дільничні виборчі комісії* (формуються місцевими радами за поданнями представництв Департаменту з питань виборів). Кожен орган в системі органів управління виборчим процесом є значною мірою автономним, сама система – *децентралізована*, а обсяг повноважень НВК щодо підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів є досить вузьким.

ФІНЛЯНДІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Міністерство юстиції.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: центральний орган виконавчої влади.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: складання національного реєстру кандидатів, зареєстрованих для участі у загальнодержавних та місцевих виборах, інформування виборців про місцезнаходження дільниць для голосування наперед та час такого голосування, затвердження зразків

та виготовлення штампів для бюлетенів, передача бюлетенів та інших виборчих документів виборчим комісіям (окружним та центральним виборчим комісіям муніципалітетів).

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: підготовку та проведення місцевих виборів забезпечують центральні виборчі комісії муніципалітетів; повноваження Міністерства юстиції у відповідній сфері обмежуються складанням загального реєстру кандидатів, виготовленням штампів для бюлетенів та виборчої документації, передачею штампів та бюлетенів центральним виборчим комісіям муніципалітетів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: *Міністерство юстиції – окружні виборчі комісії* (формуються місцевими державними адміністраціями у складі голови, заступника голови, 3 членів комісії та 4 заступників членів комісії, які призначаються за поданнями партій, що на попередніх парламентських виборах висували кандидатів у відповідному окрузі) – *дільничні виборчі комітети, дільничні виборчі комісії* (дільничні виборчі комітети утворюються муніципальними радами у складі голови, заступника голови, 3 членів та 3 заступників членів комітету; дільничні виборчі комісії утворюються муніципальними радами для голосування наперед, за місцем проживання виборця у складі голови, заступника голови комісії, 3 членів комісії та не менше 3 заступників членів комісії; кандидатури на посади членів та заступників членів виборчих комісій та виборчих комітетів мають право вносити партії, які на попередніх парламентських виборах висували кандидатів у члени парламенту). Система органів управління виборчим процесом на місцевих виборах представлена *центральними виборчими комісіями муніципалітетів* (формуються місцевими радами на строк їх повноважень у складі голови, заступника голови, 3 членів та не менше 5 заступників членів комісії; кандидатури членів комісії та їхніх заступників мають право висувати об'єднання виборців, які на попередніх місцевих виборах висували кандидатів у депутати муніципалітету); дільничними виборчими комісіями та виборчими комітетами. Система органів управління виборчим процесом є *децентралізованою* – повноваження Міністерства юстиції є вузькими, основний тягар підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів лягає на окружні виборчі комісії та, відповідно, центральні виборчі комісії муніципалітетів (які здійснюють реєстрацію кандидатів на виборах, забезпечують підготовку та проведення голосування, встановлюють і офіційно оприлюднюють результати загальнодержавних і місцевих виборів).

ФРАНЦІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Міністерство внутрішніх справ, Конституційна Рада, Вища рада телерадіомовлення.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: МВС – центральний орган виконавчої влади, Конституційна Рада (конституційний суд) – орган судової влади, Вища рада телерадіомовлення – незалежний орган зі спеціальним статусом.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: МВС – організаційне забезпечення виборів (видання інструкцій), попереднє встановлення результатів загальнодержавних виборів, підрахунок голосів на всіх виборах, крім парламентських і президентських, встановлення результатів відповідних виборів

на основі протоколів, отриманих від дільничних виборчих комісій. *Конституційна Рада* – реєстрація кандидатів, розгляд скарг на порушення виборчого законодавства, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів, *Вища рада телерадіомовлення* – нагляд за дотриманням виборчого законодавства в частині, що регулює діяльність ЗМІ в ході виборчого процесу (нагляд за дотриманням принципу вільного доступу до ЗМІ всіх суб'єктів виборчого процесу).

4. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: єдиної системи органів управління виборчим процесом у Франції не існує. Підготовку та проведення виборів в межах своїх повноважень забезпечують МВС, Вища Рада телерадіомовлення, Національна рахункова комісія з передвиборних витрат і фінансування політичних партій (утворена законом від 15.01.1990 р. для перевірки фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів в округах з кількістю виборців понад 9000 осіб; склад комісії – 9 членів, по 3 члени від Державної ради, Касаційного Суду та Рахункової палати). У комунах з населенням понад 20 000 осіб створюються комісії з контролю за голосуванням, які здійснюють контроль за утворенням виборчих дільниць, правильністю підрахунку голосів. Кожна така комісія складається з судді, який призначається першим головою апеляційного суду (голова комісії), державного службовця, який призначається перфектом, та судді, який призначається органами юстиції у відповідному департаменті. Для контролю за дотриманням встановленого порядку ведення передвиборної агітації у комунах утворюються комісії по передвиборній агітації під головуванням судді, що призначається першим головою апеляційного суду; до складу комісії входять службовці, що призначаються префектом, керівником фінансового управління департаменту та директором відповідного регіону (департаменту).

ЧЕХІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Центральна виборча комісія.

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: до 2000 року – незалежний тимчасовий орган, який формується перед проведенням парламентських виборів Міністром внутрішніх справ за поданнями політичних партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу (не більше 2 кандидатів від кожної партії (блоку) – суб'єкта виборчого процесу; з 2000 року ЦВК стало міжвідомчим постійно діючим органом, очолюваним Міністром внутрішніх справ. До складу ЦВК входять заступники міністрів внутрішніх справ, Чеського статистичного управління, фінансів, закордонних справ, юстиції, оборони, охорони здоров'я, праці та соціальної політики, Канцелярії Президента республіки (всього – 10 членів).

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: встановлення результатів загальнодержавних виборів; координація діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо підготовки та проведення виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: оприлюднення результатів регіональних та місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: У 2000 році система органів управління виборчим процесом була максимально децентралізована. На сьогодні до її складу входять ЦВК,,

Міністерство внутрішніх справ, Чеське статистичне управління, органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади (які виконують функції, що раніше здійснювали регіональні, окружні та міські виборчі комісії), дільничні виборчі комісії. За поданнями політичних партій і виборчих блоків, об'єднань виборців формуються лише дільничні виборчі комісії (кожен суб'єкт виборчого процесу може запропонувати 1 кандидатуру на посаду члена комісії і 1 кандидатуру на посаду його заступника).

ШВЕЦІЯ

1. Вищий орган управління виборчим процесом: Центральний орган з виборів (Central Election Authority, Valmyndigheten).

2. Статус та порядок формування вищого органу управління виборчим процесом: Центральний орган виконавчої влади, підзвітний Міністерству юстиції.

3. Основні функції вищого органу управління виборчим процесом: погодження дати проведення позачергових парламентських виборів; інформування виборців про час, місце і спосіб голосування; визначення кількості мандатів, які розподіляються у виборчих округах; реєстрація кандидатів; встановлення зразків виборчих бюлетенів та протоколів підрахунку голосів, виготовлення виборчих бюлетенів та передача бюлетенів політичним партіям-суб'єктам виборчого процесу; виготовлення скриньок для голосування та бандеролей для голосування; виготовлення посвідчень виборців (voting cards); встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів.

4. Повноваження вищого органу управління виборчим процесом щодо місцевих виборів: призначення позачергових місцевих виборів (за погодженням з адміністрацією графства); встановлення форм протоколів підрахунку голосів та результатів місцевих виборів.

5. Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: Центральний орган з виборів – виконавчі бюро графств (*county administrative boards*) – виборчі комітети муніципалітетів (окружні виборчі комітети; формуються органами місцевого самоврядування і мають статус комітетів місцевих рад) – уповноважені з проведення виборів на дільницях (виборчі комітети призначають головуючого уповноваженого та не менше 3 інших уповноважених, які забезпечують голосування на дільниці).

ВИСНОВКИ

Дослідження положень виборчих законів країн ЄС дозволяє дійти висновку, що визначальний вплив на побудову системи адміністрування виборчого процесу, визначення засад взаємодії між органами цієї системи, меж і характеру їхніх повноважень має ступінь розвитку демократичних традицій, у тому числі – наявність досвіду проведення демократичних і чесних виборів. У більшості країн Західної Європи система органів адміністрування виборів є децентралізованою, між її складовими наявні зв'язки координації, а не субординації; повноваження вищого органу адміністрування виборів покладено на центральний орган виконавчої влади,

як правило – Міністерство внутрішніх справ. Загалом повноваження цього органу передбачають організаційно-методичне забезпечення проведення виборів, встановлення результатів загальнодержавних виборів та їх офіційне оприлюднення. Контрольні функції МВС (або аналогічних органів) суттєво обмежені.

В державах Східної Європи, які не мають розвинених демократичних традицій, система органів адміністрування виборів побудована за принципом ієрархії, між органами цієї системи існують чіткі субординаційні зв'язки; вищий орган адміністрування виборів наділяється широкими контрольними, організаційними і розпорядчими повноваженнями. У більшості нових членів ЄС функції такого органу виконує Центральна виборча комісія, яка має автономний статус і прямо не належить до виконавчої гілки влади.

Практично в усіх державах ЄС на законодавчому рівні закріплено механізми, спрямовані на забезпечення незалежності, неупередженості та стабільності роботи виборчих комісій. Серед них: а) забезпечення представництва партій та інших суб'єктів виборчого процесу у складі виборчих комісій (цей механізм особливо поширений в країнах Східної Європи); б) забезпечення представництва суб'єктів виборчого процесу під час роботи виборчих комісій (цей механізм застосовується практично в усіх країнах); в) включення до складу виборчих комісій заступників членів комісій, які виконують повноваження членів комісій під час їхньої відсутності.

Законодавством більшості країн ЄС в якості підстави набуття членами виборчих комісій своїх повноважень передбачено складання ними присяги. Як правило, в країнах ЄС окружні, територіальні і дільничні виборчі комісії формуються представницькими органами самоврядування, а не вищим органом адміністрування виборів. Також у більшості держав-членів Європейського Союзу немає суттєвих відмінностей між структурою системи, яка забезпечує підготовку загальнодержавних виборів в окрузі, та структурою системи, яка забезпечує проведення місцевих виборів.

РЕЗУЛЬТАТИ ОСТАННІХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В КРАЇНАХ ЄС

Партії, блоки, виборчі об'єднання та їхня ідеологічна спрямованість	Кількість голосів виборців, %	Кількість отриманих мандатів, зміни у порівнянні з попередніми виборами
---	-------------------------------	---

АВСТРІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 183 члени

Дата проведення виборів: 24.11.2002

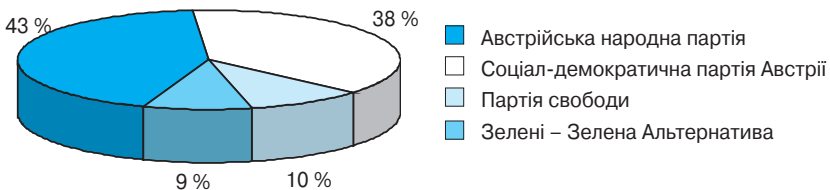
Явка виборців: 4 982 261 (84,3%)

Партії, які сформували уряд: Австрійська народна партія, Партія Свободи

Партія, яку представляє глава уряду: Австрійська народна партія

	Нижня палата	
Австрійська народна партія (християнсько-демократичний)	42,3	79 (↑27)
Соціал-демократична партія Австрії (соціал-демократичний)	36,5	69 (↑4)
Партія Свободи (націоналістичний)	10,0	18 (↓34)
Зелені – Зелена Альтернатива (екологічний)	9,5	17 (↑3)
Ліберальний форум	0,98	0
Комуністична партія Австрії	0,56	0
Партія лівих соціалістів	0,8	0
Демократи	0,05	0
Християнський виборчий союз	0,04	0

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Австрії, %

БЕЛЬГІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 150 членів

Дата проведення виборів в нижню палату: 18.05.2003

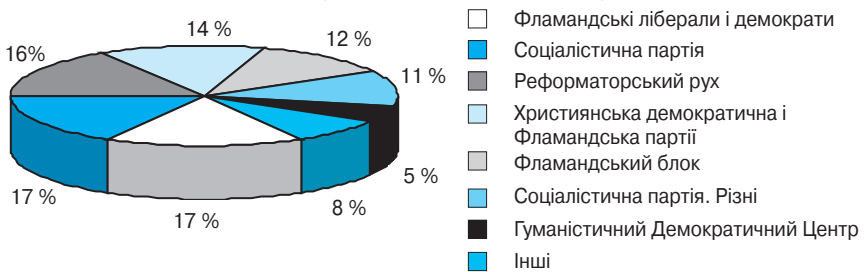
Явка виборців: 6 936 801 (91,9%)

Партії, які сформували уряд: Фламандські ліберали і демократи, Соціалістична партія. Різні, Фламандська ліва ліберальна партія, Соціалістична партія.

Партія, яку представляє глава уряду: Фламандські ліберали і демократи

	Нижня палата	
Фламандські ліберали і демократи (ліберальний)	15,4	25 (↑2)
Блок SPA-SPIRIT	14,9	17 (↑3)
• Соціалістична партія. Різнi (соціал-демократичний) • Фламандська ліва ліберальна партія (соціал-ліберальний, регіоналістський)		6
Християнська демократична і Фламандська партії (християнсько-демократичний)	13,3	21 (↓1)
Соціалістична партія	13,0	25 (↑6)
Фламандський блок (націонал-сепаратистський)	11,6	18 (↑3)
Реформаторський рух (ліберальний)	11,4	24 (↑6)
Гуманістичний Демократичний Центр (християнсько-демократичний)	5,5	8 (↓2)
Об'єднані екологи, ECOLO (екологічний)	3,1	4 (↓7)
Новий Фламандський Альянс (консервативний, сепаратистський)	3,1	1 (↓7)
Фламандські Зелені (екологічний)	2,5	0 (↓9)
Національний Фронт (націоналістичний)	2,0	1 (↑0)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Бельгії, %

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 5 років

Склад парламенту (нижньої палати): 645 членів

Дата проведення виборів: 5.05.2005

Явка виборців: 27 148 510 (61,4%)

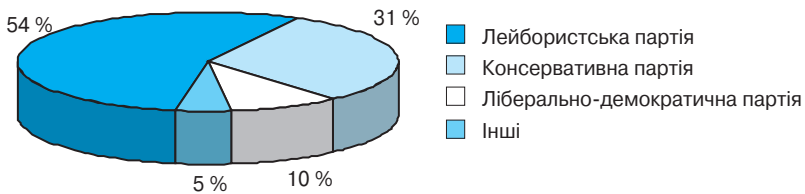
Партії, які сформували уряд: Лейбористська партія

Партія, яку представляє глава уряду: Лейбористська партія

	Нижня палата	
Лейбористська партія (соціал-демократичний)	35,2	355 (↓58)
Консервативна партія (консервативний)	32,4	198 (↑32)

Ліберально-демократична партія (ліберальний)	22	62 (↑10)
Демократична юніоністська партія (націоналістичний, регіоналістський)	0,9	9 (↑4)
Шотландська національна партія (соціал-демократичний, сепаратистський)	1,5	6 (↑1)
Шин Фейн (соціалістичний, сепаратистський)	0,6	5 (↑1)
Партія Уельсу (соціал-демократичний, сепаратистський)	0,6	3 (↓1)
Соціал-демократична лейбористська партія (соціал-демократичний, сепаратистський)	1,5	3 (↑0)
Юніоністська партія Ольстеру (консервативний, регіоналістський)	0,5	1(↓5)
Повага: єдина коаліція (соціалістичний)	0,3	1
КНС (центристський)	0,1	1
Незалежні кандидати	0,1	1

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Великобританії, %

ГРЕЦІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 300 членів

Дата проведення виборів: 7.03.2004

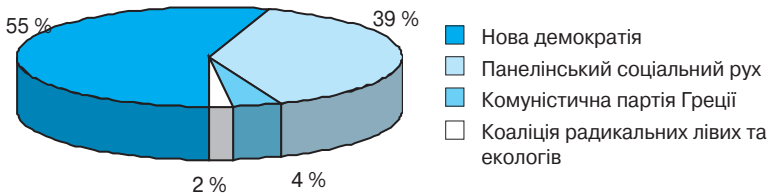
Явка виборців: 7 571 601 (76,5%)

Партії, які сформували уряд: Нова Демократія

Партія, яку представляє глава уряду: Нова Демократія

Нова демократія (ліберально-консервативний)	45,4	165 (↑ 40)
Панелінський соціальний рух (соціал-демократичний)	40,5	117 (↓41)
Комуністична партія Греції (комуністичний)	5,9	12 (↑1)
Коаліція радикальних лівих та екологів (соціалістичний)	3,3	6 (↑0)
Народний консервативний рух	2,2	0
Демократично-соціальний рух	1,8	0
Союз центристів	0,3	0
Радикальний лівий фронт	0,2	0
Комуністична партія Греції (марксистсько-ленінська)	0,2	0
Антикапіталістична коаліція	0,1	0
Грецький фронт	0,1	0
Марксистсько-ленінська партія Греції	0,1	0

Розподіл місць в парламенті Греції, %

ДАНІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 179 членів

Дата проведення виборів: 8.02.2005

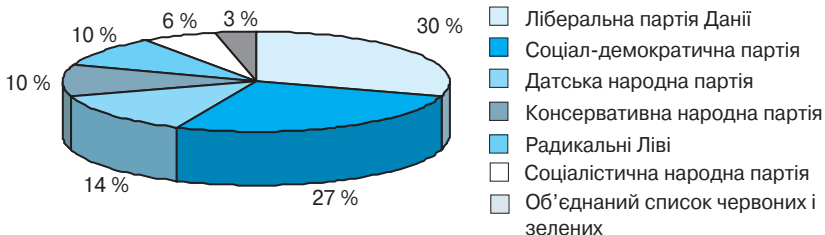
Явка виборців: 3 384 560 (84,54%)

Партії, які сформували уряд: Ліберальна партія Данії, Консервативна народна партія

Партія, яку представляє глава уряду: Ліберальна партія Данії

Ліберальна партія Данії (аграрний, ліберальний)	29,0	52 (↓4)
Соціал-демократична партія (соціал-демократичний)	25,9	47 (↓5)
Датська народна партія (націоналістичний)	13,2	24 (↑2)
Консервативна народна партія (ліберально-консервативний)	10,3	18 (↑2)
Радикальні Ліві (соціально-ліберальний)	9,2	17 (↑8)
Соціалістична народна партія (соціалістичний, екологічний)	6,0	11 (↓1)
Об'єднаний список червоних і зелених (комуністичний)	3,4	6 (↑2)
Християнські демократи (християнсько-демократичний)	1,7	0 (↓4)
Демократичний центр	1,0	0
Партія меншості	0,3	0
«Вперед» (Гренландія)	≈0,0	0
«Комуна Інуїт» (Гренландія)	≈0,0	0
Республіканська партія (Фарерські острови)	≈0,0	0
Народна партія (Фарерські острови)	≈0,0	0

Розподіл місць у парламенті Данії, %

ЕСТОНІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 101 член

Дата проведення виборів: 2.03.2003

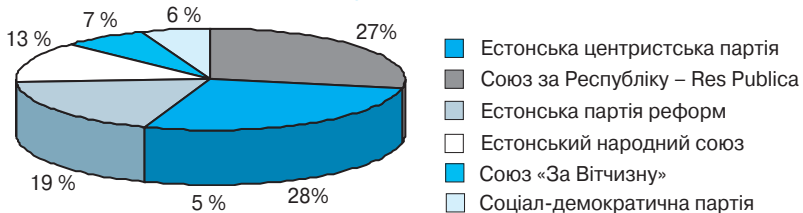
Явка виборців: 500 686 (58,2%)

Партії, які сформували уряд: Естонська партія реформ, Естонська центристська партія, Естонський народний Союз

Партія, яку представляє глава уряду: Естонська партія реформ

Естонська центристська партія (соціал-ліберальний)	25,4	28 (↑0)
Союз за Республіку – Res Publica (консервативний)	24,62	28 (↑28)
Естонська партія реформ (ліберальний)	17,69	19 (↑1)
Естонський народний союз (консервативний, аграрний)	13,03	13 (↑)
Союз «За Вітчизну» (християнсько-демократичний)	7,31	7 (↓11)
Соціал-демократична партія (соціал-демократичний)	7,04	6 (↓11)
Естонська об'єднана народна партія (етнічний, російський)	2,25	0 (↓6)
Естонська християнська народна партія	1,07	0
Естонська партія «Незалежність»	0,55	0
Естонська соціал-демократична трудова партія	0,42	0
Російська партія в Естонії	0,2	0
Незалежні кандидати	0,44	0

Розподіл місць у парламенті Естонії, %

ІРЛАНДІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 5 років

Склад парламенту (нижньої палати): 166 членів

Дата проведення виборів: 18.05.2002

Явка виборців: 1 878 609 (62,6%)

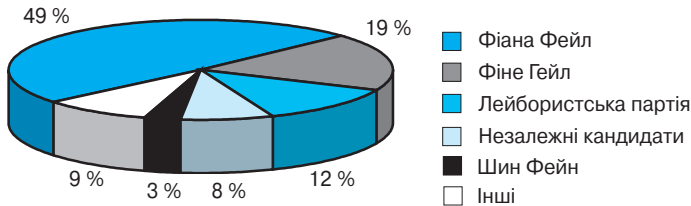
Партії, які сформували уряд: Фіана Фейл, Прогресивна демократична партія

Партія, яку представляє глава уряду: Фіана Фейл

	Нижня палата	
Фіана Фейл («Солдати Долі») (ліберально-консервативний)	41,5	81 (↑4)
Фіне Гейл («Ірландська родина») (християнсько-демократичний)	22,5	31 (↓23)

Лейбористська партія (соціал-демократичний)	10,8	20 (↓1)
Прогресивна демократична партія (ліберальний)	4,0	8 (↑4)
Партія зелених (екологічний)	3,8	6 (↑4)
Шин Фейн («Ми самі») (соціалістичний)	6,5	5 (↑4)
Соціалістична партія (комуністичний)	0,8	1 (↑0)
Інші партії	0,7	0 (↑0)
Незалежні кандидати	9,5	13 (↑7)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Ірландії, %

ІСПАНІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 350 членів

Дата проведення виборів до палат: 14.03.2004

Явка виборців: 25 846 620 (77,21%)

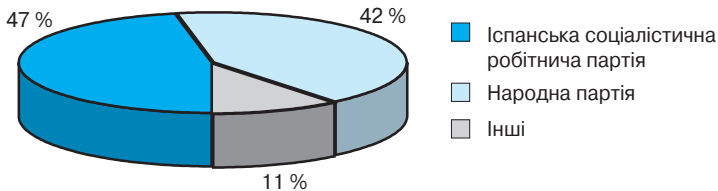
Партії, які сформували уряд: Іспанська соціалістична робітничка партія

Партія, яку представляє глава уряду: Іспанська соціалістична робітничка партія

	Нижня палата	
Іспанська соціалістична робітничка партія (соціал-демократичний)	43,3	164 (↑39)
Народна партія (консервативний)	38,3	148 (↓35)
Коаліція об'єднаних лівих і Ініціативи каталонських зелених: (комуністичний, екологічний) <ul style="list-style-type: none"> Об'єднані ліві (IU) – 2 місця Ініціатива каталонських зелених – об'єднані альтернативні ліві (ICV-EUA) – 2 місця Ліві Валенсії – Об'єднані ліві провінції Валенсія – Зелені провінції Валенсія (Entesa) – 1 місце 	5,3	5 (↓4)
Конвергенція і Єдність Каталонії (ліберальний, християнсько-демократичний, регіоналістський) Демократична конвергенція Каталонії Демократичний Союз Каталонії	3,3	10 (↓5)
Республіканська ліва партія Каталонії (соціалістичний, сепаратистський)	2,5	8 (↑7)
Баскська Націоналістична партія (християнсько-демократичний, сепаратистський)	1,6	7 (↑0)
«Канарська коаліція» (ліберальний, регіоналістський)	0,9	3 (↓1)

«Націоналістичний блок Галісії» (соціалістичний, регіоналістський) <ul style="list-style-type: none"> • Союз народу Галісії • Ліві націоналісти • Єдність Галісії • Об'єднання соціалістів • «Inzar» • Націоналістична партія Галісії 	0,8	2 (1)
Партія Андалусії	0,7	0 (↓1)
«Рада Арагону» (соціалістичний, регіоналістський)	0,4	1 (↑0)
«Солідарність басків» (соціал-демократичний, сепаратистський)	0,3	1 (↑0)
«Наварра – Так!» (соціал-демократичний, християнсько-демократичний, сепаратистський) <ul style="list-style-type: none"> • Баскська націоналістична партія • Баскська єдність • Aralar 	0,2	1

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Іспанії, %

Верхня палата	
Іспанська соціалістична робітничая партія (соціал-демократичний)	81 (↑27)
Народна партія (консервативний)	102 (↓25)
Об'єднання Каталонії за прогрес (комуністичний, екологічний) Республіканська ліва партія Каталонії Соціалістична партія Каталонії Ініціатива каталонських зелених Об'єднані і альтернативні ліві	12 (↑4)
Конвергенція і Єдність (ліберальний, християнсько-демократичний, регіоналістський) Демократична конвергенція Каталонії Демократичний Союз Каталонії	4
Баскська націоналістична партія (християнсько-демократичний, сепаратистський)	4
«Канарська коаліція» (ліберальний, регіоналістський)	3
Сенатори, обрані радами провінцій	51

ІТАЛІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 5 років

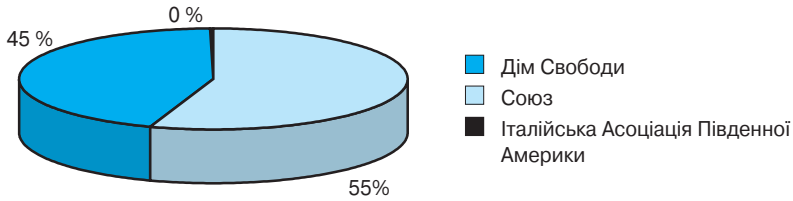
Склад парламенту: 630 членів

Дата проведення виборів до палат: 9-10.04.2006

Явка виборців: 83,6 %

	Нижня палата	
«СОЮЗ»	49,81	348
<ul style="list-style-type: none"> • «Олива» (Ліві демократи (соціал-демократичний), «Ромашка - Демократія це свобода» (центристський), Європейський республіканський рух (соціал-ліберальний) • Оновлена комуністична партія (комуністичний) • «Роза в кулаку» (Соціал-демократична партія Італії (соціал-демократичний), Радикальна партія Італії (ліберальний) • Партія комуністів Італії (комуністичний) • «Цінності Італії» (ліберальний) • Федерація Зелених (екологічний) • Народний демократичний Союз за Європу - UDEUR (християнсько-демократичний) • Партія пенсіонерів • Народна партія Південного Тіролю (етнічний, німецький) • «Соціалісти» • «Список споживачів» • «Ломбардська ліга» • «Автономія, Демократія, Свобода» • «Передова Ліга Венеції» • «Союз» 	31,27 5,84 2,6 2,32 2,30 2,06 1,4 0,88 0,48 0,3 0,19 0,12 0,09 0,06 –	220 41 (↑30) 18 (↑10) 16 (↑6) 16 15 (↑7) 10 (↑3) 0 4 (↑1) 0 0 0 0 0 0 6
«ДІМ СВОБОДИ»	49,74	281
<ul style="list-style-type: none"> • «Вперед, Італія!» (ліберально-консервативний) • Національний Альянс (націонал-консервативний) • «Союз християнських демократів і демократів-центристів» (християнсько-демократичний) • «Ліга Півночі – Рух за Автономію» (Ліга Півночі, Рух за Автономію) (націоналістичний, регіоналістський) • «Християнські демократи – Нові соціалісти» («Християнські демократи за Автономію», Нова соціалістична партія) (християнсько-демократичний, центристський) • «Соціальна альтернатива» («Соціальна дія», «Національний соціальний фронт», «Нова Сила») • «Триколовий вогонь» • Рух «Ні Європі!» • «Об'єднані пенсіонери» • «Демократи за екологію» • Італійська ліберальна партія • «S.O.S. Італія» • Партія за Італію у світі con Tremaglia 	23,71 12,34 6,76 4,58 0,75 0,67 0,61 0,15 0,07 0,05 0,03 0,02 за кордоном	140 (↓56) 71 (↓27) 39 (↓1) 26 (↓9 – Ліга Півночі) 4 (↓1 – Нова соціалістична партія) 0 0 0 0 0 0 0 0 1
Італійська Асоціація Південної Америки	за кордоном	1

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Італії, %

	Верхня палата	
«СОЮЗ»	49,81	348
<ul style="list-style-type: none"> • «Ліві демократи» • «Ромашка - Демократія – це Свобода» • Оновлена комуністична партія • Блок «Федерація Зелених – Партія Італійських комуністів – Об'єднані споживачі» • «Цінності Італії» • «Роза в кулаку» (Соціал-демократична партія Італії, Радикальна партія Італії) • Народна партія - UDEUR • Партія пенсіонерів • Союз: Народна партія Південного Тіролю • «Соціалісти» • «Ломбардська Ліга» • Народна партія Південного Тіролю • «Список споживачів» • «Олива» • Італійська соціал-демократична партія • Європейський республіканський рух • «Автономія, Свобода, Демократія» • «Передова Ліга Венеції» • Об'єднана християнсько-демократична партія • «Союз» 	<ul style="list-style-type: none"> 17,50 10,73 7,37 4,17 2,89 2,49 1,40 1,00 0,57 0,37 0,27 0,33 0,21 0,17 0,17 0,15 0,10 0,07 0,02 за кордон 	<ul style="list-style-type: none"> 62 39 27 11 4 0 3 0 3 0 0 2 1 1 0 0 1 0 0 0 4
«ДІМ СВОБОДИ»	50,21	156
<ul style="list-style-type: none"> • «Вперед, Італія!» • Національний альянс • «Союз християнських демократів і демократів-центристів» • «Ліга Півночі – Рух за Автономію» (Ліга Півночі, Рух за Автономію) • «Соціальна альтернатива» («Соціальна дія», «Національний соціальний фронт», «Нова Сила») • «Триколовий вогонь» • «Християнські демократи – Нові соціалісти» («Християнські демократи за Автономію», Нова соціалістична партія) • «Дім Свободи» (в провінції Альта Адіджа) • «Рух «Ні Євро!» • «Об'єднані пенсіонери» • Італійська республіканська партія 	<ul style="list-style-type: none"> 24,01 12,40 6,76 4,48 0,63 0,60 0,56 0,55 0,09 0,18 0,13 	<ul style="list-style-type: none"> 78 41 21 13 0 0 0 2 0 0 0

• «Демократи за екологію»	0,11	0
• «Нова Сицилія»	0,10	0
• «Пакт для Сицилії»	0,06	0
• Італійська ліберальна партія	0,05	0
• «Християнський розширений пакт»	0,03	0
• «Ліберальні реформатори»	0,02	0
• «S.O.S. Італія»	0,01	0
Італійська Асоціація Південної Америки	за кордоном	1

КІПР

Строк повноважень парламенту: 5 років

Склад парламенту: 59 членів

Дата проведення виборів: 27.05.2001

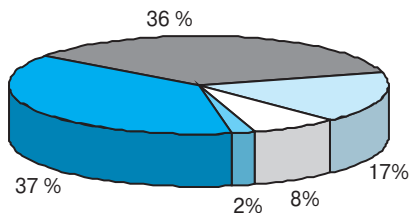
Явка виборців: 467 543 (90,5%)

Партії, які сформували уряд: Демократична партія, Прогресивна партія трудового народу, Соціал-демократичний Рух

Партія, яку представляє глава держави: Демократична партія

Прогресивна партія трудового народу (комуністичний)	34,7	20 (↑1)
Демократичне об'єднання (християнсько-демократичний)	34,0	19 (↓1)
Демократична партія (центристський)	14,8	9 (↓1)
Соціал-демократичний Рух (соціал-демократичний)	6,5	4
«Нові горизонти» (центристський)	3,0	1
«Об'єднані демократи» (ліберальний)	2,6	1
«Рух демократичної боротьби» (націоналістичний)	2,2	1
«Екологічний та природоохоронний рух» (екологічний)	2,0	1
Представники християн-маронітів, католиків та вірмен	по 1 від меншини	3

Розподіл місць у парламенті Кіпру, %

- Прогресивна партія трудового народу
- Демократичне об'єднання
- Демократична партія
- Соціал-демократичний Рух
- «Нові горизонти»

ЛАТВІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 100 членів

Дата проведення виборів: 05.10.2002

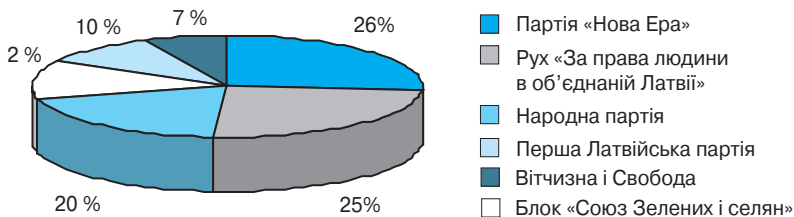
Явка виборців: 997 754 (71.51%)

Партії, які сформували уряд: Народна партія, Нова Ера, Перша Латвійська партія, Латвійська селянська партія, Латвійська партія зелених

Партія, яку представляє глава уряду: Народна партія

Партія «Нова Ера» (консервативний)	23,9	26 (↑26)
Рух «За права людини в об'єднаній Латвії» • Партія «Національна гармонія» (соціал-демократичний) • Латвійська соціалістична партія (комуністичний) • «За права людини в об'єднаній Латвії» (соціалістичний, етнічний, російський)	19,0	25 (↑9)
Народна партія (консервативний)	16,6	20 (↓4)
Блок «Союз Зелених і Селян» • Латвійська селянська партія (центристський, аграрний) • Латвійська партія зелених (екологічний)	9,4	12 (↑12)
Перша Латвійська партія (християнсько-демократичний)	9,5	10 (↑10)
Вітчизна і Свобода (націоналістичний)	5,4	7 (↓10)
«Латвійський шлях» (ліберальний)	4,9	0 (↓17)
Латвійська соціал-демократична робітничка партія (соціал-демократичний)	4,0	0 (↓14)
«Світло Латгейлу»	1,6	0
Соціал-демократичний Союз	1,5	0
Соціал-демократична партія добробуту	1,4	0

Розподіл місць у парламенті Латвії, %

ЛИТВА

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 141 член

Дата проведення виборів: 10.10.2004

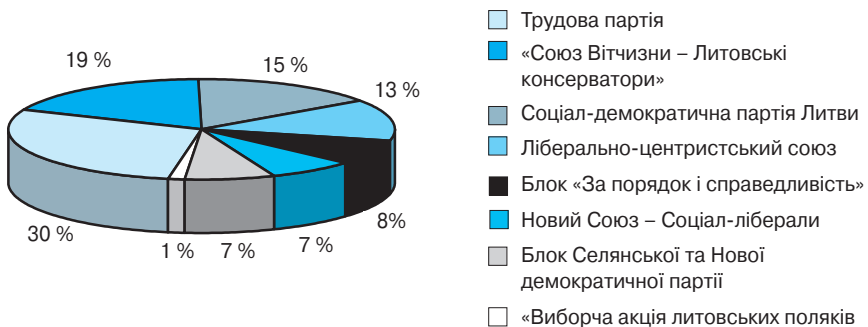
Явка виборців: 1 228 653 (45,9%)

Партії, які сформували уряд: Трудова партія, Соціал-демократична партія Литви, Блок селянської та Нової демократичної партій.

Партія, яку представляє глава уряду: Соціал-демократична партія Литви.

Трудова партія (центристський)	28,4	39
Блок «За працюючу Литву»		
• Соціал-демократична партія Литви (соціал-демократичний)	20,7	21 (↓27)
• Новий Союз – Соціал-ліберали (соціал-ліберальний)		10 (↓18)
«Союз Вітчизни - Литовські консерватори» (консервативний)	14,6	25 (↑16)
Блок «За порядок і справедливість»		11
• Ліберально-демократична партія Литви (націоналістичний)	11,4	
• Литовський союз свободи (націоналістичний)		
Ліберально-центристський союз (ліберальний)	9,1	18 (↓20)
Блок Селянської та Нової демократичної партій		
• Селянська партія Литви (аграрний)	6,6	10 (↑3)
• Нова демократична партія (консервативний)		
«Виборча акція литовських поляків» (етнічний, польський)	3,8	2 (↑0)
Християнсько-консервативний соціальний союз	2,0	0
Литовська християнсько-демократична партія	1,4	0

Розподіл місць у парламенті Литви, %

ЛЮКСЕМБУРГ

Строк повноважень парламенту: 5 років

Склад парламенту: 60 членів

Дата проведення виборів: 13.06.2004

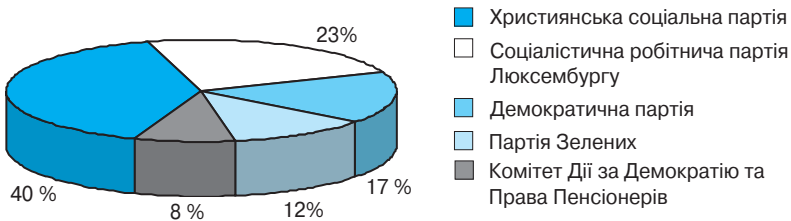
Явка виборців: 199 846 (91.68%)

Партії, які сформували уряд: Християнська соціальна партія, Соціалістична робітничка партія Люксембургу

Партія, яку представляє глава уряду: Християнська соціальна партія

Християнська соціальна партія (християнсько-демократичний)	36,1	24 (↑5)
Соціалістична робітничка партія Люксембургу (соціал-демократичний)	23,4	14 (↑1)
Демократична партія (ліберальний)	16,1	10 (↓5)
Партія Зелених (екологічний)	11,6	7 (↑2)
Комітет Дії за Демократію та Права Пенсіонерів (консервативний)	9,9	5 (↓2)
«Ліві» (соціалістичний)	1,9	0 (↓1)
Комуністична партія Люксембургу	0,9	0

Розподіл місць у парламенті Люксембургу, %

МАЛЬТА

Строк повноважень парламенту: 5 років

Склад парламенту: 65 членів

Дата проведення виборів: 12.04.2003

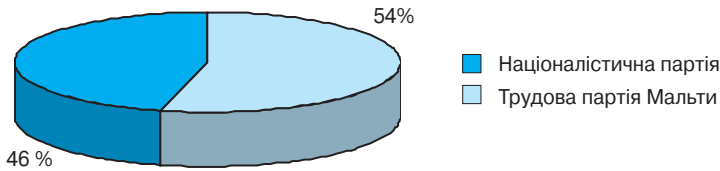
Явка виборців: 282 186 (96,2%)

Партії, які сформували уряд: Націоналістична партія

Партія, яку представляє глава уряду: Націоналістична партія

Націоналістична партія (християнсько-демократичний)	51,8	35 (↑0)
Трудова партія Мальти (соціал-демократичний)	47,5	30 (↑0)
«Демократична альтернатива»	0,7	0

Розподіл місць у парламенті Мальти, %

НІДЕРЛАНДИ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 150 членів

Дата проведення виборів: 22.01.2003

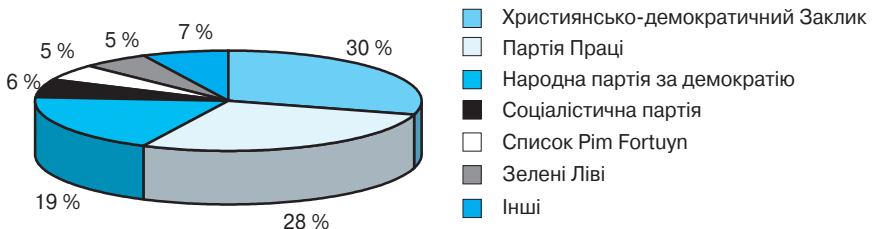
Явка виборців: 9 654 475 (80,0%)

Партії, які сформували уряд: Християнсько-демократичний Заклик, Народна партія за свободу і демократію, Демократи 66

Партія, яку представляє глава уряду: Християнсько-демократичний Заклик

	Нижня палата	
Християнсько-демократичний Заклик (християнсько-демократичний)	28,6	44 (↑1)
Партія Праці (соціал-демократичний)	27,3	42 (↑19)
Народна партія за свободу і демократію (консервативний, ліберальний)	17,9	28 (↑4)
Соціалістична партія (соціалістичний)	6,3	9 (↑0)
Список Pim Fortuyn (націоналістичний)	5,7	8 (↓18)
Зелені Ліві (екологічний)	5,1	8 (↓2)
Демократи 66 (соціал-ліберальний)	4,1	6 (↓1)
Християнський Союз (християнський фундаменталізм)	2,1	3 (↓1)
Реформована політична партія (християнський фундаменталізм)	1,6	2 (↑0)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Нідерландів, %

НІМЕЧЧИНА

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 614 членів

Дата проведення виборів: 18.09.2005

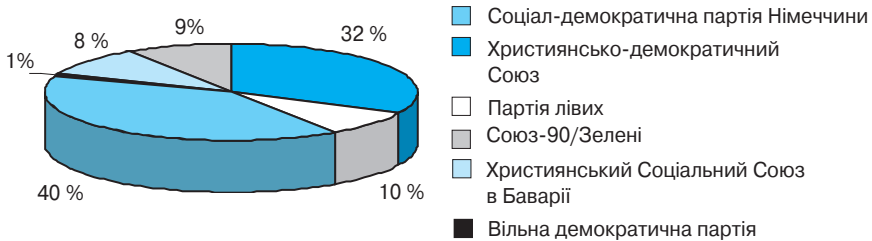
Явка виборців: 77,7%

Партії, які сформували уряд: Соціал-демократична партія Німеччини, Християнсько-демократичний Союз Німеччини, Християнський Соціальний Союз в Баварії

Партія, яку представляє глава уряду: Християнсько-демократичний Союз Німеччини

Християнсько-демократичний Союз (християнсько-демократичний)	32,6/27,8	180 (↓10)
Християнський Соціальний Союз в Баварії (християнсько-демократичний)	8,2/7,4	46 (↓12)
Соціал-демократична партія Німеччини (соціал-демократичний)	38,4/34,2	222 (↓29)
Вільна демократична партія (ліберальний)	4,7/9,8	61 (↑14)
Партія лівих (соціалістичний)	8,0/8,7	54 (↑52)
Союз-90/Зелені (екологічний)	5,4/8,1	51 (↓4)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Німеччини, %

ПОЛЬЩА

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 460 членів

Дата проведення виборів: 25.09.2005

Явка виборців: 12 255 875 (40,6%)

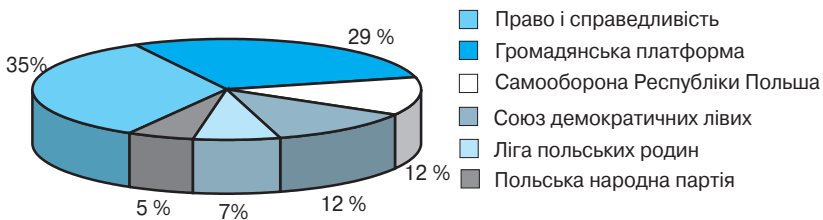
Партії, які сформували уряд: Право і справедливість

Партія, яку представляє глава уряду: Право і справедливість

	Нижня палата	
Право і справедливість (націонал-консервативний)	27,0	155 (↑111)
Громадянська платформа (ліберально-консервативний)	24,1	133 (↑68)
Самооборона Республіки Польща (аграрний, націоналістичний)	11,4	56 (↑3)
Союз демократичних лівих (соціал-демократичний)	11,3	55 (↓161)

Ліга польських родин (християнсько-демократичний, націоналістичний)	8,0	34 (↓4)
Польська народна партія (консервативний, аграрний)	7,0	25 (↓17)
Польська соціал-демократія	3,9	0
Демократична партія	2,5	0
Союз за реальну політику	1,6	0
Католицько-національний рух	1,1	0
Трудова партія	0,8	0
Виборчий комітет німецької меншини (етнічний, німецький)	0,3	0 (↓2)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Польщі, %

	Верхня палата	
Право і справедливість (націонал-консервативний)		49
Громадянська платформа (ліберально-консервативний)		34
Самооборона Республіки Польща (аграрний, націоналістичний)		3 (↑1)
Союз демократичних лівих (соціал-демократичний)		0 (↓75)
Ліга польських родин (християнсько-демократичний, націоналістичний)		7 (↑5)
Польська народна партія (консервативний, аграрний)		2 (↓2)
Польська соціал-демократія		0
Демократична партія		0
Союз за реальну політику		0
Католицько-національний рух		0
Трудова партія		0
Виборчий комітет німецької меншини (етнічний, німецький)		0

ПОРТУГАЛІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 230 членів

Дата проведення виборів: 20.02.2005

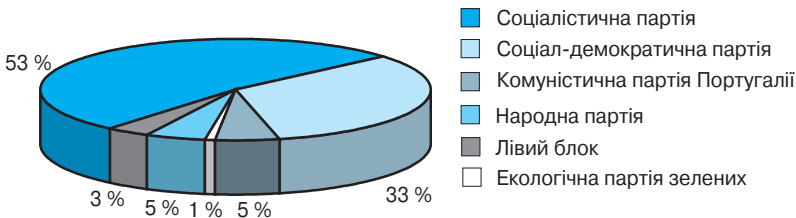
Явка виборців: 5 747 834 (64,26%)

Партії, які сформували уряд: Соціалістична партія

Партія, яку представляє глава уряду: Соціалістична партія

Соціалістична партія (соціал-демократичний)	45,0	121 (↑25)
Соціал-демократична партія (ліберально-консервативний)	28,8	75 (↓30)
Об'єднана демократична коаліція		
• Комуністична партія Португалії (комуністичний)	7,6	12 (↓2)
• Екологічна партія зелених (екологічний)		2 (↑0)
Народна партія (націонал-консервативний)	7,3	12 (↓2)
Лівий блок (комуністичний)	6,4	8 (↑5)
Комуністична партія робітників Португалії	0,8	0
Нова демократія	0,7	0
Гуманістична партія	0,3	0
Партія національного відродження	0,2	0
Соціалістична об'єднана робітничка партія	0,1	0
Демократична партія Атлантики	≈0	0

Розподіл місць у парламенті Португалії, %

СЛОВАЧЧИНА

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 150 членів

Дата проведення виборів: 20-21.09.2002

Явка виборців: 2 909 998 (69,99%)

Партії, які сформували уряд: Словацький християнсько-демократичний Союз, Партія

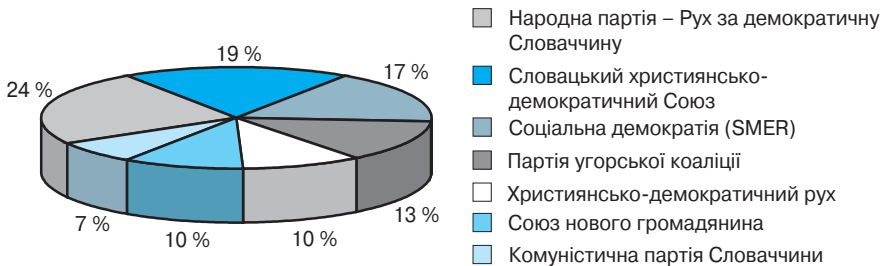
угорської коаліції, Християнсько-демократичний рух, Союз нового громадянина

Партія, яку представляє глава уряду: Словацький християнсько-демократичний Союз

Народна партія – Рух за демократичну Словаччину (націоналістичний)	19,5	36 (↓7)
---	------	---------

Словацький християнсько-демократичний Союз (християнсько-демократичний)	15,1	28
Соціальна демократія (SMER) (соціал-демократичний)	13,5	25
Партія угорської коаліції (етнічний, угорський)	11,2	20 (↑5)
Християнсько-демократичний рух (християнсько-демократичний)	8,3	15
Союз нового громадянина (ліберальний)	8,0	15
Комуністична партія Словаччини (комуністичний)	6,3	11 (↑11)
Справжня словацька національна партія (націоналістичний)	3,7	0
Словацька національна партія	3,3	0
Рух за демократію	3,3	0
Соціально-демократична альтернатива	1,8	0
Партія демократичних лівих	1,4	0 (↓23)

Розподіл місць у парламенті Словаччини, %

СЛОВЕНІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки

Склад парламенту (нижньої палати): 90 членів

Дата проведення виборів: 3.10.2004

Явка виборців: 991 123 (60,5%)

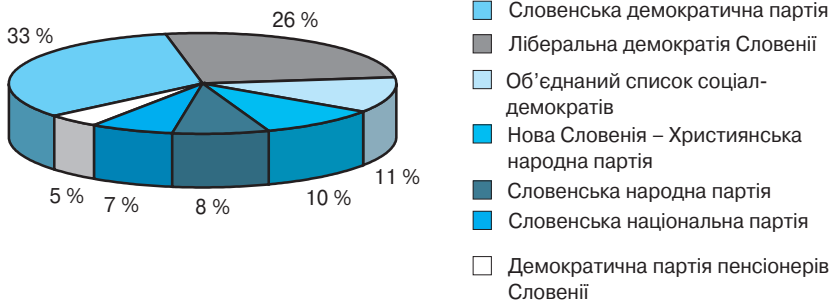
Партії, які сформували уряд: Словенська демократична партія, Нова Словенія – Християнська народна партія, Словенська народна партія, Демократична партія пенсіонерів Словенії

Партія, яку представляє глава уряду: Словенська демократична партія

Словенська демократична партія (ліберально-консервативний)	29,1	29 (↑+15)
Ліберальна демократія Словенії (ліберальний)	22,8	23 (↓11)
Об'єднаний список соціал-демократів (соціал-демократичний)	10,2	10 (↓1)
Нова Словенія - Християнська народна партія (християнсько-демократичний)	9,0	9 (↑1)

Словенська народна партія (консервативний, аграрний)	6,8	7 (↓2)
Словенська національна партія (націоналістичний)	6,3	6 (↑2)
Демократична партія пенсіонерів Словенії	4,0	4 (↑0)
Активна Словенія	3,0	0
Словенія – наша	2,6	0
Молодіжна партія Словенії	2,1	0
Угорські та італійські національні меншини	по одному представнику	2

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Словенії, %

УГОРЩИНА

Строк повноважень парламенту: 4 роки

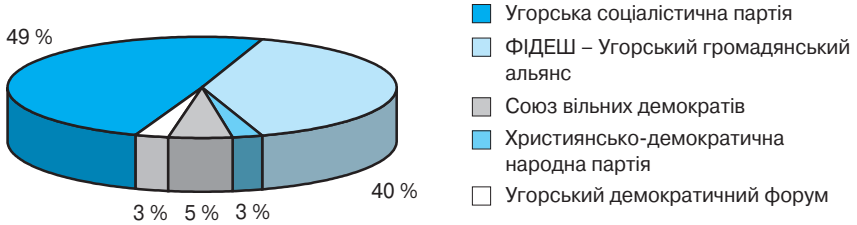
Склад парламенту: 386 членів

Дата проведення виборів: 9.04.2006, 23.04.2006

Явка виборців: 67,83%

Угорська соціалістична партія (соціал-демократичний)	43,2	190
ФІДЕШ – Угорський громадський альянс (консервативний)	42,0	154
Християнсько-демократична народна партія (християнський, націоналістичний)		10
Союз вільних демократів (ліберальний)	6,5	20
Угорський демократичний форум (християнсько-демократичний)	5,0	11
Незалежні кандидати		1

Розподіл місць у парламенті Угорщини, %

ФІНЛЯНДІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 200 членів

Дата проведення виборів: 16.03.2003

Явка виборців: 2 797 596 (69,6 %)

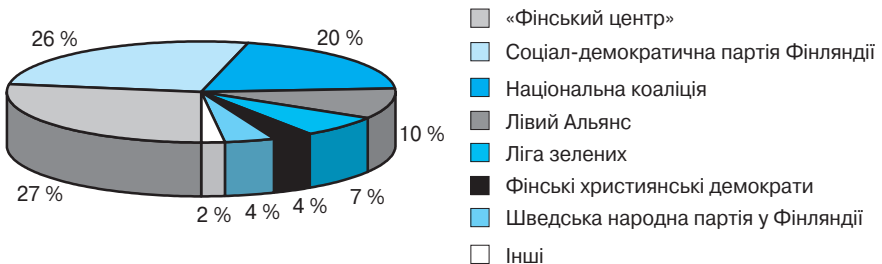
Партії, які сформували уряд: Фінський центр, Соціал-демократична партія Фінляндії,

Шведська народна партія у Фінляндії

Партія, яку представляє глава уряду: Фінський центр

«Фінський центр» (аграрний, ліберальний)	24,7	55 (↑7)
Соціал-демократична партія Фінляндії (соціал-демократичний)	22,9	53 (↑2)
Національна коаліція (ліберально-консервативний)	18,5	40 (↓6)
Лівий Альянс (соціалістичний)	9,9	19 (↓1)
Ліга зелених (екологічний)	8,0	14 (↑3)
Фінські християнські демократи (християнсько-демократичний)	5,3	7 (↓3)
Шведська народна партія у Фінляндії (етнічний, шведський)	4,6	8 (↓3)
Справжні фіни (аграрний, націоналістичний)	1,6	3
За Аланд в парламенті	0,2	1

Розподіл місць у парламенті Фінляндії, %

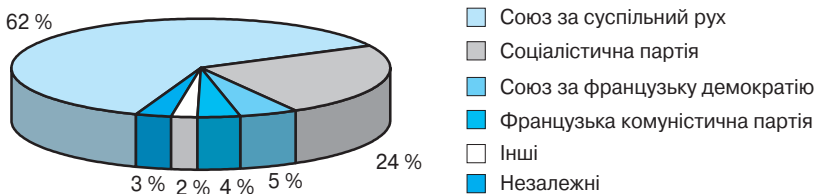

ФРАНЦІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 5 років
 Склад парламенту (нижньої палати): 577 членів
 Дата проведення виборів в нижню палату: 9.06.2002, 16.06.2002
 Явка виборців: 22 186 165 (60,3%)
 Партії, які сформували уряд: Союз за суспільний рух
 Партія, яку представляє глава уряду: Союз за суспільний рух

	Нижня палата	
Союз за суспільний рух (ліберально-консервативний)	33,7	357 (↑223)
Соціалістична партія (соціал-демократичний)	24,1	140 (↓101)
Національний фронт (націоналістичний)	11,3	0 (↓1)
Союз за французьку демократію (центристський)	4,8	29 (↓79)
Французька комуністична партія (комуністичний)	4,8	21 (↓17)
Зелені (екологічний)	4,5	3 (↓4)
Ліва радикальна партія (соціал-ліберальна)	1,5	7 (↓5)
Республіканський і громадянський рух (соціалістичний)	1,1	0 (↓7)
Рух за Францію (націонал-консервативний)	0,8	1
Об'єднання за Францію (націонал-консервативний)	0,4	2
Незалежні	5,9	17 (↓12)

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Франції, %

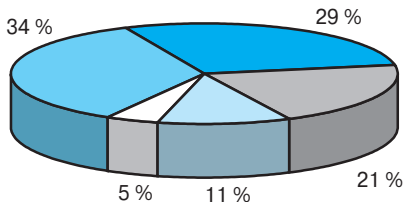

ЧЕХІЯ

Строк повноважень парламенту (нижньої палати): 4 роки
 Склад парламенту (нижньої палати): 200 членів
 Дата проведення виборів в нижню палату: 14-15.06.2002
 Явка виборців: 4 189 145 (57,9%)
 Партії, які сформували уряд: Чеська соціал-демократична партія, Християнський Демократичний Союз, Чехословацька народна партія, Союз Свободи - Демократичний Союз
 Партія, яку представляє глава уряду: Чеська соціал-демократична партія

	Нижня палата	
Чеська соціал-демократична партія (соціал-демократичний)	30,2	70 (↓4)
Громадянська демократична партія (консервативний)	24,5	58 (↓5)
Комуністична партія Богемії і Моравії (комуністичний)	18,5	41 (↑17)
Коаліція KDU-CSL-US-DEU		
• Християнський Демократичний Союз – Чехословацька народна партія (християнсько-демократичний)	14,3	22 (↑2)
• Союз Свободи – Демократичний Союз (ліберально-консервативний)		9 (↓10)
Союз незалежних	2,8	0
Зелена партія	2,4	0
Республіканці Мирослава Сладека	1,0	0

Розподіл місць у нижній палаті парламенту Чехії, %

- Чеська соціал-демократична партія
- Громадянська демократична партія
- Комуністична партія Богемії і Моравії
- Християнський Демократичний союз – Чехословацька народна партія
- Союз Свободи – Демократичний Союз

	Верхня палата	
Громадянська демократична партія (консервативний)		361
Коаліція Чотирьох (християнсько-демократичний, ліберально-консервативний)		
• Християнський демократичний Союз	16	
• Чехословацька народна партія		
• Союз Свободи – Демократичний Союз		
• Громадянський демократичний Альянс		
Чеська соціал-демократична партія (соціал-демократичний)		7
Християнський демократичний союз – Чехословацька народна партія (християнсько-демократичний)		6
Союз Незалежних		3
Комуністична партія Богемії і Моравії		2
Незалежні демократи		2
незалежні кандидати		2
Європейські демократи		1
Союз Свободи - Демократичний Союз		1

Союз Свободи - Демократичний Союз - Громадянський демократичний Альянс		1
Зелена партія		1
Ліберальна реформаторська партія		1
Рух незалежних за гармонійний розвиток комун і міст		1
Шлях змін		1

ШВЕЦІЯ

Строк повноважень парламенту: 4 роки

Склад парламенту: 349 членів

Дата проведення виборів: 15.09.2002

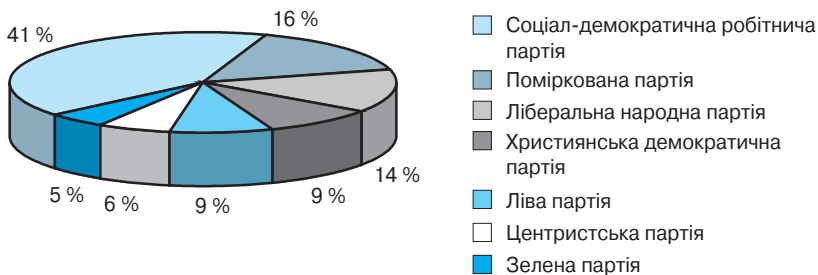
Явка виборців: 5 385 430 (80,11%)

Партії, які сформували уряд: Соціал-демократична робітничка партія

Партія, яку представляє глава уряду: Соціал-демократична робітничка партія

Соціал-демократична робітничка партія (соціал-демократичний)	39,85	144 (↑13)
Поміrkована партія (ліберально-консервативний)	15,26	55 (↓27)
Ліберальна народна партія (ліберальний)	13,39	48 (↑31)
Християнська демократична партія (християнсько-демократичний)	9,15	33 (↓9)
Ліва партія (соціалістичний)	8,39	30 (↓13)
Центристська партія (центристський, аграрний)	6,19	22 (↑4)
Зелена партія (екологічний)	4,65	17 (↑1)

Розподіл місць у парламенті Швеції, %

1. Публікації

1. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / За заг. ред. Радченка Є.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
2. Зарубежное избирательное право / Под ред. В.В.Маклакова. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – 288 с.
3. Європейська Конвенція з прав людини. Свобода вираження поглядів: Довідник з українського та європейського інформаційного законодавства / Укл. В.Ф.Іванов, Ю.Є.Зайцев. – Київ: Центр вільної преси, 2002. – 518 с.
4. Мицкевич Э., Файерстоун Ч. Телевидение и выборы. – <http://www2.internews.ru/books/tvelections/index.html>
5. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання / За ред. Ковриженка Д.С. – К.: ФАДА, ЛТД, 2006. – 136 с.
6. Парламентські вибори в Європейському Союзі / Ковриженко Д.С., Котляр Д.М., Євгеньєва А.М., Асланян Г.П., Замніус В.М. – К.: Міленіум, 2002. – 116 с.
7. Правовое регулирование рекламы в средствах массовой информации / Автор-составитель Т.М.Смыслова; Под ред. А.К.Симонова. – М.: Галерея, 2004. – 88 с.
8. Atlas des minorites en Europe: de l'Atlantique a l'Oural, diversite culturelle / Dirige par Yves Plassaraud pour le Groupement pour les droits des minorites. – Paris: Editions Autrement, 2005. – 79 p.
9. Electoral systems and voting procedures at local level / Report by Steering Committee on Local and Regional Democracy. – Series “Local and regional authorities in Europe”. – № 68. – 57 p.
10. Electoral Law and National Minorities. – Strasbourg: Venice Commission Report, 25 January 2000. – [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF\(2000\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF(2000)004-e.asp)
11. Guidance for acting returning officers in England and Wales 2001. – <http://www.dca.gov.uk/elections/ge2001/pdf/aroguide.pdf>
12. Hannan E. Audit of institutional structures and electoral systems at local level in six EU members states. – 11 p.
13. Lazarova-Trajkovska M. European Commission for Democracy through Law Report on Electoral Rules and Affirmative Action for National Minorities' Participation in Decision-making Process in European Countries / Adopted by the Council for Democratic Elections at its 12th meeting (Venice, 10 March 2005) and the Venice Commission at its 62nd Plenary Session (Venice, 11-12 March 2005). – [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)009-e.asp)
14. Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990. – Oxford University Press, 1994. – 228 p.
15. Media and Elections: Case Studies / Edited by Christophoros Christophorou. – Dusseldorf-Paris: The European Institute for the Media. – 308 p.

16. Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward / Edited by Gabriel N. Toggenburg. – Budapest: Open Society Institute, 2004. – 182 p.
17. Nemes J., Bercik P., Kuklis P. Local Government in Slovakia / Decentralization: Experiments and Reforms: Chapter 7. – Budapest: Open Society Institute, 2000. – p. 301 – 340.
18. Norris P. Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems // International Political Science Review. – 1997. – Vol. 18 (3). p. 297 – 312.
19. OSCE/ODIHR Final Report on the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland general election on 5 May 2005. – http://www.osce.org/documents/odihr/2005/08/15921_en.pdf
20. OSCE/ODIHR Needs assessment report on the 2 March 2003 parliamentary elections in Estonia. – http://www.osce.org/documents/odihr/2003/02/1425_en.pdf
21. OSCE/ODIHR Assessment report on the parliamentary elections in Spain, 14 March 2004. – http://www.osce.org/documents/odihr/2004/04/2777_en.pdf
22. OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission report ahead of parliamentary elections in Italy 2006. – http://www.osce.org/documents/odihr/2006/01/18265_en.pdf
23. OSCE/ODIHR Final report on the parliamentary elections in Latvia, 5 October 2002. – http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1441_en.pdf
24. OSCE/ODIHR Election assessment report on the presidential election in Slovakia on 3 April 2004. – http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3084_en.pdf
25. OSCE/ODIHR Final report on the parliamentary elections in Slovakia, 20-21 September 2002. – http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1456_en.pdf
26. OSCE/ODIHR Final report on the parliamentary elections in Hungary, 7 April 2002. – http://www.osce.org/documents/odihr/2002/06/1430_en.pdf
27. Report of the OSCE/ODIHR assessment of the presidential election in France, 21 April and 5 May 2002. – http://www.osce.org/documents/odihr/2002/06/1428_en.pdf
28. OSCE/ODIHR Final report on the parliamentary elections in the Czech Republic, 14-15 June 2002. – http://www.osce.org/documents/odihr/2002/07/1421_en.pdf
29. Research Note on Local Electoral Reform RN 00/82, 3 October 2000. www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/rn00-82.pdf.
30. Sandberg S. Local government in Finland. Abo: Institute for Comparative Nordic Politics and Administration, 2004. – 31 p.
31. Williams R. European Democracies. – London: Electoral Reform Society, 2004. – 52 p.

2. Законодавство країн членів ЄС

Австрія

1. Constitution of Austria. – www.oefre.unibe.ch/law/icl/au00000_.html
2. Bundesgesetz uber die Wahl des Nationalrates (Nationalrats-Wahlordnung 1992 – NRWO). – <http://www.bmi.gv.at/downloadarea/kunsttexte/Nationalrats-Wahlordnung1992.doc>

Бельгія

1. Constitution of Belgium. – www.fed-parl.be/constitution_uk.html
2. Le Code electoral (coordination officieuse jusqu'au 07.03.2003). – <http://www.verkiezingen.fgov.be/Nouveau/NouveauFr/Docunfr/lois/Code%20electorale%20-%20Algemeen%20kieswetboek.pdf>

Великобританія

1. Political Parties, Elections and Referendums Act 2000. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/20000041.htm>
2. Representation of the People Act 2000. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/20000002.htm>
3. European Parliamentary Elections Act 1999. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1999/19990001.htm>
4. European Parliament (Representation) Act 2003. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030007.htm>
5. Regional Assemblies (Preparations) Act 2003. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030010.htm>
6. European Parliamentary and Local Elections (Pilots) Act 2004. – <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/20040002.htm>

Данія

1. Folketing (Parliamentary) Election Act № 271 of May 13th 1987. – <http://www.folketinget.dk/BAGGRUND/00000048/00232623.htm#E32E5>

Естонія

1. Riigikogu Election Act of 12 June 2002. – <http://www.legaltext.ee/text/en/X60044K2.htm>
2. Local Government Council Election Act of 27 March 2002. – <http://www.legaltext.ee/text/en/X60031K1.htm>

Ірландія

1. Electoral Act 1963. – <http://www.irishstatutebook.ie>
2. Local Government Act, 1995. – <http://www.irishstatutebook.ie/ZZA37Y2001.html>
3. Presidential Elections Act 1993. – <http://www.irishstatutebook.ie>
4. Local Elections Act, 1965. – <http://www.irishstatutebook.ie>
5. Local Elections (Disclosure of Donations and Expenditure) Act 1999. – <http://www.irishstatutebook.ie>
6. European Parliament Elections Act, 1993. – <http://www.irishstatutebook.ie>

Іспанія

1. Ley Orgánica 5/1985, de 19 de Junio del Régimen Electoral General. – <http://www.congreso.es/juntapub/ley585.htm>

Італія

1. Testo Unico delle Leggi Elettorali D.P.R. 30 marzo 1957, № 361 e successive modifiche. – <http://www.riforme.net/leggi/testo-unico-leggi-elettorali.htm>
2. Testo Unico delle leggi per la composizione e la elezione degli organi delle amministrazioni comunali (updated February 2002). – <http://www.legislation-line.org/legislation.php?tid=57&lid=1399>

Кіпр

1. Constitution of Cyprus. – www.kypros.org/Constitution/English/

Латвія

1. Law on the Central Election Commission of 20 January 1994. – http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28292
2. Law on City, District, County and Pagasts Election Commissions and Polling Station Commissions of 19 May 1995. – http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28208
3. The Saeima Election Law of 6 June 1995. – http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28219
4. The Election Law On City and Town Councils, District Councils and Pagasts Councils of 25 January 1994. – http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=29073

Литва

1. Law on Central Electoral Committee of 20 June 2002. – http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211311
2. Law amending the Law on Elections to the Seimas of 9 July 1992. – <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=241204>
3. Law on Presidential Elections of 22 December 1992. – <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=232111>
4. Law on Elections to Municipal Councils of 7 July 1994. – <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=e&C2=189258>

Люксембург

1. Loi électorale du 31 juillet 1921. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=91&lng=fr&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20>

Мальта

1. General Elections Act of 27 September 1991. – http://docs.justice.gov.mt/lom/legislation/english/leg/vol_9/chapt354.pdf
2. Local Councils Act of 23 July, 1993. – http://docs.justice.gov.mt/lom/legislation/english/leg/vol_10/chapt363.pdf

Нідерланди

1. Elections Act of 28 September 1989. – <http://www.kiesraad.nl/contents/pages/3426/kieswet.pdf>

Німеччина

1. Federal Electoral Law as amended in the promulgations dated 23 July 1993. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=1818>
2. The Law on Political Parties dated 24 July 1967, amended version of 31 January 1994 (Federal Law Gazette I, Page 149), further amended by the Law of 17 February 1999 (Federal Law Gazette I, Page 146). – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=1820>

Польща

1. Ustawa z 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. – http://www.pkw.gov.pl/index.jsp?place=Menu2&news_cat_id=11&layout=1
2. Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskie (tekst jednolity Dz. U. z 2000 Nr 47, poz. 544). – <http://www.pkw.gov.pl/katalog/artukul/17941.html>
3. Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. Nr 95, poz. 602) - tekst ujednoczony przez Krajowe Biuro Wyborcze. – <http://www.pkw.gov.pl/katalog/artukul/17982.html>
4. Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz. U. Nr 113, poz. 984) - tekst ujednoczony przez Krajowe Biuro Wyborcze. – <http://www.pkw.gov.pl/katalog/artukul/17984.html>

Португалія

1. Law № 71/78 on National Electoral Commission. – http://www.cne.pt/uk/_x.cfm?sec=01020000
2. Parliament Electoral Law № 14/79 of 16 May, 1979. – <http://www.ipu.org/parline-e/reports/2257.htm>

Словаччина

1. Act No. 80/1990 of the Slovak National Council on elections to the Slovak National Council. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=65&lng=en&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20>
2. Law on Procedure of the Election of the President of the Slovak Republic, on Plebiscite and Removal of the President and on Supplementation of several other Laws. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=302>
3. Act on Elections to the Bodies of Self-government Regions and on Amendment to the Code of Civil Procedure of 4 July 2001. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=63&lng=en&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20>
4. Act on Local Elections of 28 August 1990. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=64&lng=en&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20>

Словенія

1. National Assembly Elections Act of 12 September 1992. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=105&lng=en&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20%20%20>
2. Zakon o lokalnih volitvah 29 maja 2002. – http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-2630?OpenDocument
3. Zakon o lokalni samoupravi 30 septembra 1998. – <http://www.mld.lids.si/staticpages/index.php?page=200405252213596>
4. Law on Self-governing Ethnic Communities of 5 October 1994. – http://www.minelres.lv/NationalLegislation/Slovenia/Slovenia_EthnicCommunity_English.htm

Угорщина

1. Act No. XXXIV of 1989 on the Election of Members of Parliament. – http://www.valasztas.hu/en/02/1989_34tv.html
2. Act C. of the Year 1997 on the Electoral Procedure. – <http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislation/hu97procedures.pdf>
3. Act LXIV of the year 1990 on the Election of Local Municipal Government Representatives and Mayors. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=1668>
4. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. – http://www.minelres.lv/NationalLegislation/Hungary/Hungary_Minorities_English.htm

Фінляндія

1. Election Act № 714/1998. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=45&lng=en&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20%20%20>
2. The Finnish Local Government Act of March 17, 1995. – http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;161;279;280;60393

Франція

1. Code electoral. – <http://venice.coe.int/vota/en/view.asp?doc=116&lng=fr&fmt=html&typ=0&cod=%20%20%20%20%20%20%20%20%20>
2. Loi № 62-1292 du 6 novembre 1962 relative à l'élection du Président de la République au suffrage universel. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2044>
3. Loi № 2003-697 du 30 juillet 2003 portant réforme de l'élection des sénateurs. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2118>
4. Loi № 2003-327 du 11 avril 2003 relative à l'élection des conseillers régionaux et des représentants au Parlement européen ainsi qu'à l'aide publique aux partis politiques. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2114>
5. Loi № 2000-493 du 6 juin 2000 tendant à favoriser l'égal accès des femmes et des hommes aux mandats électoraux et fonctions électives. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2090>
6. Loi № 88-227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2033>

7. Loi № 90-55 du 15 janvier 1990 relative à la limitation des dépenses électorales et à la clarification du financement des activités politiques. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=2040>

Чехія

1. Zákon ze dne 27 zari 1995 o volbach do Parlamentu Ceske republiky a o zmene a doplneni nekterych dalsich zakonu
2. Act of 12th April on Municipalities (Establishment of Municipalities).
3. Zákon č . 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění zakona č. 273/2001 Sb.; zakona č. 37/2002 Sb.; ve znění zakona č. 230/2002 Sb
4. Zákon č. 491/2001 Sb. o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů. – http://www.nssoud.cz/zakony/491_2001.pdf

Швеція

1. The Elections Act (1997:157). – <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/94/00/a374a0ac.pdf>
2. Mail Voting in Certain Cases Act. – <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=57&lid=64>

3. Результати парламентських виборів в країнах-членах ЄС

Австрія. – http://www.stat.at/jahrbuch_2006/pdf/e/K36.pdf

Бельгія. – <http://verkiezingen2003.belgium.be/>; <http://www.parties-and-elections.de/belgium.html>

Великобританія. – <http://www.electoralcommission.org.uk/election-data/index.cfm?epage=s>; <http://www.parties-and-elections.de/unitedkingdom.html>

Греція. – http://www.ypes.gr/ekloges/content/gr/ethnik_fr.htm; <http://www.parties-and-elections.de/greece.html>

Данія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Danish_parliamentary_election%2C_2005; <http://www.parties-and-elections.de/denmark.html>

Естонія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Estonia; <http://www.parties-and-elections.de/estonia.html>

Ірландія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Ireland#Political_parties_and_elections; http://www.idea.int/vt/country_view.cfm?CountryCode=IE; <http://www.parties-and-elections.de/ireland.html>

Іспанія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Spanish_legislative_election,_2004; <http://www.parties-and-elections.de/spain.html>

Італія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Italian_general_election%2C_2006; <http://www.parties-and-elections.de/italy.html>

Кіпр. – http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Cyprus; <http://www.parties-and-elections.de/cyprus.html>

and-elections.de/cyprus.html

Латвія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Latvia; <http://www.parties-and-elections.de/latvia.html>

Литва. – <http://rez.vrk.lt/rinkimai/2004/seimas/>

Люксембург. – http://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg_legislative_election,_2004

Мальта. – http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Malta

Нідерланди. – http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_the_Netherlands; <http://www.parties-and-elections.de/netherlands.html>

Німеччина – http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Germany; <http://www.parties-and-elections.de/germany.html>

Польща. – http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/index_EN.html; <http://www.parties-and-elections.de/poland.html>

Португалія. –

http://eleicoes.cne.pt/cne2005/sel_eleicoes.cfm?m=raster#assemb

Словацьчина. – <http://www.parties-and-elections.de/slovakia.html>

Словенія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Slovenia_parliamentary_elections,_2004; <http://www.parties-and-elections.de/slovenia.html>

Угорщина. – http://www.valasztas.hu/en/08/8_0.html; <http://www.parties-and-elections.de/hungary.html>

Фінляндія. – http://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Finland; <http://www.parties-and-elections.de/finland.html>

Франція. – http://www.idea.int/vt/country_view.cfm?CountryCode=FR; <http://www.parties-and-elections.de/france.html>

Чехія. – <http://www.volby.cz/pls/senat/se?xjazyk=EN>; <http://www.parties-and-elections.de/czechia.html>

Швеція. – http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Sweden

4. Веб-сторінки вищих органів управління виборчим процесом в країнах-членах ЄС

Великобританія. Офіційна веб-сторінка Виборчої комісії Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. – <http://www.electoral-commission.org.uk>

Греція. Офіційна веб-сторінка Міністерства внутрішніх справ, публічної адміністрації та децентралізації. – <http://www.ypes.gr/ekloges/content/en/default.htm>

Данія. Міністерство внутрішніх справ та з питань охорони здоров'я. – http://denmark.dk/portal/page?_pageid=374,520776&_dad=portal&_schema=PORTAL

Естонія. Офіційна веб-сторінка Республіканської виборчої комісії. – <http://www.vvk.ee/english/overview.html>

Ірландія. Офіційна веб-сторінка Міністерства з питань охорони

навколишнього природного середовища, спадщини та місцевого самоврядування. –

<http://www.environ.ie/DOEI/DOEIPol.nsf/wvNavView/wwwElections?OpenDocument&Lang=en>

Іспанія. Офіційна веб-сторінка Центральної виборчої комісії Іспанії. – http://www.congreso.es/juntapub/frames_junta.htm

Італія. Офіційна веб-сторінка Міністерства внутрішніх справ Республіки Італія. – <http://elezioni.interno.it/>

Люксембург. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ Великого Герцогства Люксембурзького. – <http://www.mi.etat.lu/Bibliotheque/MW1/loielectorale.htm>

Мальта. Офіційна веб-сторінка Виборчої комісії Мальти. – <http://www.electoral.gov.mt/pageview.aspx?pid=27&pm=2&sm=8>

Нідерланди. Офіційний сайт Виборчої Ради Нідерландів. – <http://www.kiesraad.nl/uk>

Польща. Офіційна веб-сторінка Державної виборчої комісії Республіки Польща. – <http://www.pkw.gov.pl>

Португалія. Офіційна веб-сторінка Національної виборчої комісії Португалії. – http://www.cne.pt/uk/_x.cfm?sec=01010000

Угорщина. Офіційна веб-сторінка Центральної служби з питань обробки даних, реєстрації та виборів. – http://www.nyilvantarto.hu/new/kozoz/index.php?k=nyitolap_en

Франція. Офіційна веб-сторінка Міністерства внутрішніх справ. – http://www.interieur.gouv.fr/rubriques/b/b6_aide_aux_chercheurs/archives_nationales/archives-guide_elections

Швеція. Офіційна веб-сторінка Шведського виборчого бюро. – http://www.val.se/allmant/elections_in_sweden.html; Government agencies in Sweden. – http://en.wikipedia.org/wiki/Government_agencies_in_Sweden

ВИБОРИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

За редакцією Ковриженка Д. С.

Літературний редактор О. Малаш
Дизайн та верстка К. Чепурна

Формат 60x84/16. Папір офс. Друк офс.
Ум. друк. арк.9,07 Наклад 2000 прим. Зам. 419.

ТОВ «ФАДА, ЛТД».
01010, Київ, а/с 74.

ДП «Друкарня ДУС».
01008, Київ, вул. Шовковична, 4-а.